KORËH ENDRE:

ERDÉLYÉRT

A SZÉKELY HADOSZTÁLY ÉS DANDÁR TÖRTÉNETE

1918—1919.

„ERDÉLYÉRT"

A SZÉKELY HADOSZTÁLY ÉS DANDÁR TÖRTÉNETE 1918–1919.

IRTA:
KÓRÉH ENDRE.

KIADJA:
MAKKAY ZOLTÁN KÖNYVKIADÓ VÁLLALATA
BUDAPEST.

Nyomta Fráter és Társa könyvnyomdája, VII., Akácfa-u. 13.

Erdély legigazibb, leghüségesebb fiának,

dr. gróf Bethlen István

miniszterelnök úrnak

hódoló tisztelettel ajánlja a

Szerző

ELŐSZÓ.

székely hadosztály és dandár története az utolsó esztendő históriájának egyik legdrágább fejezete, amelyet nem szennyez be a destrukció és a forradalmi korrupció. A „nem akarok katonát látni“ korszakában a székely hadosztály az első és egyetlen hadsereg, amelyet a honszeretet tüze és az integritás minden áldozatra kész szolgálata teremt meg, — a székely dandár pedig a vörös idők szégyenletes hónapjai alatt a nemzeti érzés meleg tűzhelye. A székely hadsereg hidalja át a védtelenség, züllöttség idejét és a nemzeti hadseregben feltámadt és döntő tényezővé vált nemzeti szellem korát.

A székely sereg ténykedése honvédelem: a mohó hódítási vágy megfékezése, az olcsó előnyomulás föltartóztatása. Elég, ha a tényre rámutatok: fél esztendeig egyedül ez a sereg védte a magyar Alföldet és közvetve Budapestet! Ha a székely hadsereg 1919 márciusában megtámadhatta volna az oláhokat, sok milliárddal gazdagabb maradt volna az ország s nem értük volna meg az ezer év alatt is példátlan eseményt az oláh megszállást.

A kommunizmus idején a székelyek kettős harcot vivtak: egyszerre küzdöttek az oláhok és a vörösek ellen. Nemcsak, hogy vörösökké nem váltak, hanem féltve őrizték a nemzeti jelleget s elkeseredett harcokat vívtak az integritásért.

A nemzeti ébredés tényei igazolják, sőt glorifikálják a székelység honvédő akcióját s az a kis sereg, amelyet 1918-ban a székely hazaszeretet toborzott össze, sokat igérő hatalommá vált a nemzeti hadseregben.

Azok a székelyek, erdélyiek, akik még fegyverben állanak s azok, akik mártíromságot szenvedtek az erdélyi várbörtönökben, megérdemlik Magyarország tiszteletét, hiszen ők mutattak példát arra, mit kellett volna tennie a válságos időkben az egész országnak.

A husvét utáni demecseri fegyverletétkor a hadosztály, az oláhok Budapestre történt bejövetelekor pedig a dandár iratai, adatai elvesztek. Ezért kellett megírnom adataim és élményeim alapján jelen munkámat, hogy a magyar történelemnek szolgálatot tegyek.

Budapest, 1919 november 16.-án, a nemzeti hadsereg bevonulása napján.

*

Amint a fenti, eredeti előszó dátuma is mutatja, munkámat még 1919 őszén megírtam, de a bolsevizmus és oláh megszállás utáni idő, amely oly közel esett a sorsdöntő eseményekhez, nem volt alkalmas arra, hogy a közvetlen „tegnap“ belső részleteit, kulisszatitkait nyilvánosságra hozzam. Azt sem hallgathatom el, hogy 1919 őszén komoly bel-és külpolitikai okok

miatt sok mindent nem lehetett volna sajtó alá adni s az entente egyes ténykedéseinek feltárását, kiküldötteinek mintegy leleplezését is későbbi időre kellett hagynom.

A tőlem telhetőleg teljesített kötelesség megnyugtató érzése tölt el azért, hogy a székely hadosztály és dandár történetét alapvonásaiban már 1919-ben megírtam, mert ezzel nagyon sok mozzanatot a feledéstől és sok adatot az elkallódástól megmentettem.

Amennyire csak lehetett, a hadosztály volt tagjaitól is kértem és gyüjtöttem adalékokat, hiszen természetes, hogy egy ember nem lehetett közvetlen tanuja a megörökített összes eseménynek. Ezen uj anyagok, sőt fejezetek a megfelelő helyeken vannak beillesztve.

Mivel lelkes székely testvéreimet jóakaratuk miatt nem tehetem ki a balkáni bosszunak, azért neveik felsorolása nélkül mondok nekik őszinte szivből hálás köszönetet szives támogatásukért. Ugyanezen okból kénytelenségből a legtöbb szereplő egyén nevét is csak kezdő betüvel jelezhetem, sőt sajnos, egykoru csoport fényképeket sem adhatok közre, a felismerés és üldözés elkerülése végett.

Hangsulyoznom kell, hogy munkám, — ki tudja meddig — unikum lesz, mert a székely és erdélyi magyar hazafias lelkesedésnek a legválságosabb időben tett áldozatos szolgálatait senki más fel nem jegyezte.

Amit ez a könyv tartalmaz, az egy fejezet Erdély és Magyarország történetéből és sok vonatkozásban az egyetlen fénysugár 1919. sötét éjszakájában....

— Vajha az itt következő fejezetek minden olvasót megtanitanának arra, hogy önzetlen hazafisággal, elszánt akarattal, még a legreménytelenebb helyzetben is lehet és kell merni és cselekedni!

— Vajha ez a könyv inditást adna sok magyar léleknek a várvavárt jobb jövő munkálására és szolgálatára!

Budapest, 1929. május havában.

Koréh Endre.

gróf Bethlen István

ikor Erdély védelméről szólunk, elsősorban is Bethlen István gróf előtt kell meghajolnunk: ő volt Erdélynek korunkban legelső, leghűségesebb, legigazibb védelmezője, hőse.

A dicsőséges multú családnak, amelyből származott, ősi tradíciója, hogy mindenek felett és mindig a hazát szolgálja. Ezt teszi tehát ő is, mióta az életbe kilépett.

Minden izében a történelmi Magyarország hűséges, áldozatkész fia, akiben megtestesül az ősi tiszta nemzeti érzés, a történelmi hivatás öntudata. Ez szabja ki élete célját, ez irányitja gondolatait, tetteit. Életírói, jellemzői javarészben titokzatosnak, talányszerűnek látják egyéniségét, céljait, cselekedeteit,- pedig mindennek egyszerű magyarázata van: nemzetéért, hazájáért él, küzd és áldoz és ennek a történelmi elhivatásnak rendel alá mindent. Másként nem tud cselekedni, mert — Bethlen...

Jellemzői közül nem egy nem érti, miért nem vállalt már régen vezetőszerepet a politikai életben? Egy szó ennek a magyarázata: Erdély...

Alig van aki tudja, hogy Bethlen évtizedek óta legvilágosabban gondolkozó fő, a legélesebben látó lélek, aki ifjúkora óta figyeli, látja az

Erdélyt fenyegető veszedelmet. Kortársai kisebb-nagyobb kérdésekkel bibelődtek, muló célokért, egyéni érvényesülési érdekekért aprózták el közéleti szereplésüket, Bethlen szeme mindig Erdélyen, Magyarország védőbástyáján függött.

Közéleti szereplésének első időszakát az oláh nemzeti törekvések tanulmányozása s megfigyelése tölti ki. Minden beszéde, cselekedete, ezekkel való szembeszállás, ezek ellen való védekezés.

Igy lett Bethlen István az első magyar politikus, aki az országgyülésen rávilágított Románia igazi arculatára és kapzsi céljaira. Ő szegezte le, hogy az erdélyi oláhok Románia felé tekintve, arra támaszkodva támadták tervszerűen Erdély magyarságát gazdasági, társadalmi és kultúrális erejében.

Azért mutatott rá következetesen az oláh kérdés veszélyeire, fontosságára, hogy annak Magyarországra való végzetes következményeit a közvéleménybe idegezze. A legnagyobb közéleti tekintélyekkel szemben is következetesen hangsulyozta, hogy Erdélyben történelmi erők viaskodnak, — a magyar és az oláh sok száz éves ellentétes ösztöne harcol a holnapért. Ő rántotta le a leplet az óvatosan őrzött titokról, hogy az erdélyi és romániai oláhság azért követel önmaga által kormányzott Erdélyt, hogy igy épitsen hidat — Nagyromániához.

Mint a félrevert harang kondulása, figyelmeztette az erdélyi magyarságot a történelmi idők közeledésére:

„ — Mi vagyunk az utolsó nemzedék, akik

még segíthetnek! Vigyázzatok erdélyi magyarok."

Aki ily világosan látta Erdély helyzetét és a fenyegető veszélyt, az nem tehetett egyebet, mint amit Bethlen István tett: Erdélyért élt és küzdött.

Rámutatott arra, hogy az évszázados osztrák rendszer minden tettével arra törekedett, hogy a magyarságot gyengítse és az oláh törekvéseket segítse.

Már 1907-ben látta, mint rajzolódik ki Nagy-Románia körvonala... Látta, hogy az oláh politikának három arca van: az egyik felénk néz, a másik az erdélyi oláh felé, a harmadik Bukarest felé! És ezt a három arcot símogatja Magyarország és a monarchia érdeke ellen a bécsi kegy...

Az országgyűlésen felolvasta az oláh kultúr liga füzetét, amelyet Erdélyben és Besszarábiában terjesztettek s amely nyiltan kimondotta, hogy Románia a Dnyesztertől a Tiszáig fog terjedni.

Agyrémnek hitték és ma?...

Bethlen az, aki minden alkalmat megragad, hogy az erdélyi magyarságot gazdaságilag is erősítse. Amint megindult a ruthén akció, nyomban kiharcolta a székelyföldi akciót és azon túl is, nem volt az erdélyi gazdasági életnek olyan vonatkozása, amelyet ne támogatott, irányitott volna, ha az a magyarság erősödésére szolgálhatott.

Ő volt az, aki számontartott és számonkért minden erdélyi magyart és minden erdélyi magyar érdeket. Ezért vitte keresztül az er-

délyi szövetség megalakulását és mutatott rá arra a botor könnyelműségre, hogy épen Románia felől semmi védőmű nincsen, mert a bécsi külügyi politika nem engedte meg Erdély katonai védelmét...

„ — Magyarország nem tudja megszerezni számunkra a birodalmi politikától a hadi erősitményeket és nem akarja megadni a gazdasági közművelődési és belpolitikai védőműveket, — önmagunkat kell, hogy védelmezzük!"

— Nem sokkal a háború előtt Tisza István egyezkedési tárgyalásokat kezdett az erdélyi oláh vezérekkel. Bethlen István az, aki szemére vetette a képviselőházban, hogy ilyen horderejü kérdésben szóba se állott az erdélyi magyarsággal. Az oláh nemzetiségi pártot, a nemzeti komitét elismerte és a magyarság megkérdezése nélkül, kárára tárgyalt.

Bethlen ösztönszerüen megérezte, hogy ez a tárgyalás az oláh célokat segitette elő.

Most, utólag megállapithatjuk, hogy ez volt az előképe a Károlyi-kormány és az oláhok közötti 1918. évi tárgyalásoknak.

Mikor Czernin, mint a monarchia követe, azt a kijelentést tette, hogy „a románok erdélyi helyzete tarthatatlan s a paktumnak sikerülni kell", Bethlen elszánt eréllyel mondja a képviselőház ülésén:

„— Vagy követünk Czernin, vagy nem! Mit akar Czernin ezzel a gúnyos kijelentéssel: az önök nemzeti eszméje? — Ezzel az egy szóval ez az úr megtagad minden közösséget a mi történelmi multunkkal. Nem arra való, hogy

olyan exponált helyen, mint amilyen Bukarest, Magyarország érdekeit képviselje!"

— Ma már köztudomásu, hogy Czernin nem Magyarország és nem a monarchia álláspontját képviselte, hanem Ferenc Ferdinándét, akinek belvederi kamarillájában tekintélyes tényező volt — Vajda Sándor, az erdélyi oláhok egyik vezére is....

Az 1916. évi oláh betörés után Bethlen István állott az élére a „Pro Transsylvánia" mozgalomnak, a visszatelepitési bizottságnak. Az oláh betörés aggodalmait, jóslatait igazolta, a vihar után ő volt az, aki talpra állitotta a megrohant és felszabaditott Erdélyt.

1917-ben Bethlen István vitte keresztül, hogy a seregeink által megszállott Bukarestbe magyar bizottság menjen, amely összegyüjtse az oláh árulás és ellenünk fordulás okmányait, amelyek tartalma mostani szomoru helyzetünkben erős bizonyitékává vált igazságunknak.

Ugyancsak 1917-ben Bethlen sürgette ki a 4000/1917. sz. rendeletet, amely az ingatlanok forgalmának korlátozására vonatkozott s amelyre Erdély szempontjából épen az erdélyi oláh bankok kapzsi és irredenta célokat szolgáló földvásárlásai miatt volt szükség.

— Mikor 1918. szeptemberben Bulgária kilépett a központi hatalmak szövetségéből, Bethlen az első, aki megérzi, hogy forradalom és szörnyü összeomlás következik.

Tisza István ekkor a református konvent ülésén kijelentette:

— A háboru elveszett, de annyi érintetlen

hadosztályunk van, hogy elálljuk a határokat és még a madár se repülhet be Magyarországba!

Barabás Samu kolozsvári esperes még aznap délután elmondta ezt Bethlen Istvánnak. Mennyivel élesebben látott Bethlen, — ki szomoruan hallgatta Barabás szavait és így felelt:

— Most tesszük Teleky Pállal az első kapavágást, mert Erdély elveszett! Mondd meg ezt otthon és mentsétek Erdélyből, a mit lehet.

1918. novemberében Budapesten megalakult a Székely Nemzeti Tanács, amelynek célja az volt, hogy az erdélyi magyarság és székelység, olyan erősebb hatású társadalmi szervezetet alkosson meg, amely a közvéleményt és a kormányt a területi épség és elsősorban Erdély megvédelmezésére indítsa, másfelől pedig megindítsa a külföldi propagandát-Erdélyért.

Ennek a tanácsnak is Bethlen István az esze és a lelke. Az ő erős és biztos kezemunkája a székely hadosztály csapatainak felszerelése és anyagi erővel való ellátása.

Aztán rohamosan közeledett a vörös uralom. Bethlen István memorandumot készített és adott át Vix alezredesnek és Cunnighám ezredesnek amelyben nyomatékosan utalt a bolsevizmus végzetes bekövetkezésére. E mellett nyiltan megmondta nekik, hogy a magyarság köré vont gazdasági blokád kegyetlen és esztelen. A főváros kiéheztetése és az oláhok előresegítése teljes felfordulást fog okozni.

„ Ezt csak úgy értjük meg, — mondta, — ha az önök érdeke tényleg az anarchia! “

Pár nap mulva Vix elküldte az uj demar-

kácionális jegyzéket, amelynek a nyomán bekövetkezett a bolsevizmus.

Akkor mindenki elvesztette a fejét, csak Bethlen nem. Dolgozni kezdett Teleky Pál gróffal együtt a béketárgyalásra...

A kommün alatti ellenforradalmi vezérszerep után Bethlen ott folytatta, ahol elhagyta. Még Budapesten voltak az oláhok, de ő már szervezte a béke előkészítő irodát és védte Erdély igazát. Fáradhatatlanul gyüjtötte az adatokat, bizonyítékokat Magyarország és Erdély megmentésére.

A trianoni béke aláírása után a menekültügyi hivatal élére állott, majd elhozta a béke előadóját, Daniellout. A francia politikus közvetlenül látva a béke következményeit, hazament és könyvet írt annak a tarthatatlanságáról...

Bethlen az, aki jegyzékében megírta a békét kényszerítő hatalmaknak:

„Erdély többet jelent egy millió magyarnál, százszor többet ezen kicsiny ország minden fájánál, sójánál, szenénél és egyéb kincsénél!

Erdély a magyar história, a magyar nemzeti hagyományok, a magyar költészet ihletet adó megszentelt helye. Itt tisztább a magyar faj, magyarabb a szó, mélyebb a magyar hazafiság, mint máshol. Erdély fenntartója, megmentője volt nemzetünknek, amikor török és német rabigája alatt nyögött minden más magyar.

Hihető-e, hogy belenyugszik elszakításába maga az erdélyi magyar nép? Ez a büszke tör-

hetetlen faj, amely ha kellett ravaszsággal, ha lehetett fegyverrel kezében védte a XVI. századtól, a XVII. századig a világ akkori két legnagyobb hatalmasságával a törökkel és a német-római császárral szemben, egymagára hagyatva, vallását, alkotmányát, szabadságát és nemzeti öntudatát?

Az utolsó csapat, amely Magyarországon sohasem tette le a fegyvert, a világháború végén sem és amely nem engedte magát lefegyvereztetni, se az oláhok, se a bolsevikiek által, amely átélte a bolsevizmus korszakát anélkül, hogy a nemzeti érzés lelkében egy percig is megingott volna, az erdélyi székelyek egy kis csapata volt.

Az a honszeretet, amely ilyen próbát kiáll, az inkább meghal, de magát meg nem adja!"

Désy Zoltán koporsója felett mondta Bethlen:

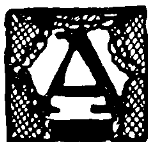
„ Nem sírunk, a mi könnyeink, már elapadtak. Nincs az a szenvedés, amelyet mi már át ne szenvedtünk volna.

Nem sirunk, nekünk sirnunk nem szabad."

Reménykednünk, bíznunk kell, amíg az isteni gondviselés jóvoltából előttünk jár a vezér: Erdély legelső, leghűségesebb, legigazibb védelmezője és hőse,-Bethlen István... !

Erdély helyzete az összeomlás idejében

Z októberi forradalom után a székelységet komoly és általános aggodalom fogta el. Elveszett a nagy háború, összeomlott a központi hatalmak frontja s a Székelyföld, mely az oláhok kiverése után két évig hadszintér és hadtápterület volt, hiába szenvedte át a háboruval járó sulyos nyomoruságokat — végül mégis csak védtelenné lett.

Mint egy szörnyű kijózanodás, rázta meg a lelkeket az a tudat, hogy most mindaz a hóbortos terv, lázas agyrém, a mely a balkáni szomszédokkal Szegedig, Szolnokig rajzolt új térképeket készíttetett, — hirtelen, tragikus fordulattal megvalósulhat.

Minden erdélyi magyar tudta, milyen sors várhat Erdélyre. Saguna, az egykori gyulafehérvári görögkeleti püspök volt az első, a ki az ötvenes évek elején Erdélyből, Ausztria oláhlakta tartományaiból és Havasalföldből Nagy-Romániát megtervezte. Ezért a tervért kapott bárói rangot I. Ferencz Józseftól...

Egy félszázad óta élt már a köztudatban Erdély elrablásának terve, erre mutattak a memorandum-per óta az oláh mozgalmak, ezt jósolták az oláhok háború alatti meg nem torolt fegyverkezései s mindennél jobban elárulta ezt az 1916. évi oláh betörés.

Mindezek mellett a magyar kormány 1918. októberében minden kiüritési intézkedést megtett egy újabb oláh betörés esetére. Erdély magyarsága tehát bizonyosra vehette, hogy kedvező pillanatban a védtelenül maradt határokon mint nyitott kapun, be fog jönni az ellenség.

Ilyen helyzetben természetes, hogy a védelem szervezése megkezdődött. A gyorsan megalakult nemzeti tanácsok első gondja volt, hogy a székelyföldi frontról visszaözönlő katonaságtól rendszeres akcióval szedje el és gyűjtse össze a fegyvert és a hadi felszerelést.

— Adjátok ide, mert nektek már nem kell, de nekünk az oláhokkal szemben szükségünk van reá, — ez volt az indokolás.

A gyakorlati önvédelmi akció folytán rengeteg hadianyag gyűlt össze, kivált a Székelyföldön s ez lett az alapja a nemsokára megalakult székely hadosztály felszerelésének.

Amint híre futott a belgrádi egyezménynek, amely a demarkációs vonalat a Marosnál húzta meg, a székelység megérezte, hogy minden eddiginél nehezebb, válságosabb idők következnek reá.

Ezért a székelység sok fia, — politikusok, papok, tisztek, — olyan útat-módot kerestek, amellyel a demarkációs vonal megszállásából eredő szégyent és romlást el lehessen kerülni. Ez pedig nem volt más, mint a székely közvéleményben nagy helyesléssel fogadott gondolat: *az önálló székely köztársaság kikiáltása.*

E szerint a Székelyföld önálló kis államot alkotott volna, amely azonban természetes antantban maradt volna Magyarországgal. Ne

csodálkozzék ezen senki. A székelység nagyon jól tudta, hogy békében és háborúban mennyi áldozatot hozott Magyarországért, ezzel szemben pedig a hivatalos Magyarország 1916-ban is védtelenül hagyta, most pedig Károlyi Mihály is feláldozta őt a belgrádi egyezménnyel s kiszolgáltatta az oláhoknak.

Ha a székely köztársaság kikiáltása a népek önrendelkezési joga alapján megtörténik, akkor a székelység emancipálja magát a belgrádi egyezmény alól, joga és módja van az önvédelemre s gátat vethet az oláh betörésnek és uralomnak. Nem volt ebben semmi lehetetlenség, hiszen a december elsején tartott gyulafehérvári *oláh gyülés szintén a belgrádi egyezményre való tekintet nélkül hozta meg hamis és kétértelmű határozatait.*

Sajnos, a forradalom nyomán bekövetkezett zavarok, úton-útfélen előfordult oláh fosztogatások, a Károlyi-kormány őrült pacifizmusa és a közlekedési nehézségek lehetetlenné tették a székely köztársaság melletti rendszeres agitáció megszervezését, sőt még a sajtó útján való propaganda sem volt egységes.

Ez az oka annak, hogy a *marosvásárhelyi novemberi székely nagygyülésen* a távolabb lakó székelység nem volt képviselve s így a *valódi, teljes székely akarat* nem is juthatott kifejezésre, holott ez döntő lett volna a határozatok irányitására és az igénybe veendő módozatok megállapitására nézve.

E tekintetben rámutatok *a háromszéki tervekre,* amelyek ma már csak történelmi szempontból értékesek. Ugyanis nálunk az a mesz-

szemenő és egész Erdélyt megmentő terv forgott szóban, hogy *a Romániából hazafelé törekvő Mackensen-sereg* — amelynek nem volt szabad az útja — *a Székelyföldön, illetve Erdélyben marad s vér- és dacszövetséget köt a székelységgel.* Ha ez létrejöhetett volna, a százezrekre menő német sereg a székely honvédő csapatokkal együtt Erdélybe, mint egy hegyi várba bevette volna magát, onnan az egész antant sem piszkálhatta volna ki. És még egy: az a szégyen és pusztulás, ami Erdélyt és Magyarországot a megszállással érte, elmaradt volna!...

A német sereggel való szövetségnek, amelyet a németek komolyan ajánlottak — *maga Mackensen vállalta Erdély védelmét* — természetes előfeltétele lett volna a székely köztársaság. Ámde ezt a marosvásárhelyi gyülésen *leszavazták, illetve leszavaztatták!*

Mi történt ott?

Az igazi, lelkes, fiatal székelyek, civilek, tisztek, egyaránt komoly indokokkal, önzetlen lelkesedéssel érveltek az önálló székely köztársaság kikiáltása mellett. De a „higgadt" és „bölcs" öregek a főkormánybiztosság és Károlyi Mihály hivatalos kiküldöttei hevesen ellenezték az egyetlen lehetőséget és igazán modus vivendit és *„korainak, időszerűtlennek" mondották a székely önnállóság megteremtését, amelynek a révén mindent meglehetett volna menteni Erdélyben is, Magyarországon is.*

Jól mondja az Erdély sorsán kesergő vers: *„Eladtak Erdély!"*

*

A székely köztársaság tervének leszavazásával el is dőlt Erdély sorsa.

Nehány nappal később az oláh már átjött a védetlenül maradt határokon s a gyulafehérvári gyülés napján, 1918. december 1-én már Erdély széléről statisztált a gyulafehérvári gyülés határozatának s mikor a magyarok, mintegy feleletül, Kolozsvárra hirdettek gyülést, minden módon elgáncsolta (az erdélyi oláhok erőszakoskodásával) hogy a kiküldöttek oda juthassanak.

Károlyiék pedig december 1-én példátlan botorsággal és hazaárulásig menő buzgósággal különvonatokon szinte terelték az oláhokat Gyulafehérvárra, ahol azok egyoldalúlag kimondták Erdély függetlenségét és Romániához való csatlakozását. Igy rólunk, nélkülünk, önhatalmúlag, Júdás-pénzen döntöttek az erdélyi magyarságról, székelységről és a szászságról is.

Mikor pedig a kolozsvári gyülés választ akart erre adni, akkor az oláhok tőlük telhetőleg gátolták, Károlyiék pedig elposványosították azt.

1918. december 1-én tehát ez volt a helyzet: a belgrádi pontozatok szerint fél Erdély a demarkációs vonalon túl, román „rendfentartó megszállás“ sorsára jutott, — az önálló székely köztársaság és a székelység önálló védelme kútba esett, a gyulafehérvári nagygyülés magyarról, szászról, székelyről hívatlanul rendelkezett s a *gyülés többségének akarata ellenére* (ez a való tény) *kimondotta a Romániához való csatlakozást is,* — végül pár ezer hiányosan

felszerelt oláh katona megjelent a Székelyföldön.

Az oláhok megjelenése egyszerre sürgössé tette a székely honvédelem kérdését.

Senkise gondolt arra hogy, most már semmit sem lehet tenni, hanem ellenkezőleg arra, hogy miképen lehetne nyomban kiverni az oláhokat?

— Hjah, mi nem olyan fából vagyunk faragva, hogy tunya megadással tűrjük az idegen megszállást, hanem székelyek, akik utolsó lehelletünkig küzdünk a pátriánkért. Olyan erős volt a hazaszeretet és a katonás fegyelem a frontokról hazatért székely katonákban, hogy parancs és erőltetett agitáció nélkül is készek voltak a zászló alá állani.

Rendelhette a Károlyi-kormány, hogy nem szabad az oláh katonaságra támadni, neki ellent állani, sőt még a fegyverben álló erőnek is vissza kell vonulni előle, — a székelység nem reá hallgatott, hanem a becsületes lelkiismeretére!

A székely hadosztály szervezése

mikor az erdélyi magyarság látta, hogy, *hivatalosan kiszolgáltatják az idegen megszállásnak*, társadalmi és katonai mentő akciót kezdett. Nem volt abban sem egyéni, sem politikai érdek, csak áldozatrakész hazaszeretet, a szülőföld megmentésének szent gondolata.

Hogy mennyire a honvédelem vágya tüzelte a lelkeket, mutatja az, hogy minden előzetes megbeszélés, központi irányítás nélkül *egyszerre* kezdődött meg a szervezkedés, toborzás úgyszólván az egész Erélyben. Kolozsváron és Erdély minden magyar városában, a Székelyföldtől Déváig mindenhol akadtak fiatal hadnagyok, főhadnagyok, névtelen honnmentők, akik bejárták Erdélyt és főképpen a Székelyföldet, hogy toborozzák az ifjúságot egy megalakítandó székely hadosztályba.

Mindenki tudta, miről van szó, mindenki érezte, hogy itt csak az ultima ratio segíthet, akárcsak 1848-ban ... A sorsukra bizott erdélyi magyarok s elsősorban a Maros-vonalon belül lakó székelyek tisztában voltak azzal, hogyha tétováznak, elvesznek. Az ifjúság jórésze, hogy az oláh be ne sorozza és testvéreiért harcolhasson, inkább önkéntes számkivetésbe ment, életét, mindenét feláldozta.

A székelység és az erdélyi magyar ifjúság egy része egy kimerítő, *hosszú világháború után még egy bizonytalan időre szóló és kérdéses kimenetelü* katonáskodást vállalt *önként* — Erdélyért!

1848-ban Magyarországnak volt Kossuth Lajosa, a ki elragadó ékesszólása hatalmával lelkesítette a magyart és valósággal elővarázsolta a honvédseregeket. 1918-ban Erdélyben nem kellett ragyogó szónoklat a székely hadosztály szervezéséhez. A ki a drága szülőfalujára, történelmi multtal dicsekedő városára gondolt, a ki megértette az erdélyi folyók, patakok zúgását, a rengeteg erdők sóhaját, az — ment az ősök nyomdokain, a hadak útján...

Jellemző, hogy a tulajdonképeni székely hadosztály még meg sem alakult, már voltak egyes alakulatok, a melyek nemcsak a rendfentartást szolgálták, hanem már az oláhok előnyomulását is feltartóztatták. Igy november első felében hadszíntéri szereplésre készen állott a Fox Aurél százados parancsnoksága alatt álló IV. a. páncélvonat. Tisztjei és legénysége önként vállalták a szolgálatot. Kubay őrnagy, (ma tábornok) volt a parancsnoka egy 21-es zászlóaljnak, a mely Tordán, az oláh környékre való tekintettel, nagyfontosságú karhatalmi szolgálatot teljesített. — Kolozsváron, az 1918. októberében alakuló-félben levő „honvéd tartalék zászlóalj“ a forradalom kitörésekor nem széledt el; hanem Verbőczy Kálmán százados lelkesítő beszédére együtt maradt. Ez a csoport volt Kolozsvár első karhatalma és a Kolozsvár-környéki szorongatott magyarok megmentője.

Mikor ugyanis kiütött a forradalom, a Kolozsváron állomásozó oláh tisztek céltudatos irányítása mellett az oláh legénység az 51. sz. közös gyalogezred laktanyáját teljesen kifosztotta, a fegyvereket magához vette és úgy széledt volna az oláh falvakba.

Erre a „honvéd tartalék zászlóalj" kivonult és a haza igyekvő oláh katonákat Kolozsvár kijáratainál lefegyverezte.

Ez a zászlóalj, a mely kezdetben csak egy erős századból állott, hamarosan teljes zászlóaljjá nőtte ki magát a jelentkezőkkel és toborzottakkal.

Igy alakult ki a „kolozsvári nemzetőr zászlóalj" — a „kék szalagos zászlóalj."

A nemzetőri kormánybiztosság (Fényes László) ezt az alakulatot nehány nap mulva feloszlatta azzal az indokolással, hogy ilyen nagyerejű csoport egy parancsnok kezében nem tűrhető(!)

A feloszlatást követő éjjelen már kitünt az oláhok szándéka és Fényes célzata. Kolozsvár utcáin megjelent a környező oláh falvak csőcseléke és egyenesen a magyarokra támadt. Éjfélkor pedig Felek és Szász-fenes irányából újabb oláh felkelők siettek a város felé.

E veszélyes helyzetben Verbőczy százados az összesereglett magyarokat és a feloszlatott zászlóalj katonáit a honvédlaktanyába és a vármegye házába vezette s ott felfegyverezte. Alig, hogy ez megtörtént, néhány derék tisztje már vezette is a felfegyverzett magyarokat a veszélyeztetett pontok felé. Ő maga egy csapattal a fenesi oláh felkelők elé ment s azokat hama-

rosan szétverte és a város határából kiüzte.

Ez volt a forradalmi napokban Kolozsvár legrémesebb éjszakája s képzelhető, milyen vérfürdő és rombolás, fosztogatás történt vona, ha a zászlóalj komoly elszántsággal szét nem kergeti a vad hordákat.

A Fényes által feloszlatott zászlóalj így ismét együtt volt és mint honvédelmi alakulat együtt is maradt és első feladata a Maros vonalának megszállása lett.

Kolozsvár és a nemzetiségi vidékek magyarságának veszedelme természetesen erős lökést adott annak az akciónak, hogy mindenfelé megfelelő magyar fegyveres erőt kell szervezni a végzetes következmények elkerülésére. Érdekesen jellemzi ezt egyik derék tiszt feljegyzése a következőkben:

„A frontokról a kies Erdélybe és a drága Székelyföldre visszatérő hadfiak, akik már csak tájékozódás céljából is Kolozsváron megállottak, találkoztak Mátyás király büszke lovas szobra alatt. Nem a háború mérhetetlen szenvedéseiről panaszkodtak, nem frissen sajgó sebekről beszéltek, hanem arról, hogy a nagy összeomlásban és kavarodásban miképen védhetnék meg az erdélyi magyarságot, a Hargitát, a Szépmezőt a rongyaiból kibontakozó oláhsággal szemben? Csak egy baráti szó, csak egy intés kellett és azok, akik talán már esztendők óta nem látták övéiket, gyorsan határoztak. A haza minden előtt! Maradtak és önként beállottak a legközelebbi honvédő alakulatba."

Ezekkel kapcsolatban vessünk egy pillantást arra, milyen volt a katonaság állapota a

forradalmat követő hetekben és a székely csapatok szervezkedése idején?

A forradalom a legtöbb helyen felbomlasztotta a csapatkötelékeket s a „nem akarok többé katonát látni“ ördögi rikoltása után Kolozsváron és máshol is csak a keretek maradtak meg: tisztek, továbbszolgáló altisztek, néhány emberrel.

E keretek feltöltésére a belgrádi egyezmény, illetve Franchet d' Esperay rendelkezése nyomán a hadügyminisztérium néhány korosztály behívását rendelte el. Az összes erdélyi csapatok felett a parancsnokságot a régi VI. honvéd kerületi parancsnokság vette át. Ennek élére, — mivel a Károlyi-kormány az összes tábornokokat és idősebb ezredeseket nyugdíjba küldte, — Kratochwill Károly ezredes (ma altábornagy) állott, a ki 1918. november 27-én érkezett Kolozsvárra.

Azzal kapcsolatban, hogy az oláhok Erdélybe törtek és előnyomultak, — az erdélyi, főképen honvéd helyőrségek kiegészítő és ezredparancsnokságai, régi állomáshelyeiket elhagyva, Kolozsvárra és környékére költöztek. Igy kezdődött meg a brassói 24., marosvásárhelyi 22., nagyszebeni 23., dési 31., honvédezredek legénységének a gyűjtése s a kolozsvári 21., honvédgyalogezred feltöltése.

A javarészben a fellegvárban elhelyezett csapatoknak azonban fegyverzete, sőt ruházata is alig volt, mert a forradalom első napjaiban az oláh, a mit csak lehetett, széthordott. Annál nagyobb fontosságú volt tehát a toborzó tisztek munkája, a kik leleményesen kutatták fel a

fegyvereket, felszerelési tárgyakat s mentették meg az oláhok elől a magyarok számára.

A behívott korosztályok csak gyéren, vagy egyáltalában nem vonultak be, a bevonultak is oly fegyelmezetlenek voltak, hogy csak baj volt velük. Ellenben annál többen jelentkeztek egyenként és csoportosan a székelyek, a kik azt kérték Kratochwill ezredestől, hogy külön székely osztagokba engedje őket összeállani. Kratochwill felismerve a helyzetet, örömmel teljesítette kérésüket, sőt azt is megigérte, hogy a mennyiben lehet, székely, vagy erdélyi tisztek alá ad nekik beosztást. Mindezeket nem is közölte a minisztériummal, — nagyon helyesen — arra gondolva, hogy előbb legyen megszervezve a megbízható katonaság, a mely rendfentartásra és védelemre használható s majd azután is be lehet illeszteni a hadseregbe.

A gyorsan szervezett csapatokra Kolozsváron is nagy szükség volt, mert a kolozsvári oláh nemzeti tanács a régi laktanyában felállította az oláh nemzetőrséget. Ennek a számára a fegyvereket részben a kolozsvári és környéki oláhoktól, szinte egyenként szedték össze, részben pénzzel és egy-két cipővel megvették. Fehérneműjök bőven volt, hiszen az 51-es kaszárnya kifosztásakor nagymennyiségű fehérneműt raboltak el s ebből még eladásra is jutott...

Az oláh nemzeti tanács ekkor a Wesselényi-utcában székelt. A tüntetések napirenden voltak, kisebb összeütközések is történtek, mire az oláhok helyiségük ablakaiban géppuskákat állítottak fel.

Mikor az oláhok egy alkalommal egy gyer-

meket, aki csak véletlenül került arra, lelőttek, a székelyek annyira felingerültek, hogy csak alig lehetett megakadályozni a fegyveres összetűzést.

December elején a kolozsvári kerületből, — miniszteri — rendelet alapján vált ki és alakult meg a székely hadosztály törzse, mely az Unió-utcában volt. A hadosztály paracsnoka Kratochwill ezredes, a VI. kerület parancsnoka, vezérkari főnöke pedig Siménfalvy vezérkari őrnagy (a nemrég elhunyt tábornok) lett.

Az önkéntes jóakaratból, elszánt hazaszeretetből összeverődött, toborzott székely katonák, külön alakulatok most már hivatalosan elismerve, együtt, mint székely hadosztály szerepelhettek és írhatták be nevüket a magyar honvédelem történetébe.

Kétségtelen, hogyha nem a székely Bartha Albert a hadügyminiszter, épen a forradalmi és mindinkább balra forduló kormány soha el nem ismerte volna a székelyek katonai alakulatát. És ha Kratochwill ezredes nem nézi a legmagasabb nemzetvédelmi szempontokat és tőle telhetőleg elő nem segíti szive szerint a székelyek kivánságát, szervezkedését, bizony akkor nem formálódott volna ki a hadosztály, hanem jóakaratú, áldozatkész vitézeink, — legjobb esetben beosztva más csapattestekbe, — azokkal együtt szétzüllöttek volna, 1919. elején. Igy pedig a különböző erdélyi alakulatokból öt székely zászlóalj lett, a mely a folytonos szervezés, utólagos toborzás révén létszámban egyre növekedett.

A keretek feltöltésénél, a legénység tobor-

zásánál lelkes székely tisztek igen értékes szolgálatokat tettek. Berde őrnagy, Verbőczy százados, Vén Zoltán aranysarkanytyús vitéz főhadnagy, Mester zászlós, (szolgabíró) voltak a toborzás lelkei, a kik részben önállóan, részben parancsnokaikkal együtt hadtörténelmet csináltak épen akkor, a mikor Magyarországon minden katonai alakulat széthullott.

Példaadás gyanánt leszegezzük a hivatalosan megállapított tényt, hogy a székely hadosztály tisztjei, kivált a küzdelmek elején, sokszor saját elhatározásukból vitték a Marosfrontra frissen toborzott csapataikat, sokan pedig, mindent kockáztatva, az oláhok által már elfoglalt területekre is visszamentek s onnan hozták el a székely hadosztály ujoncait. A vasúti közlekedés még nem szakadt meg s tudunk esetet, a mikor a már megszállott területekről, az oláh csapatok, az oláh nemzeti gárdák vonala közt, az orruk előtt hozták át a székely tisztek a fegyvereket...

Mire 1918. december közepéig a hiányosan felszerelt regátbeli csapatok áthaladtak a Székelyföldön, akkorra már a honvédő székely csapatok hivatalosan elismerve, hadosztályba szervezve készen állottak...

Nagy érdeme van ebben Nagy Pál ezredesnek, (ma altábornagy és vitézi székkapitány) aki dr. Székely Gyula tart. főhadnagy lelkes segitségével egyik zászlóaljat a másik után hozta harcképes állapotba.

Fel kell jegyeznünk a tényt, hogy míg Erdélyben kialakult a székely hadosztály, azalatt a budapesti Székely Nemzeti Tanács né-

hány székely tiszt-tagja a fővárosban gyűjtötte és irányította a frontokról visszatérő székely katonákat s küldötte a mindjobban erősödő székely csapatok kiegészítésére.

Néhány nap, pár hét alatt a semmiből előállt a székely hadosztály. Ez a tény a székelység csodás hazaszeretetének, lelki nagyságának, el nem homályosult nemzeti öntudatának örökké fényes példája lesz.

A tulajdonképpeni Magyarország pedig eddig még fel sem fogta, mit tett az ő védelmére az a néhányezer székely, aki fegyvert fogott. Meghálálni ezt az önfeláldozó szolgálatot sohasem tudja, de legalább ismerje meg és ismerje el, hogy a maroknyi székelység maroknyi serege a forradalom szerencsétlen hónapjaiban egyedül tette meg hazafias kötelességét!

A székely csapatok toborzása, készülődése, utazása a nyilvánosság előtt történt s köztudomású volt a cél is, amelyért fegyvert fogtak, mégsem csatlakoztak hozzájuk úgy, ahogyan az önvédelmet parancsoló helyzetben várhattuk volna. Ennek magyarázata az erdélyi lakosság hangulatában, közvéleményében keresendő s talán nem fölösleges, ha in memoriam, a történelem számára vázolom ezeket.

A szászság politikájának gerince régi időtől fogva *az erdélyi románsággal való együttműködés és a magyarsággal szemben való ellenlábasság* volt, ami azonban nem zárta ki azt, hogy ez a körültekintő kis nép politikai s egyéb előnyök fejében ne támogassa válogatás nélkül a mindenkori magyar kormánypártokat

s a szász képviselők csoportja ne legyen biztos leltári numerus a többi voks mellett. A szászok helyi és országos politikáját mindig a Kreisausschuss-ok irányitották és vezették a jelzett irányban. Ez magyarázza meg például azt, hogy az 1916. évi román betörés idején a keresztényfalviak rálőttek a magyar honvédcsapatokra, a szász falvak pedig ugyanakkor gúnyos muzsikaszóval kisérték a menekülő magyarság karavánjait. Igy érthető továbbá az is, hogy az 1916. évi rövid román uralom után a szászság könnyű szívvel megbocsátotta az erőszakoskodásokat, Brassóban még az új utcatáblákra is gondosan feltette az oláh utcaneveket s 1917. márciusában a brassói oláhokkal egyetértve leszavazta azt a magyar inditványt, amely március 15-ike törvénybeiktatásáról szól.

Az a szászság, amely így érzett és így cselekedett, nyugodtan bólintott a demarkációs vonalnak a Marosig való megjelölésére s egyszerűen tudomásul vette a december elsején hozott gyulafehérvári határozatokat, amelyek az ő sorsáról is döntöttek. Igy nem is várhatta, de nem is várta senki, hogy egyetlen szász fiú is csatlakozzék a székelyekhez. Most — amint tudom — másképpen gondolkozik a szász nép, csakhogy már későn.

Sajnos, hogy a kritikus időpontban az erdélyi magyarságtól sem várhattunk, tapasztalhattunk annyi jóindulatot és megértést, amennyit a honvédelem szent ügyénél látnunk kellett volna.

Ennek két oka van. Az egyik az, hogy *az*

első demarkációs vonal főképpen a székelységre volt végzetes s az erdélyi magyarságnak csak *kisebb részét* érintette, arról pedig fogalma sem volt senkinek, hogy a francia-oláh politika a demarkációs vonal előrehúzása révén lépésről lépésre oláh fegyver alá juttatja az egész Erdélyt és igy kevés idő mulva a székelység sorsára jut az erdélyi magyarság is.

A székely akcióval szemben való közömbösség másik oka az erdélyi magyarság bágyadt hangulata és tompult öntudata volt. Elszigetelten élve az oláh régiók és nyelvszigetek között, évtizedek óta semmi sem történt a román agitációval és céltudatos előretöréssel szemben.

Mikor pedig a forradalom után egy hónappal a gyulafehérvári oláh gyülés kimondta a Romániához való csatlakozást, a szervezetlen, letargikus erdélyi magyarság megadó lemondással vette ezt tudomásul s mindössze a kolozsvári nagygyülésen, december hó 22-én adott tiltakozásának hangot, ellenben a székelyek jó példája magával nem ragadta s a parancsoló szükség tettekre nem ösztönözte.

És most lássuk, hogyan gondolkozott az erdélyi oláhság? Az októberi forradalom hatása reá nézve is ugyanaz volt, mint másokra: a felbomlott fegyelem és rend nyomán széltében rabolt, fosztogatott ott, ahol csak tehette. A vasúti állomásokon levő telt raktárakat, veszteglő vonatokat épen úgy zsákmánynak, szabad prédának tekintette, mint a kastélyokat, úriházakat s a gabonásokat. Politikai tekintetben az oláhság jelentékeny része — bár hagyo-

mányosan ellenszenvezett a magyarsággal — egyáltalában nem akart Nagy-Románia alattvalója lenni, amint ez a gyulafehérvári gyülésen ki is tünt. Jól tudta, hogy az „elnyomatás“ dacára a magyar uralom alatt olyan szabad és boldog, amilyen csak lehet.

Az oláh irredentizmus igazi hívei, nagyhangú prófétái csak a hivatásos agitátorok, oláh tanítók, papok, ügyvédek, bankigazgatók voltak. Itt csak rámutatok arra, hogy az erdélyi nemzetiségi politikát I. Ferenc József magyarellenes, románbarát politikája tűrte meg és növelte nagyra s a gyulafehérvári gyülésen *nem a román király politikája győzött, hanem a Ferenc Józsefé termette meg keserű gyümölcseit!*

A teljesség kedvéért jegyzem meg, hogy az erdélyi oláh intelligencia komolyabb része nem áhitozott Nagy-Románia ölelő karjai közé. Ennek álma inkább *a szabad, önálló Erdély volt* — a régi történelmi alapon a négy nemzet: magyar, székely, román és szász egyenjoguságával. Ezt a tervet és lehetőséget azonban Károlyi példátlan árulása buktatta meg. A mint a tudatos gonoszsággal kierőszakolt, hírhedt tárgyaláson a francia tábornok nem tartotta Jászi Oszkárékat a magyar nemzet hivatott képviselőinek s felháborodott azon, hogy ennyire sülyedhetett Magyarország, — épen úgy az oláhság vezérei is kifogásolták őket. A történelmi hűség kedvéért ide iktatom, mivel utasitották vissza Jásziékat:

— Mi a magyarokkal akarunk tárgyalni,

nem azokkal, a kiknek semmi közük a magyarsághoz!

E miatt maradt félbe a nagy garral beharangozott tárgyalás és az oláh intelligencia jó ürügyet, indokot kapott arra, hogy a Nagy-Romániához való csatlakozás hívei mellé álljon.

Igy egyengetődött a gyulafehérvári határozat útja.

December elseje után, amikor a döntő határozatot kimondták, egységesen megszervezték a sok garda nationalét, az oláh gárdákat, a közigazgatást, ahol csak lehetett, magukhoz ragadták s külsőleg is át kezdett alakulni Erdély. Lekerültek a magyar állomási táblák s megjelentek az új felirások: Brasov, Campa de libertate (Balázsfalva), Teieus (Tövis), Alba Julia (Gyulafehérvár) és a többi. Az oláh önérzet és nemzeti öntudat, amely az átvonuló székely csapatokkal már december elseje előtt véres csetepatékat okozott, fellángolt és úrnak érezte magát egész Erdélyben.

A szervezkedő székely hadosztály csapatai így a részben közömbös, részben ellenséges indulatú, átalakuló Erdélyben vonultak végig. A levegő tele volt feszültséggel, puskapor szaggal s minden jel a nemsokára bekövetkező összeütközésekre mutatott. És nem is hiába. Alig, hogy a legfrissebb székely csapatok túlmentek a Maroson, az oláh hadsereg előörsei megjelentek a túlsó parton. A tövisvidéki oláhság, a mely mindig a túlzó balázsfalvi érsekség közvetlen izgatásaival volt telítve, már alig várta, hogy a „testvérekkel“ összeölelkezhessen

s ezért a Tövis előtt álló székelyeket megtámadta.

Az ott levő Verbőczy-féle nemzetőrzászlóalj és 21. honvédek csapata nem maradt adós és a türelmetlen támadókat kegyetlenül elverte.

Kevéssel azután egy parlamentér tisztünket az oláhok lelőtték a tövisi hídon. Erre komolyabb harcok következtek. Az oláh gyorsan segítséget kért Brassóból, de a katonavonat kisiklott... Egypár névtelen magyar hős feláldozta magát a hazáért, de megbénitotta a hódítókat.

— Napokig tartó próbálkozások után az oláhság belátta, hogy az elszánt székelyek vitézsége s a meg-megjelenő páncélvonat veszedelmes tüze miatt a Maroson át nem jöhet. Ezért más módhoz folyamodott: közbelépésre kérte a gazdag nagybácsit, a franciát. Károlyiéknak s Apáthy főkormánybiztoséknak parancs volt még a franciák szemrebbenése is. Felszólította tehát a magyar katonai, illetve a hadosztályparancsnokságot, parancsolja vissza a székelyeket.

Nagy önuralom és türelmes kötelességtudás kellett ahhoz, hogy a hadosztályparancsnokság ezt a lehetetlen, öngyilkosságot jelentő parancsot vérző szívvel kiadja.

A helytálló székelység elvonultatásával a kormány és kolozsvári csatlósai feladták a marosi demarkácionális vonalat...

Derék tisztjeink földhöz vágták a kardjukat.

— „Eladtak Erdély!"

A székelyek második állása Székelykocsárd volt. A fiuk elkeseredetten verekedtek s az oláh véres fejjel futott vissza. Ekkor megjelent a fronton a mentőangyal, Fényes László kormánybiztos s megparancsolta a székelyeknek, hogy vonuljanak vissza. Nem tették meg, sőt a hatalmaskodó kormánybiztost pofonnal és leszúrással fenyegették meg. Ezt az átokembert csak a tisztek mentették meg és vették ki a feldühödött katonák kezéből.

Fényes eltakarodott, s nemsokára újabb, szigorú parancs jött: minden ellenségeskedés elkerülendő, vissza kell vonulni.

A kormány most már feladta a demarkációs vonal *utolsó sarkpontját is* és mintegy megmutatta az oláhoknak az utat Kolozsvár felé.

— Amig ezek történtek, a csapatok egy része Kolozsváron maradt, ahol a mindinkább elhatalmasodó oláh nemzetőrséggel szemben a magyarság védelmére szükség volt reá.

Egyébként nem egyszer a vidéken is rendet kellett teremteni, mert kivált a gyalui havasok oláhsága erősen mozgolódott. Egyik alkalommal formális népfelkeléssel indult Kolozsvár ellen s elsősorban a város vízműveit akarta tönkretenni. Egy század székely azonban eléjük ment s rövid harc után szétverte őket.

Az oláh parancsnokság azonban égett a vágytól, hogy mielőbb bevonulhasson a kincses városba. Marosvásárhelyről fenyegetőleg követelte, hogy nyissák meg előtte az utat, mert ha nem, akkor mindent összelövet. Erre

a székely csapatok egy része tüzérséggel ment Kolozsvár elé, hogy a várost megvédje. A román erre a franciákat kérte, juttassák a fontos sztratégiai pont birtokába.

*

Mulatságos és jellemző az az epizód, amely az oláhok kolozsvári bevonulását jónéhány napig késleltette. Mikor ugyanis az a hír futott szét Kolozsváron, hogy jönnek az oláhok és már Apahida felé közelednek, az egyik székely főhadnagy azt mondta:

— Jöhetnek, de mi lesz velük, ha negyvenezer székely rajtuk üt?

Valami volt osztrák tiszt hírül adta ezt az oláhoknak s azok egy álló hétig keresték a 40.000 székelyt...

A székely nemzeti tanács

z 1918. évi októberi forradalom után kavargó események között a Budapesten élő erdélyi és székely vezetőegyének világosan látták, hogy Erdélyt a legnagyobb veszély fenyegeti és egész jövője kockán forog.

Ez a tudat váltotta ki azt az elhatározást, hogy megalkossák a Székely Nemzeti Tanácsot, — a mi két nappal a belgrádi fegyverszüneti egyezmény után meg is történt. Jancsó Benedek, Sebess Dénes, Ugron Gábor és Urmánczy Nándor elnöklete alatt egyesült a fővárosban élő székelység minden társadalmi rétege. Az alakulásnak kettős célja volt: egyfelől társadalmi szervezet akart lenni, a mely kormányra, társadalomra hatást gyakoroljon a területi integritás, főképen pedig Erdély megvédésére — másfelől pedig a társadalom erejével külföldi propagandát akart inditani Erdély érdekében.

Kétségtelen, hogy a tanács ezzel az elhatározással és programmal — kivált a forradalom viharai között az egész Magyarország létérdekét szolgálta.

Munkássága és minden lépése harc volt. Először az anyagi erők megszervezéséről kellett gondoskodni, azután pedig ezer nehézség

között összeköttetést, szervezetet kellett létesíteni, hogy Erdély helyzetét, az erdélyi magyarság törekvéseit pontosan ismerhessék.

Szomorú, hogy azt kell feljegyeznünk : a Székely Nemzeti Tanácsnak az okozott minden nehézséget, hogy — a területi épségért és Magyarország kulcsáért, Erdélyért küzdött. Ezért néztek reá ferde szemmel, ezért gáncsolták el hazafias törekvéseit és ezért nevezték ellenforradalmi alakulatnak!

A tanács mindezek dacára törhetetlenül küzdött Erdélyért s az események gyors fejlődése folytán hamarosan támogatnia kellett Erdély fegyveres védelmét, illetve 1919-ben már visszafoglalását.

Ezért kellett néhány tagja vezetésével gyűjtő és irányító különitményt szerveznie, a mely a fővárosba érkezett székely katonákat a székelyek frontjára felszerelve küldje.

A már hadban álló székelyek egy részének nem volt fegyvere: a tanács addig viaskodott, kért, a míg a kellő számú fegyvert megkaphatta. Tüzérségi anyagot is akart szerezni, de mikor ez nagy nehezen meg volt, Pogány, — a pályaudvaron, — embereivel az ágyúk irányzókészülékét ellopatta. Ugyanez történt az összegyüjtött fehérnemüvel is; azt is ellopták.

Három hónapi önfeláldozó munka után a tanács elérhette, hogy a székely hadosztály úgy, a hogy, fel volt szerelve és anyagilag el volt látva.

Amikor 1919. márciusában a vörös uralom bekövetkezett, a székely nemzeti tanács, mint nemzeti és nemzetvédő szervezet, céljait tovább

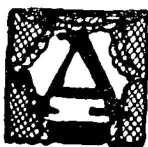
nem szolgálhatta. Ezért ha nem is oszlott fel, de ülést többé nem tartott.

A székely nemzeti tanács négy hónapi működése alatt történelmi jelentőségű, hazafias munkát végzett s a forradalmi posványba sülyedt fővárosunknak és országnak példát mutatott arra, hogy a legképtelenebb züllés közepette is, egy maroknyi ember akiben él a nemzeti öntudat, — nagy szolgálatot tud tenni hazájának!

Hogy minden törekvése nem sikerült, — nem rajta mult, — ami eredményt el tudott érni, az Erdély dicsősége...

Egy gazdátlan páncélvonat

Z 1918. november első napjaiban olyan volt kincses Kolozsvár, mint egy méhkas. Minden frontról szállingóztak, vagy csoportokban jöttek Erdély fővárosába az erdélyi magyar katonák. Csak a magyarok, — mert az oláhok megállás nélkül siettek fatornyos falvaik felé. A szászok „circumspektus“ fajta lévén, hallgatagon, közömbösen vették az eseményeket s hasonlóan hazafelé tartottak.

A magyar hadfiak tanakodtak, tudakozódtak s aggódva várták a sorsdöntő órákat. Mert sem a háború végének öröme, sem a hirtelen beütött szabadság mámora el nem nyomhatta lelkükben azt a szorongást, mit hoz a jövő, mi lesz szép Erdélyországgal? És a mint fejlődtek a gyorsan toluló események, s egyre világosabb lett, hogy a katonaság nélkül maradt ország rablók szabad prédája lesz, egyre erősebb lett az elhatározás: nekünk magunknak kell cselekednünk és — védekeznünk, mert ha nem, — fajunk örök csúfságára, szégyenére, elveszünk a nagy osztozkodásban.

Az erdélyi magyarok, kivált a székelyek lelke tiszta és helyes történelmi érzékkel megérezte, hogy az önrendelkezési jog nagy konjunkturájában a magyart csak az önvédelem

mentheti meg. Nincs idő tanácskozásra, türelmes sültgalamb várásra, — most gyorsan és határozottan cselekedni kell.

És cselekedtek. Első útjuk halottak napján a világháború hősi halottainak a sírjaihoz vezetett. Kegyelettel adóztak emléküknek, de — erőt is merítettek abból. Aztán mentek, gyülekeztek, fegyverbe állottak önként...

Másnap egy magas, barna, szúrós szemű honvéd százados meglátta a kolozsvári állomáson, hogy ott egy gazdátlan, elhagyatott páncélvonat áll.

Egy páncélvonat. — Mit ér ez válságos helyzetekben ! Ha odavaló, elszánt katonák vannak rajta, olyanná válik, mint egy félelmetes mozgó acélvár. Gondolkozott. Kell, hogy akadjon egynehány jobbérzésű, komoly és elszánt katona, a ki vele egyet gondol és egyet érez.

Cselekedett. A páncélvonatot, a mely mozdonyból, gépfegyverkocsiból és ágyúskocsiból állott, — rövidesen lefoglalta. Ez a honvédszázados Fox Aurél volt...

Azután ment vissza a városba, egyenesen a volt 21-es honvédlaktanyába. Ez volt a székelyek gyülekezőhelye. Itt lesznek az ő emberei, a kik megértik, miről van szó?

A mint belépett a kapún, egy fiatal, piros pozsgás arcú vadászfőhadnagy jött vele szembe.

Fox százados azt hitte, hogy egy tiroli tiszttel találkozott össze. Akkor a tiroliakról az a hir szállongott, hogy, mint szabadságszerető nép fiai, segítenek Erdély megoltalmazóinak.

Megszólította tehát a főhadnagyot —

németül. És zamatos magyar feleletet kapott. Akkor tünt ki, hogy a császárvadász tiszt Jancsó József, a sepsiszentgyörgyi székely Mikó kollégium tanára.

— Nézd, kérlek, — szólt Fox százados, — a vasútnál lefoglaltam egy gazdátlan páncélvonatot. Szükség lesz arra ebben a zivataros időben. Toborozzunk össze a székelyekből legénységet és aztán odamegyünk, a hol szükség lesz reánk. Segítesz ebben, jössz velem?

— Jancsó főhadnagy egy pillanat alatt átérezte, hogy mit jelent az a páncélvonat elszánt székely fiúk kezében. A legnagyobb készséggel és örömmel igent mondott.

Attól fogva a két tiszt elválhatatlanul együtt volt s együtt toborozták a tiszteket és osztották be a legénységet, válogatott székelyekből.

A páncélvonat tisztikara és legénysége a következő volt:

Parancsnok: Fox Aurél százados.

Parancsnok helyettes: Bóocz Miklós százados.

Segédtiszt: Jancsó József főhadnagy.

Beosztott tisztek, főhadnagyok:

Avéd András, Geöczey László.

Hadnagyok: Dániel Elemér, Fiedler Mihály, Zatler Ernő.

Alhadnagyok: Gr. Bethlen András, Szilágyi Dezső, Zatler Zoltán.

Tisztjelöltek: Lovag Reich Albert hdj. őrm. Kozma Attila önk. szkv.

Őrmesterek: Butka Gábor, Brünni Tibor, Mózes Gáspár Jenő, Hunyadi János.

Szakaszvezetők: Györkös József, Kovács Károly, Láng József, Weisz Miklós.

Tizedes: Györkös András, Nagy Margit, Székely Tamás.

Honvédek: Fene Ferenc, Gámpe László, Hunyadi György, Márk Gábor, Moharos József, Mihály József, Tóth István, Tóth Lajos és Tirola József.

Mozdonyvezetők: Kakas János, Pénz István, továbbá két fűtő és egy szakács. A Ferencz József uti iskolában lázasan dolgozott a szervezési iroda és egy hét mulva teljesen harcra kész állapotban volt a páncélos. Igy állott a honvédelem szolgálatába egy pár tiszt nemes és elszánt elhatározásából a IV. a páncélvonat.

*

Kár, hogy a többi páncélvonatról semmi pontos feljegyzés nem maradt, mert megérdemelték volna e derék páncélosok, hogy róluk is megemlékezzünk, hiszen 1919. május 2-án a vörös és oláh hadvezetőség között folyó tárgyalásokon, az oláhok egyik legmakacsabb követelése az volt, hogy a székely hadosztály kötelékébe tartozó páncélvonatokat teljes tiszti és legénységi létszámmal adják ki.

Azt hiszem nem kell bővebben fejtegetnem, hogy ez a megtiszteltetés mit jelentett. De hála Istennek, erre nem került a sor.

Három nap története

ovember 12-én a páncélvonat szervezési irodája jelentette az erdélyi katonai parancsnokságnak, hogy a IV-a páncélvonat menetkészen áll.

Még az nap este hét pecsétes levelet kapott a parancsnokság, a melyet Jancsó főhadnagy azonnal kézbesített Fox Aurél századosnak. A parancs ez volt:

„A IV-a páncélvonat még ma éjjel 11 óra 30 perckor induljon Brassóba, a honnan a m. kir. postatakarékpénztár és az adóhivatal pénzkészletét szállítsa Budapestre. Előrehaladása folytán tegyen megfigyeléseket és állomáshelyére való visszaérkezése után tegyen jelentést.“

Fox százados intézkedése folytán ezen parancs teljesítésével Jancsó József főhadnagy, gróf Bethlen András és Sz. D. zászlósok vezetésével tizenhat főből álló készültség bízatott meg.

A páncélos még azon éjjel kifutott Kolozsvárról és a reggeli szürkületben Brassóba érkezett. A gyönyörű város lakossága lázas izgalomban töltötte a napokat és éjszakákat.

A bolgárszegi oláhság ideges türelmetlenséggel várta a „felszabadítókat.“ Csak épen azt nem tudták, miből is szabadítják fel őket? A közéletben élvezték a jogegyenlőséget, a városi

életben a szászokkal összefogva rendszeresen leszavazták a magyarságot, voltak külön oláh iskoláik, a melyekben, mint megannyi boszorkánykonyhában, kotyvasztották a hazaárulás mérgét... Senki nem vigyázott a körmükre. A magyar jóhiszeműség és becsületes osztó igazság jóvoltából zavartalanul dolgozhattak, gyarapodhattak, konspirálhattak...

Folyton panaszolt elnyomatásukat bizonyitja, hogy az 1916. évi oláh betörés után sem kereste rajtuk senki, miért vallottak színt önfeledt örömmel az oláhok mellett, miért szidták sajtójukban a magyarságot... Ugyancsak az elnyomatást igazolja, hogy dacára a világháború kezdete óta egyre ismétlődő oláh árulásoknak, Erdély katonai parancsnoka született oláh volt, — Niegovanu tábornok. — Brassóra visszatérve, 1917. elején Brassó városa új utcatáblákat csináltatott német, oláh és — harmadsorban magyar nyelvű feliratokkal...

A rút hálátlanságnak még épületesebb példáját adták a szászok. Nemcsak, hogy a legteljesebb szabadsággal élhették faji, nyelvi és kulturális életüket, de valósággal exterritoriális jogokat élveztek. Áll ez nemcsak gazdasági, de politikai helyzetükre nézve is. És mégis, körültekintő számitásokkal mérlegelték, menynyi hasznuk is lesz a történelmi fordulatból? Előre alaposan megtárgyalták, kik, hogyan fogadják az oláh hódítókat és épen ezért már jó előre elutasították a magyar hivatalos megbizottat tervével együtt, a ki a végzetes fordulat elháritásáról tárgyalt velük.

Ezek a derék és hálás szászok annyira ké-

szen voltak az eshetőségekre, hogy a mikor az oláhok bejöttek, épen csak el kellett mondani a már előre megfogalmazott üdvözlő beszédeket. Ugyanigy sietve, önként tette meg a politikai és egyházi vezetőség a hűségnyilatkozatot... Igy hát a szászok épen nem búsultak, sőt kárörömmel várták a nagy napot...

Szegény magyarok, az államfentartó faj képviselői és tagjai pedig megrendült lélekkel, lázas homlokkal gondoltak a szörnyű, végzetes holnapra. — Mit várhatnak attól az oláhságtól, amely mióta fajtestvére vérpadjai elől bemenekült Erdélybe, s ott új otthont lelt, Bécs jóvoltából lázadásokat rendezhetett, vérfürdőkkel irthatta a magyart, büntetlenül szőhette hazaáruló terveit, a magyar állam pénzén, kongruáján szidhatta a magyar államot és büntetlenül robbanthatta fel a Vasvári Pál-emléket, a cenki Árpád-szobrot.

És most, egy túlzott magyar áldozatokkal megvívott világháború után elvesszen az ősi magyar Erdély és az erdélyi magyar bujdosó, mindenéből kifosztott, száműzött legyen...? Mi lehet ott fenn Budapesten, mit akarhat az őszirózsás kormány, hogy nem tesz semmit a megmentésükre? Még a nagy züllésben is olyan könnyű és egyszerű lenne a megoldás, a nemzetmentés...

Csoda-e, ha a hivatalokban, irodákban, megállott a munka és nehéz, szinte elviselhetetlen lidércnyomás nehezedett a magyar lelkekre?

De egyszerre felvillant egy reménysugár.

Megjött a dübörgő vaskolosszus, a IV-a páncélvonat.

Összenéztek a csüggedt magyarok. — Hátha? Ez a páncélos talán egy erős, ellenálló, honvédő sereg előhirnöke?

Ezernyi kérdés tolult az ajkakra.

— Jönnek, ugye, a mieink? Székely csapatok? Hol állanak fel? Mit segitsünk? Menjünk-e mi is?

A páncélvonat tisztjei, katonái szomorúan néztek szembe szegény, bizakodó magyar testvéreikkel.

— Nem, nem. Sajnos, csak mi jöttünk, Kolozsváron nem számolnak azzal, hogy Brassót ma-holnap megszállhatja az oláh. Azaz, hogy talán sejtenek valamit, hiszen azért jöttünk, hogy mentsük meg az állami pénzeket...

Összeszorultak a szivek.

— Csak az állami pénzek menekítése.. És mi? Szóval végünk van...

Amikor a vasuti állomáson ez a jelenet lefolyt, egy vasutas izgatottan futott ki az irodából.

— Predeal egy német katonavonat bebocsátását kéri!

Mindenki fellélegzett. Hiszen akkor még nem veszett el minden. Ha Romániában még német csapatok és ágyúk vannak, akkor hetek is beletelhetnek, amig az oláh megmozdulhat. Most az idő igazán életet jelent.

Nemsokára türelmetlen várakozás közben berobogott a német katonavonat. A parancsnokló ezredes leszállt s amint megpillantotta a páncélvonaton a magyar lobogót, Jancsó fő-

hadnagyhoz sietett és kérte tőle a helyzetjelentést.

A német ezredes nem akarta elhinni, hogy Brassóban nincs több katonai erő, csak a páncélvonat.

— Hát nem is lesz itt védelem? kérdezte.

— Mi csak arra kaptunk parancsot, hogy az állami pénzeket mentsük meg, — hangzott a felelet.

— Hm, töprengett az ezredes. — Nézze főhadnagy úr, — nem először vagyok itt. Két éve, mikor azokat a nyavalyásokat itt adjusztáltuk, itt harcoltam.

A kezével a szembenlevő bakterházra mutatott.

— Abban volt egy gépfegyver, az semmisitett meg, egy oláh zászlóaljat. Csoda volt, amit egy géppuska művelt. — Tudja mit, főhadnagy úr, nem lehetne megismételni azt a géppuskás angriffet?

Jancsó főhadnagy szeme felcsillant.

— Fiuk, az ezredes ur azt mondja, állitsunk be abba a bakterházba géppuskát és ha „azok" jönnek, lesz itt nemulass!

Pár perc alatt a páncélvonat minden fegyvere állásban volt.

Jancsó Kolozsvárra jelentést tett és várt.

Nemsokára jött a távirati parancs:

A páncélvonat egyetlen feladata az, hogy hozza a pénzt...

A bűbájos város, a nevezetes Czenk, a milleniumi emlékkel, a háromszéki Szépmező, a határ, az — ország, nem feladat. A főkor-

mánybiztosság előtt az egyetlen feladat a pénz, a pénz...

Az állami pénzek megmentése nem volt nehéz probléma, — de a fiúknak százszor könynyebb lett volna Erdélyért harcolni... meghalni. Csakhogy nem engedte az átkos pacifizmus...

A székely fiúk sírva csókolták meg az elrablásra kárhoztatott hazai rögöt. A háromszinű zászlót utoljára lobogtatta meg a Nemere. Rohanvást rohant a IV.-a.) és parancs szerint vitte az őszirózsás kormány legnagyobb kincsét, a pénzt.

De magával vitte a páncélos az elátkozott város szomorú magyarjainak a bánatát is. A magyar trikolón ott égett az utolsó magyar állomásfőnök búcsúcsókja, rajta volt a magyar vasutasok keserű könnye.

Olyan lelkéből emlékezik a búcsúzás szomorú percére Jancsó főhadnagy:

„— Még egy pillantást vetettem Árpád, a honalapító emlékére, amely büszkén tekintett le a Szépmezőre, a Barczaságra. Tudtam jól, hogy a félvad, műveletlen oláh nem birja el ezt a dicső emléket. Hiszen neki nincs történelme, csak hazugságokon felépített légvára. Decebal emlékébe kapaszkodik, noha ez mindent megtagad, amit hazug kendőzéssel arcára szed a romun. Decebál dák volt, de sohasem volt nyáját legeltető, szennyes viskóban kucorgó oláh.

1918 november 14.-én átéreztem, hogy valótlan adatok összehordása és a történelem meghamisítása folytán ujra bekövetkezik a Bukow-korbeli „Siculicidium." Még messze vol-

tunk Trianontól, de lelkemre már rávetette sötét árnyékát a szomorú jövő, már kirajzolódott a rettenetes kép: a csonka Magyarország körvonala. Az enyém volt a kegyetlen végzet, hogy tizenegy millió magyar közül tizennyolc társammal együtt *pénzt* mentsünk akkor, mikor a Székelyföldön a véres kardot kellett volna körülhordozni...

Lüktető halántékomat a páncélvonat falához szorítom, majd meredten tekintek a géppuskák mellett ülő szomorú, székely fiúkra. Ők is fájdalmasan búcsúznak mindentől, ami szent és drága előttük. Szorongva érzik, hogy most szakadnak el az édes szülőföldtől, a drágalátos szép Székelyországtól, hogy bujdosók, menekültek legyenek...

Keresem a fiatal Bethlen Andrást. Keresztül villan lelkemen minden, amit a Bethlen név jelent. Látom a fejedelmet bibliával és karddal, a letünt fényes kort, s a ránk boruló sötét éjszakát. Közben a vonat dübörögve robog, mint valami durva átkozott végzet.

Bethlen András, a tizenhétéves zászlós a pénzszekrényen alszik. Elnyomta az álom, vagy a fizikai fáradságra változott lelki fájdalom. Hamvas arcára barázdát huzott az elmult hét nagy izgalma. — Meghatottan nézem a gyermekhőst. — Vajjon meg jelent-e álmában a nagy fejedelem?

Amint felébredt, azt kérdezte tőlem:

— Főhadnagy úr, miért hagyjuk el árván a Székelyföldet, miért nem áldozzuk fel magunkat mind a tizennyolcan érette, elesve az igazságért, a székelyek szabadságáért?

Mind így éreztünk. Egyformán mindenkinek az volt a legforróbb vágya, hogy vezessük acélvárunkat az ország határára és amíg élünk, ne léphessen erre a szent földre az oláh.

Jó Bethlen András olyan szivesen ment volna elszánt bajtársaival a hősi emlékű tömösi szorosba...

Apácza állomáson kaptuk a hírt, hogy Apácza és a szomszéd község lakói között formális harc dúl. A községek rajvonala a vasuti töltés jobb-és baloldalán húzodott.

A gépfegyver kattogását hallva, a két község rajvonala közé jutottunk és felszólítottam az atyafiakat, hogy szüntessék be a tüzelést és kezdjenek „béketárgyalást." Két órai vitatkozás után kiküldték a békedelegátusokat s azután nagynehezen kibékültek.

A békeszerződést Bethlen gróf gyűrűjével pecsételtük meg s mindkét község oláh lakóssága szentül fogadta, hogy a megállapodást betartja.

És miért volt a háborúság oláh és oláh között, úgy hogy — milyen szimbólum, — a magyarnak kellett őket kibékíteni? Egy tenyész állat miatt, amelyhez mindkét fél igényt tartott...

Visszatérve az apáczai állomásra, várt már reánk a távirati parancs, hogy azonnal siessünk Kocslárra, mert a vasuti állomás petróleum raktárát egy oláh horda megtámadta és kiméletlenül fosztogat.

A legnagyobb sebességgel hajtottunk a lázadás szinhelyére, a hol mintegy háromszáz főnyi oláh fosztogató bandát találtunk. Az el-

ső sortüzelésre eszük nélkül szétfutottak. Ekkor tüz alá vettük a reánk állandóan tüzelő községet s rövidesen bevettük. A pópa lakására hivattuk a fosztogatók vezérét s Bethlennel és Szilágyi zászlóssal rövid tanácskozás után kimondtuk, hogy csak akkor békülünk meg, ha a magyar trikolórt minden egyes lázadó megcsókolja és előttünk levett kalappal békésen elvonul.

A pópa megkérdezte, hogy székelyek vagyunk-e? Az igenlő válasz után ő volt az első, a ki a zászlónkat megcsókolta.

A békefeltételek teljesítése után felszólítottuk a falu népét, maradjanak jó magyar állampolgárok.

A páncélvonathoz azzal az elhatározással tértünk vissza, hogy most már Brassón át lemegyünk a határra és őrt állunk...

Megint várt reánk a parancs, hogy siessünk és vigyük a pénzt Kolozsvárra, mert már aggódnak érettünk. Ujból a pénz, a pénz!

Nem lehet szavakkal megközelítőleg sem érzékeltetni azt a lelki harcot, mely bennünk dúlt. Egyfelől a beidegzett katonai fegyelem, a parancs. Másfelől az a csaknem bizonyos tudattá vált érzés, hogy Erdélyt elveszitjük, ha nem teszünk valamit. Aztán a tehetetlenség érzése, az elfojtott düh, mely könnyeket csal a szembe... Mit tehetnénk mi nehányan bármilyen elszántsággal is? És a parancsnokság is magyar emberekből áll; nekik is tudniok kell kötelességeiket.

Győzött a fegyelem, teljesítettük a parancsot...

Elvittük hát a pénzt Kolozsvárra, s jelentettük, hogy a határokat kétezer emberrel könnyen meg lehet védeni.

Erre még csak választ sem kaptunk, pedig még november közepén voltunk, a gyulafehérvári gyűlés előtt jóval, — a mikor még egy oláh katona sem lépte át a határt...

De hát mindennél előbbrevaló volt az őszirózsás pacifizmus és a — pénz...

A gyulafehérvári eset

ovember 21-én a páncélvonat azt a parancsot kapta, hogy a vasuti fővonal mentén fekvő helységeket figyelje meg és a vasuti állomások raktárait biztositsa.

Erre a páncélvonat elhagyta Kolozsvárt és előbb a tövisi, majd a székelykocsárdi Maros hidat vizsgálta meg és Kolozsvárra jelentéseket küldött az oláh falvak mozgolódásairól.

November utolsó napjaiban megindult az erdélyi oláhság. Kisebb-nagyobb csoportok ereszkedtek le a hegyekről, a falvakból pedig egyesével szállingózva mentek Gyulafehérvár felé... Készültek a december elsején tartandó gyülésre, a melyről előre tudhatta mindenki, hogy milyen határozatot akar hozni.

A kormány is tudta, de a helyett, hogy az ország integritása, ezeréves alkotmánya, ezeréves egysége elleni merényletet és árulást meggátolta volna, még elő is segítette. Hűséges csatlósa és — bűntársa, az erdélyi főkormánybiztosság és a nemzeti kormánybiztosság, élén Fényes Lászlóval, november 29-én utasította a IV. a. páncélvonatot, hogy Tövis — Gyulafehérvár között a vasúti szerelvényeket minden rongálás és esetleges támadás ellen védje meg és így az oláh gyülésre zarándokoló oláhság zavartalanul jöhessen össze és követhesse el a leggazabb hazaárulást.

Épen egy székely páncélvonat oltalma alatt futhattak be az ordítozó, garázdálkodó oláhok vonatai Gyulafehérvárra. Szörnyű sors! A becsületes katonai fegyelem kényszerítette a páncélvonat székelyeit arra, hogy a felülről kapott parancsot teljesítsék és halálos keserüséggel nézzék az oláhok becstelenségét.

— Joggal mondja az akkori parancsnokfőhadnagy:

— Vajjon nem lett volna-e jobb, ha engedtem volna katonáim lázadozó kifakadásainak? Mi lett volna, ha vonatot vonat után összelőve, a pokolba kergettük volna azt a néhány száz pópát, dászkált és nagyszáju fiskálist, a kik a magyar állam kenyerén élősködtek, lettek emberré és a legförtelmesebb hálátlansággal, hazaárulással fizettek érte!

— Hej, milyen könnyen megszabadult volna Erdély ezektől is, meg a hírhedt gyulafehérvári határozattól is!

— És ma, a mikor 1918. december 1. rettentő következményeit viseljük, szenvedjük és a világ legkifosztottabb nemzete lettünk, — nincs senki, a ki bármilyen tekintetben is vállalná a felelősséget ezért a szörnyűségért.

— December elsején, a mikor a szemünk előtt folyt le az oláh árulás, táviratilag kértünk utasitást Kolozsvárról, azzal a megokolással, hogy felháborodott székelyeink megtámadják az oláh gyülést, jegyzőkönyvét tűzbe dobják és a főkolomposokat behozzák a kolozsvári ügyészség fogházába.

És mi volt a válasz? Az, hogy a gyülés tagjait elszállitó szerelvények nyomában vizs-

gáljuk meg a — vasúti síneket és azután térjünk vissza Kolozsvárra, a hol újabb parancsot kapunk.

— Mikor Kolozsvárra érkeztünk és részletes jelentést tettünk, Siménfalvy vezérkari főnök közölte velünk, hogy nem tehetünk semmit, mert a kormány köti magát a népek önrendelkezési jogának érvényesítéséhez!

Én, mint jelentést tevő tiszt, erre azt feleltem:

— Őrnagy úr! Erdély felett nem Wilson rendelkezhet, hanem az a nép, a mely a leghosszabb idő óta itt él és az önrendelkezés jogát századokon át való véráldozattal és kezében fegyverrel szerezte meg. Teljes mértékben mérlegelem, hogy őrnagy úr a kormány akaratát hajtja végre, ezért tehát a következőt kérem: engedje meg, hogy a páncélvonat függőleg ugyan a katonai parancsnokságtól, de önnállóan cselekedjék akkor, a mikor a székely érdek úgy kivánja.

— Siménfalvy magatartásából láttam, hogy helyesli és megérti álláspontomat, de arra is gondol, hogy a székely ellenforradalom kellemetlen helyzetbe hozza az épen megalakult katonai tanácsot. Igy azzal nyugtatott meg, hogy az oláhok csak a Marosig jöhetnek be, de a békeszerződés után onnan vissza kell vonulniok.

— Milyen tájékozatlanok voltunk és milyen rosszul ismertük ellenségeinket! Jóhiszeműek és becsületesek voltunk és nem is sejtettük, hogy kis- és nagyellenségeink egyformán tetőtől talpig rosszhiszeműek és alantas gyűlö-

let, gonosz bosszúvágy vezeti őket. Fogalmunk sem volt arról, hogy az entente osztóigazsága az — osztozkodás gazsága és minden népnek, nemzetiségnek van önrendelkezési joga — csak épen a magyarnak nincs.

A Maros hídján

világháborúnak nem volt egy napja sem, a melyen az erdélyiek ne érezték volna, hogy a balkáni hiéna hogyan leskelődik Erdélyre. A lelkekben állandóan ott lappangott az aggodalom, hogy az első nekik kedvező pillanatban az erdélyi préda után kinyujtják kezeiket az oláhok.

Az illetékeseket, a hatalom részeseit hányszor figyelmeztették, vigyázzanak, tegyenek óvintézkedéseket, mert ha nem, akkor végzetes események következnek be. Hiába, — a kik idejében és céltudatosan megelőzhették volna az állandóan fenyegető veszedelmet, — együgyü optimizmussal és érthetetlen vaksággal nem hittek a Cassandráknak.

Nem hivatkozunk más példára, csak erre a jellemző, egyetlen esetre:

1916. derekán a predeáli határrendőrkapitány személyesen jelentette az akkori belügyminiszternek, hogy az oláh hadra készül ellenünk. A kegyelmes úr, noha erdélyi ember volt, fölényesen elutasította a figyelmeztetést. A kapitány nemsokára konkrét adatokkal jelentette, hogy rövid idő alatt reánk tör az oláh. A válasz az volt, hogy ne molesztálja a minisztériumot rémlátásaival.

És ezután nehány nappal az oláh betört Erdélybe...

Igy volt 1918 őszén is. A mint reáébredtünk arra, hogy a háborút elvesztettük, tudtuk, hogy Erdély halálos veszedelembe jutott. És akkor kellett épen Erdély sorsát egy politikai analfabétára és egy közéleti szélhámosra bízni! Ráadásul, mint egy Mefisztó, bűvös erővel befolyásolta Erdély főkormánybiztosát egy inkább kommunista, mint szociálista agitátor!

Ezek együtt egyengették az oláhok útját s alig, hogy elhangzott Gyulafehérváron az utolsó szetreaszke, az oláh csapatok bejöttek Erdélybe. A gyímesi és tömösi szorosban, Vöröstoronynál és a Puj völgyében megjelentek az entente gyöngyei, a szalmakalapos, bocskoros hódítók...

Csak Nagyszebennél találtak ellenállásra, ahol a IV. b. páncélvonat kegyetlen tüzeléssel kergette vissza őket.

December 7-én a IV. a. páncélvonat parancsot kapott, hogy Kolozsvárról fusson ki és Tövisnél védje meg a Maros-hidat.

A páncélvonat tisztjei, katonái kipirult arccal fogadták a parancsot és kimondhatatlan örömmel indultak útnak. Soha annyi magyar áldást nem kaptak, mint a mennyivel tovább engedték őket állomásról állomásra.

Mikor a páncélvonat berobogott Tövisre, csupa bánatos arc fogadta. Mi ez? Aztán megadta a feleletet az a néma, véres holttest, a mely a pályaudvaron feküdt. Kozma főhadnagy a Maros hídját és jobbpartját védő 21. gyalogezredbeli csapatok parancsnoka volt a halott.

Ő volt a híd védői közül az első, a kit oláh golyó talált...

A IV. a. munkába kezdett. Ágyúja megszólalt, gépfegyverei kattogtak, a tulsó parton elhelyezkedett oláhok sorait söpörte a golyó. Az ellenállás nem tartott sokáig. A mezítlábas „hegyi franciák“ eszük nélkül futottak Balázsfalva felé. — A székelyek maradtak a csatatér urai.

— Mikor a páncélvonat visszatért a Tövisi állomásra, nagy meglepetés várta. Az állomás környékén táborozott 40 német ágyu egy német ezredes parancsnoksága alatt. Az ezredes Bocz Miklós századoshoz és Jancsó József főhadnagyhoz lépett.

— Urak, én ezredes vagyok a német hadseregben. Tudomásomra jutott, hogy a visszamaradó német katonákat az oláhok elfogják, ruháikat elszedik és a legvadabb embertelenséggel, állati kegyetlenséggel kínozzák. Ezt az égbekiáltó gyalázatosságot meg akarom torolni. Lövetni akarom Balázsfalvát, azután átkelek a Maroson és nem nyugszom addig, amíg ki nem kergetem Erdélyből ezt a „vallachische Bagaget.“

Tudatában vagyok annak, hogy Magyarország földjén állok, épen ezért kérem egy magyar tisztnek az írásbeli engedélyét, vagy parancsát arra nézve, hogy tervemet végrehajtsam.

A mi tisztjeink még választ sem adhattak, amikor váratlanul odaérkezett a „nemzetőrség kormánybiztosa“ a hirhedt Fényes László.

Mikor közölték vele a német ezredes tervét, a leghatározottabban tiltakozott az ellen.

— Hová gondolnak az urak, — szavalta. Hiszen ha most, a fegyverszünet (!) idején ilyent teszünk, természetes, hogy az entente rossz békét ad!

A székelyek felháborodva hallgatták Fényest és követelték, távozzék onnan, majd jobban fogják tudni, mit kell most tenni.

Fényes idegesen szavalt.

— De kérem, értsék meg, hogy a mostani helyzetben rajtunk csak a pacifizmus segíthet, szó sem lehet tehát támadásról.

A katonák erre megragadták Fényest, hogy a Marosba dobják. Jancsó József csak a leghatározottabb fellépéssel tudta meggátolni, hogy ez meg ne történjék.

Erről az epizódról Jancsó főhadnagy most utólag azt mondja:

— Akkor még Fényest csak, mint ujságírót, híréből ismertem. Most belátom, milyen tévedésbe estem, a mikor a bőrét megmentettem, hiszen nem kellett volna egyéb, mint egy kis egyéni akció és Erdély sorsát megfordíthattuk volna. — Negyven príma ágyú, bőséges tölténnyel, — hiszen ennyi az oláhoknak még talán odahaza se volt.

Mikor a porosz ezredes megértette, hogy itt a szent pacifizmus dühöng, ágyúival elvonult Kolozsvárra.

A sorsdöntő hatalom elhagyott bennünket, de itt maradt kárpótlásul — Fényes László...

*

December 8-án színét se lehetett látni a

hódítóknak. De másnap életjelt adtak. A balázsfalvi állomásfőnök a tövisi vasúti vendéglőben húsz oláh tiszt részére vacsorát rendelt.

A telefon válasz ez volt:

— Tövis a Maros jobbpartján fekszik és a tövisi éttermet székely tisztek foglalták le, itt oláhoknak keresni valójuk nincs. Egyébként a páncélvonat szívesen várja őket...

Ezt a meghívást nem fogadták el.

— Másnap már mutatkozott a pacifizmus hatása. Kolozsvár megijedt attól, hogy a IV. a. páncélvonat meg találja védeni a Maros-vonalat, sőt talán ki is söpri a bocskorosokat, azért ment a parancs:

— A IV. a. páncélvonat vonuljon a székelykocsárdi vasúti hídra, a hol fontos feladat vár reá.

A székelyek vérző szívvel hagyták el Tövist és bánatosan tekintettek a Székelyföld felé. Érezték a közelgő végzetet, a mely gonoszságból és árulásból fonódott össze...

A székelykocsárdi hídnál minden csendes volt, nem volt ott egy árva lélek sem. A páncélos visszament a székelykocsárdi állomásra, a hol a következő parancsot vette:

„Tekintettel a közelgő békekötésre, a magyar kormány beleegyezett abba, hogy Kolozsvár állomását stratégiai szempontból a román hadsereg megszállja. Épen ezért a székelykocsárdi híd az ott megjelenő román csapatnak átadandó és a páncélvonat azonnal vonuljon be állomáshelyére."

— Hát ez őrültség, — hördültek fel a tisztek.

— Egy puskalövés nélkül engedjük be az oláhokat Kolozsvárra!

A katonák is dühöngtek.

— Már, mint, hogy Kolozsvárra jönnek az oláhok? Meginstáljuk a százados urat, nem Istentől való dolog ez!

— Nem jóféle ember az, akárki legyen is, a ki ezt az alacsonyságot akarja!

— Lássa főhadnagy úr, — jobb lett volna, ha odaát Tövisen, azt a szakállas biztos urat behajitjuk a Marosba. Az mondta váltig, hogy a pacifizmus miatt nyughassunk. Már én köszönöm azt a békességet, hogy az oláh itt úr legyen, mi pedig bujdoshatunk idegenbe...

A mint a páncélvonat újból elindult a Maros hídja felé, a megfigyelő tiszt jelentette a parancsnoknak:

— A hídon egy lakkcsizmás oláh valami kapcaféle rongyot tart és a háta mögött egy másik oláh áll.

Parlamentér volt, — oláh módra.

J. főhadnagy és D. hadnagy gyalog mentek át a hídon. A lakkcsizmás oláh tiszt remegve várta őket. Azután elhebegte, hogy régen ott áll, de nem mert a hídra lépni.

D. hadnagy látva az oláh félelmét, felkacagott.

— Hát miért nem mert?

— Attól féltem, hogy alá van aknázva a híd, — szólt a hős hódító.

A székely tisztek megnyugtatták a lakk-

csizmás nyárfalevelet, hogy nincs semmi baj a hídon.

— Kérem, adják erre becsületszavukat, aggodalmaskodott az oláh.

Mikor ennek a tetejébe a vonat is átjött a hídon és nem repült a levegőbe, Bukarest gyöngye boldogan mosolygott.

— Most már nagyszerű jelentést tehetek és remélem, hogy kitüntetést is fogok kapni.

— No és, — kérdezte az egyik székely tiszt, miért érdekli az, hogy alá van-e aknázva a híd?

— Azért kérem, mert mi parancsot kaptunk a kolozsvári állomás megszállására és át kell mennünk ezen a hídon.

J. főhadnagy megjegyezte:

— No hallja, Kolozsvárig még sok hídon kell átmenni és ha mindenhol ilyen alaposan tapogatóznak, akkor bizony sokáig el fog húzódni az a békekötés, a melynek első feltétele a kolozsvári állomásnak, mint stratégiai pontnak a megszállása.

Az oláh virtusnak e gyönyörű jelenete után a székelyek azzal a bizakodással tettek elegett kapott parancsuknak és vonultak állomáshelyükre, hogy az ilyen csürhe hadat akkor fojthatják a Szamosba, a mikor akarják.

Hiszen, — ha engedték volna a székelyeket cselekedni, ha nem bénitott volna meg mindent Károlyiék hóbortos ostobasága és morál insanityre valló rosszhiszeműsége és ha — Kolozsváron az erdélyi főkormánybiztosság élén tör-

ténelmet formáló akarattal bíró férfi állott volna, akkor dacára a franciák hitvány praktikáinak és az erdélyi oláhság árulásának, — Románia mezítlábas hadserege el is vérzett volna Erdély bércein.

Veszendő Erdély
(Egy erdélyi tiszt naplója)

1918. november 8. El sem tudtam volna képzelni, hogy így felfordulhasson a világ. Az embereken valami pánik vett erőt. Hisztérikus idegességgel nézik az eseményeket s a míg az első pillanatban megrettennek a meglepő fordulatoktól, a másikban már letargiába esve, közömbös nekik minden.

Mi lesz velünk? Mi lesz ezzel a szerencsétlen országgal, a mely körül minden recseg és ropog és a melyben minden forrong... Egy hajszálon függ a jövendőnk, amelyről csak annyit tudunk, hogy jó nem lesz. Félek, hogy országrészek szakadnak le és félek, hogy ezek közt az első lesz Erdély...

Az oláhok, ezek a sötét tekintetű, alattomos emberek, — a kik közt annyi a Mefisztóarc és a Lombroso típus, — nagyon gyanúsak. Egyszer, mert igen alázatosak, máskor, mert igen nagy a hangjuk.

Persze, sokat segítene, ha lenne valami lelkes, erőskezű kis sereg. De hát a hadügyminiszter kiadta a jelszót, hogy nem akar katonát látni. Őrület, — hát akkor országot sem fogunk látni! Hiszen így mesterségesen züllesztenek mindent és szabadjára eresztik a féktelen szenvedélyeket!

Ha ez így megy, az annyi, mintha mindennap egy-egy újabb front omlana össze...

November 10. Ma jó napom volt. Régóta nem érzett megelégedéssel gyönyörködtem a 21. pótzászlóaljban. A tisztek kipróbált. lelkes fiúk, a katonák java érettebb, elszánt és forradalmi hangulatban meg nem szédült ember.

A parancsnok B. százados, mellette van V. százados, a kinek egy fél zászlóalja és egy csomó általa toborzott katonája van. A többiek is, K. százados, Sz. főhadnagy tettre kész jó magyarok. Csupa igazi katona és lelkes magyar. Úgy érzem, ez a csapat a helyén lesz, ha baj támad. — Az oláh gárda igen lármás, — csak kerüljön velünk össze, majd elintézi a mi zászlóaljunk.

November 11. Az oláh mindennap vakmerőbb. Felháborító, hogy mit merészel! A Magyar-utcai 51-es laktanyában oláh nemzeti gárda alakítása címén egy oláh gyalogezredet állítottak fel. A bátorságuk azonban meglepő: az udvar felől még lövészárokkal is megerősítették magukat.

Hej, csak nekük mehetnénk, de szűk lenne a bocskor. — Pedig látom V. százados szeméből, hogy a ficsorokra fáj a foga.

November 12. Csakhogy mi is haladunk. A 21. gyalogezred szépen alakul. Mi külön alakulat lettünk. „Kolozsvári Magyar Nemzetőr Zászlóalj" a nevünk, V. százados a parancsnokunk. V. jól kezdi, — tovább toboroz, tiszti századot is állit.

Mintha a nagyapám kora tért volna vissza. Mi is nemzetőrök vagyunk és a haza védelmére toborozzuk a magyarokat...

November 13. Ma két csapat jött Kolozs-

várra. Székely bajtársak hozták a testvéreket ötvenes csoporttal. Az egyik géppuskát is hozott magával. Ez az igazi, így még sokat megmenthetünk.

November 14. Ma Gyaluban voltam. Hihetetlen, hogyan fel vannak lázítva az oláhok. Nem a nemzeti érzés lobog ezekben, hanem az ősi, ösztönös rablóvágy. Ezekkel le kell számolni. A járási tisztek is így gondolkoznak. Nem szép szó kell ide, hanem .erős székely ököl Jobb lenne előbb, mint később. — Csak már ráncba szedhetnénk őket.

November 15. Végre megyünk. V. századosnak addig könyörögtem, hogy én is mehessek, míg engem is beosztott. Délben indulunk!

November 17. Koslárdon vagyunk. Meg kellett mentenünk a ruharaktárt, mert az oláhok ebből akartak felruházkodni. V. velünk van. A jelenléte fölér egy zászlóaljjal. A balázsfalvi oláh nemzeti tanács előbb tiltakozott, azután felvonultatta a gárdistáit. Nekik ruha kellett volna! Megkapták a magukét is, meg a ruhákat is! V.százados nem érti a tréfát. Felálíttatta a géppuskákat, meg ki is próbáltatta — rajtuk.

November 18. Akár a világháborúban, úgy megy most is. Az oláhok a nemzeti tanácsuk bujtogatására éjjeli támadást rendeztek. Ráfizettek. — Irgalmatlanul elvertük rajtuk a port. — Hej, lenne csak együtt Erdélyben vagy hatezer székely, milyen csendesek lennének ezek az oláhok!

A fiatal katonák is jól verekedtek. Úgy rászülettek ezek az oláh kergetésre, mint a

cigány a hegedűre. Neki kellene őket ereszteni, hadd csinálnának rendet szívük szerint, akkor Erdélyben nem lenne semmi baj.

Pedig látom már, ez lesz a vége. Le kell számoljunk ezekkel a frátyékkal. Már nemzeti gyülés kell nekik Gyulafehérvárra. Hiszen csak gyülésezzenek, de — mi határozhassunk a nemzetőrökkel. —

November 19. Elkivánnak bennünket az oláhok a pokolba. Nagy bajuk van Tövis miatt. Ez a katonailag fontos pont a mi kezünkben van. Vén Zoltán, a híres főhadnagy is itt van és vele nem bírnak. A mi századunk is itt van, hogy rávigyázzunk az oláh körmére. Ugyanvalóst meg is cselekesszük.

Minden percben csetepaté. Már el is szoktunk a csendességtől.

November 22. Újra Kolozsváron vagyok. A székelyek egyre jönnek, pedig nem virágos az útjuk. B. főhadnagy, Sz., B. és Cs. hadnagyok felszerelve hozták csapataikat, a toborzott székelyeket ide — útközben az oláhokat jó néhányszor szét kellett verni, mert elállották az útjukat!

Kolozsvár kezd lelkesedni. A jó székely példák nyomán felocsudik. A csapatokba mind többen beállanak. A 21. gyalogezred már rendben van, nagy erőt képvisel már az alakuló székely ezred is.

Noveber 24. Jó kis kirándulása volt a zászlóaljunk egy részének. A Küküllő mentén is nagyon felbuzdúltak az oláhok, a mieink Medgyesen voltak. Most már rend van ott is, sőt az útiköltséget is megszerezték, — jó gépfegy-

vereket hoztak. Kisebb osztagok is jöttek velük, a melyeknek útat kellett törni, erre mi felénk.

December 3. A gyulafehérvári árulás után vagyunk. Az oláh színt vallott, neki oláh Erdély kell Románia kebelében. Az oláh hadsereg már tolakodik is befelé a határokon s nincs, a ki szembe álljon vele! Miért nem mehetünk, hogy véres fejjel kergetnők ki őket? És mi itt ülünk és várunk?

A demarkácionális vonal a Maros... Miféle hazugság ez? Hiszen, ha Erdély oláh kézre kerül, akkor hová lesz a Maros-vonal?

A Székelyföld elvész, Erdély oda van, — tudják, hogy mi lesz akkor Magyarországgal?

Tudja Magyarország, mi történt itt? És törődik vele?

Úgylátszik nem, — mert ma jött meg a hadügyminiszterium új hadsereg-szabályzata.

Ez a felelet a gyulafehérvári oláh határozatra? Fontosabb ez, mint az országrablás? Az most a katonáink dolga, hogy miféle új *jelentkezési formát tanuljanak,* a mikor *halálos ellenségünk jelentkezik* a határokon?

Adjanak parancsot, — azaz ne is adjanak, csak engedjenek szabad kezet, hadd mehessünk neki ellenségeinknek, majd csinálunk mi új szabályzatot székely ököllel!

Itt van Kolozsváron két ezredünk, meg a mi zászlóaljunk, tűzérségünk, Désen egy ezredünk, Szamosújváron huszárezredünk, azonkívül egy seregre való erős nemzetőrségünk és mégis beengedjük szép szerével a rumunyokat?

Hát ha ez lehetséges, akkor nagyobb áru-

lók vannak Budapesten, mint — Gyulafehérváron!

December 4. Már megint a szabályzat most, a mikor lángban a határ és országunkat tépik szét! Hogy ezentúl a katona ne „alázatos“ szóval jelentsen? Szóval ne legyen természetes függés tiszt és katona között? Akkor nem is lesz katonaság, csak — csűrhe!

És nálunk, a hol a tiszt és legénység egymásra van útalva, össze van forrva, egy szent célért katonáskodik ebben a katonátlan, széthulló világban, — ne legyen fegyelem, alázatos jelentés felfelé? Mi ebben nem előjogot látunk, hanem összetartó fegyelmet, amelyet mi is megtartunk. — Ha nem lesz fegyelem, nem lesz engedelmesség, hát mi lesz akkor? Züllés, anarkia. És ezt felülről akarják és erőltetik?

December 5. Mi itt csak meg vagyunk, de szegény bajtársak künn a vidéken, ti járási és megyei tisztek! De keserves mártírsors a tiétek! Látjátok, hogy mint szervezkedik, fegyverkezik az oláh a magyarok ellen, hogyan kapcsolja össze a „nemzeti ébredést“ a magyarok kirablásával és nehány nemzetőrrel próbáljátok a pokol megáradt patakját visszatartani...

Milyen hősi elszántság, mennyi kitartó magyar erő kell a ti nemzeti munkátokhoz. Talán a Doberdón és a többi kőpokolban is könnyebb volt a helytállás, mint a félreeső oláh dzsungelben...

December 8. Napok óta jövünk , megyünk, hol a demarkácionális vonalon, hol a lázongó, gyújtogató oláhok falvaiban. Égünk a vágytól, hogy egyszer már teljes erővel csinálhassunk

rendet, akármit határoztak is az árulók Gyulafehérváron.

— Ma délután lélekemelő dolog történt. Verbőczy százados úr, a mi nagyszerű vezérünk összehívott bennünket. Vázolta szegény hazánk helyzetét és elmondta, hogy Budapestről guzsba akarják kötni a kezünket, hogy ne védhessük meg Erdélyt.

Vele egyek vagyunk! Azért egy szívvel, lélekkel írásba foglaltuk, hogy mit akarunk. Nem forradalmi lépés ez, hanem becsületes honvédelem. Igen, délután 4 órakor írásba foglaltuk, hogy mi csak a hazánkért élünk, halunk!

„... Mivel minden jel arra vall, hogy szülőföldünket, szép Erdélyországot el akarják tőlünk venni, hazátlanná akarnak tenni, azért a kolozsvári Magyar Nemzetőr Zászlóalj megfogadja, hogy az utolsó csepp vérig küzd Erdély megvédéséért!

Ha intézkedés nem történik, akkor indíttatva érezzük magunkat, hogy ügyünket saját magunk vegyük kezünkbe és vagy diadalra viszszük, vagy mint hősökhöz illik, meghalunk!

Ezt megfogadtuk, ezért meghalunk!"

Az írást a tisztikar és a legénység nevében aláírták Verbőczy százados úr, Ráczkövy János és Ferenczy hadnagyok.

És mi a vérünkkel pecsételjük meg ezt a fogadalmunkat. Lekötöttük a becsületünket s a kard élére tesszük az életünket — Erdélyért!

December 10. Ma érkezett be egy udvarhelyszéki csapat. Szétverte az útját álló oláhokat és fegyveresen bevonult. Szomorú hírek. A Székelyföld városait megszállta az oláh. Rongyos

csapatokkal, hitvány felszereléssel és egy marok tölténnyel!

És mi ezt tűrjük! Igaza van a százados úrnak, — ez vagy őrület, vagy gazság.

December 12. Talán fordul a kocka. Ma azt suttogták az idősebb tisztek, hogy készülünk valamire. Végre! — Hanem ha rávetjük magunkat a rumunyra, nem lesz irgalom. Le kell számoljunk velük. Lám-e, — a mint hírlik, — Csikszeredába volt kaláka. A csiki falusi legények fegyveresen berontottak a sóért és kihajtották az oláhokat. Ezt kell csinálni nagyban is.

December 14. Előre székelyek! Ma nem lehetett velünk okosan beszélni. Parancsot kaptunk, hogy menjünk a demarkácionális vonalra és szükség esetén fegyverrel is tartsuk. Holnap mi is indulunk Székely-Kocsárdra. A vonal, a mely ketté vágja az oláh mozgolódást: Székely-Kocsárd—Tövis—Déva. Ezen a vonalon nem tágítunk. Oda vasököl kell s ha úgy fordul, leduvad még a balázsfalvi kettős torony is!

Mennyi jó csapatunk van még most is. Nagyenyeden a 21. I. zászlóalj, Déván az erős hunyadmegyei nemzetőrség, géppuska-századdal, Tordán a 21. III. zászlóalj ágyúkkal, Désen a 32. honvédek, a Szamos völgyén a vásárhelyi huszárok, közbe mindenhol nemzetőrség kipróbált, magyar tisztekkel.

December 15. Az egész vonalunk lázban van. Megjött a híre, hogy Déva mellett a rumunyok felvonultak. Éjjeli harc volt Branyicskánál. De a nemzetőrök alaposan szétverték őket. Ott maradt hetven oláh halva, még egy annyi sebesülve. Itt a szomszédban is volt egy kis

parázs harc. A balázsfalvi oláhok kikaptak, géppuskákat vesztettek. — Mi nekünk is kell jusson valami a jóból. — Már alig várom.

December 18. Fekete, gyászos nap. Ma az a parancs jött, hogy az oláh reguláris csapatok átléphetik a demarkácionális vonalat! Ostoba öngyilkosság! E parancs szerint az oláh csapatoknak joguk van addig, míg francia csapatok nem jönnek, fontos stratégiai pontokat megszállani!

Ezek a bocskoros nyulak, mint megszállók! Kiéhezett, nyavalyás banda az egész. Egy század székely akármikor szétver belőlük akár egy ezredet is.

A katonák forronganak. Mi is el vagyunk keseredve. Nem tudom, mi lesz a vége.

December 19. Valami Böhm államtitkár közölte telefonon Kolozsvárral, hogy az oláhok Székely-Kocsárdot és Kolozsvárt, — Kolozsvárt! — megfogják szállani ideiglenesen.

Hivatkozik egy francia alezredesre...

Megint becsapnak minket. Hitegetnek, hazudnak, aztán *ideiglenesen* előre jönnek, hogy *véglegesen* kiűzzenek bennünket...

Hogy mi is tarthatunk majd fegyveres erőt Kolozsváron! Két dudás egy csárdában, — ebből csak az lesz, hogy mi megyünk és ők maradnak. Látjuk már, miféle rettenetes játék folyik itt. A francia összejátszik az oláhokkal, a Károlyi-kormány meg mind a kettővel.

Ideiglenesen, — miféle bolondítás ez? Ki hiszi ezt? Hej, végleges átok lesz ebből, ha nem akad egy elszánt, talpra esett ember, a ki az utolsó percben vaskézzel megállítsa a sorsot!

— Most hozzák a hírét, hogy tegnap este Kolozsváron a mi csapataink a városháza elé vonultak és követelték a magyar csapatok kirendelését a frontra. És akadt valami pesti politikus, a ki azt mondta a becsületes, hazájukat féltő katonákra, hogy „csőcselék.“

Miért nem végeztek azzal a hazaárulóval? Mert a ki nem érti meg a mi önfeláldozó küzdelmünket és szent fájdalmunkat, — az áruló!

December 20. Ma a polgármesternél a tanácsok együtt gyüléseztek. Az oláhok mindent garantáltak. Azt mondták, hogy a város védelmére mi maradunk itt s bennünket nem fognak lefegyverezni, ha az oláh katonaság be is vonul. — Próbálnák csak meg!

És hisznek az oláhnak!

— Budapestről még tódítják a bajt. Parancs jött, hogy a saját csapataink esetleges lefegyverzése ellen óvást kell emelni. — Hol, talán a holdban? Minden vérontás elkerülendő. — Hát mit képzelnek, le lehet minket csak úgy, mézes-mázos szóval fegyverezni? És ha meg próbálná valaki, az csak úgy símán, „vérontás nélkül“ menne?

December 21. Tegnap az oláhok a Maros-vonalat átlépték. Dést is megszállták. Kik? Hét oláh katona! Hová jutottunk...

A mi csapataink a Dés-Kolozsvár-nagyenyedi vonal mögé vonultak. — Hány órára? Mert már minden órában elvesztünk egy-egy vonalat.

Erre csak egy felelet lehetett. Ma tényleges, leszerelt, tartalékos stb. tisztek és katonák hatalmas tiltakozó gyülést rendeztek az erőszakos és jogtalan oláh hóditási tolakodással

szemben. Követeltük a Kolozsvárról már a Királyhágón túl vitt magyar csapatok haladéktalan visszarendelését és a mi mindennél fontosabb, Erdély elszánt védelmét.

Mi életünkkel, vérünkkel mindenre készek vagyunk Erdélyért.

December 22. Tovább folyik a haláltánc. Az oláh már kegyetlenkedik és mindenkit lefegyverez a már megszállott területen.

Reánk szakadt a durva, állati Balkán. G. nemzetőrtisztünk 100 pofont, K. 75 botot kapott.

Lőrinczy hadnagyot többekkel együtt orvvul agyonlőtték, mert a Marosnál ellenük harcoltak pár hete. Erdély tragédiája után most következnek az egyesek tragédiái.

— Ma katona vonat érkezett Nagyvárad felől. Hozta teljes rendben a 82. udvarhelyi székely ezredet. Az állomáson a polgárőrség parancsnoka várta őket.

— Ne féljenek, — kiáltozták a katonák, — kiverjük mi az oláhokat, akár csak 1916-ban.

Parancsnokuk élelmet kért.

A polgárőrség parancsnoka futott Apáthyékhoz.

— Itt egy fegyelmezett ezred, tüstént indul az oláhok ellen, csak élelmet kér.

Apáthy elutasította a kérést.

— Élelem nincs, a kormány parancsa szerint az ezred menjen vissza Váradra. Nem kell egyéni akció.

Hát igy el kell vesznünk. A kész lelkes katonaságot eltuszkolják, hogy ne harcolhasson Erdélyért!

Elmentek a 82-esek... Elvitték Erdély jobb sorsát.

Mi itt guzsba kötve ülünk, őket elküldik, az oláhok előtt pedig feltárják a kapukat.

December 23. Jósikafalváról Kiskalotára ment Zagreanu oláh főhadnagy 40 emberrel. Becsőditette a környék egész oláh lakosságát, hogy lefegyverezhessen 12 magyar nemzetőrt.

Most este vonult be Apahidáról a székely őrség. Fogadkoztak, hogy nem mennek el innen, nem engedik be Kolozsvárra az oláhokat.

Dr. Vincze Sándor két század oláh nemzetőrrel megtámadta a székelyeket..! A fiuk dühödten verekedtek és szétkergették a két század oláh nemzetőrt.

Este Fényes László arra biztatott bennünket, maradjunk itt és fegyvereztessük le magunkat. — Kiebrudaltuk.

December 25. Halálosan szomoru karácsony.

Eljöttünk Kolozsvárról...

— Mikor a vasuthoz vonultunk, az ideiglenes megszállók azokat a nemzetőröket, a kik késve és egyenkint jöttek utánunk, megtámadták és lelőtték.

Erre Verbőczy százados ur a pályaudvaron a „megszálló győzteseket" szétverette. Futottak a bocskoros, szalmacsizmás mócok.

December 28. Ma jött a hire, hogy a stratégiai pont, Kolozsvár biztositására az oláhok már megkezdték a pofozást, botozást és agyonlövetéseket.

A jósikafalvi gárdisták lefegyverezték a valkóiakat. A bánffyhunyadiak, — 436 nemzet-

őr, — már nem müködnek. Java részük hozzánk jött és elhozta minden fegyverét, 5 géppuskáját is.

— Külön történelmet érdemelnének a mi géppuskáink. Vannak székelyföldi géppuskák, — balázsfalvi oláh géppuskák, tövisi, — tengerész, kolozsvári, branyicskai, bánffyhunyadi géppuskák. Ha Isten megsegit, szerzünk még hozzájuk.

December 29. Oláh vérengzések hire jön mindenfelől. Szaporodnak a magyar vértanuk. K. százados, dr. P., Sz. dr. H. Ko. főhadnagyok, G., B., K., F. hadnagyok, S. székely testvér szenved és részben meghalt a vadak bosszuja folytán.

Zegreán főhadnagy, Béne oláh zászlós Kalotaszeg népe között szörnyü vérengzést visznek véghez. Sok nemzetőrt megöltek. Nagy a halottak száma. A nemzetőröket előbb lefegyverezték, azután megkinozták és megölték.

Szegény halálraszánt, elárult Erdély! Mit fogsz még szenvedni a felszabadulásig?

December 31. Elmult ez a szerencsétlen, átkos esztendő, a melyben minden összeomlott és elveszett...

Lezárom a naplót. Ezentul csak harcolni fogok, — Erdélyért. Állom a december 8-án tett fogadalmat: ezért meghalunk!

Az nem lehet, hogy Erdélyre örökös, siri éjszaka boruljon.

El kell jönnie az időnek, a mikor mi, Bocskay-sapkás erdélyi katonák keresztültörünk a Királyhágón. Akkor büszkén, diadalmasan lobog majd a kék-arany zászló a felszabaditott Kolozs-

vár utcáin. A meggyötört, bitangul megalázott Erdély s a Székelyföld felszabadul az átok, a balkáni bocskor alól!

Akkor majd nem naplót irunk, hanem történelmet — karddal!

Nehéz napok krónikája

Z összeomlás idején csaknem mindenki elvesztette a fejét. A hihetetlen események és agyrémnek vélt következmények egymásra tolultak.

Az egész ország olvasta, hallotta a szenzációs híreket, sok mindent rémhírnek tartott, még el is hitte azokat, csak egyet nem akart elhinni: az ország végzetes összeomlását.

Igy volt ez Erdélyben is. Alig volt nehány magyar, a ki végiggondolta, mi lesz a vége a demarkácionalis csalárdságoknak s a hihetetlen csapásoknak milyen végeláthatatlan sorozata szakad Erdélyre.

A nehány között, a ki felismerte a végzetet, ott volt Barabás Samu kolozsvári református esperes. Krónikája, a melyben a napi eseményeket megörökitette, mind becses pillanatképe az összeomlás utáni napoknak és sok olyan mozzanatot örökít meg, a mely jellemző a nagy átalakulás idejére.

A nehéz napok krónikájának rövid tartalma, részben kivonata a következő:

1918. december 5. A gyulafehérvári oláh gyűlés és az ott elkövetett hazaárulás után nem volt nyugtunk s szüntelen a rettentő katasztrófát láttuk, a mely felé rohanunk. Láttuk Apáthy István tehetetlenségét, a magát Magyar Nem-

zeti Tanácsnak nevező bandával szemben. Órák hosszat kérleltük Apáthyt, szakítsa ki magát átkos tanácsadói, főképen dr. Vincze Sándor hatása alól.

Hírül vettük, hogy a tanács hatáskörének kiterjesztése és Apáthy keletmagyarországi kormánybiztosi kinevezése ügyében többen Budapestre utaznak. A megfelelő hatalom és jó fizetés csábította fel Apáthy megrontóit.

Mi is felutaztunk, hogy megakadályozzuk ezt a törekvést és a legvégzetesebb eszközökre is gondoltunk, csak Erdély és vele Magyarországot is megmenthessük.

Ugyanakkor utazott fel Kun Béláné a kis lányával. Értesítést kapott Moszkvából, hogy a férje jön haza. Hogyan kaphatott hírt, a mikor másnak külfölddel nem lehetett távirati úton érintkezni?...

— Későn érkeztünk, Apáthy már ki volt nevezve.

Elmentem Jászi Oszkárhoz. Akkor jött ki a szobájából Majláth püspök és Bíró Balázs.

— Mi lesz velünk miniszter úr? Vége Magyarországnak?

— Bizony vége.

— Hát ezt szépen megcsinálták!

— Kérem, magunk sem így gondoltuk.

Még egyet kérdeztem.

— Mi lesz a dunai konfederációval, amiről miniszter úr könyvet írt?

— Semmi, minden elveszett...

— De hát, — kiáltottam fel, — hol állunk meg az őrület útján? Csak kell valami reménységnek lenni a jobb jövőre?

— Igen, — felelte Jászi. — Ha Franciaországban és Angliában kitör a forradalom.

— Képtelenség! És önök ilyen feltevésekre építették a nemzet jövendőjét?

Este részt vettem a Székely Nemzeti Tanács ülésén. Sokakkal együtt ott volt gróf Bethlen István is.

Azzal kezdtem.

— Uraim, tudják, mi van Erdélyben? Egy magát erdélyi nemzeti tanácsnak kinevező társaság a legképtelenebb intézkedéseket teszi.

Apáthyhoz fordultam.

— A mit önök tesznek, az a Barnum cirkuszba való. A tanács fegyverrel látja el az oláhokat, ad nekik municiót és az állampénztárból pénzt! Talán az is ki van kötve, hogy azokkal a puskákkal csak magyarokra lőhetnek?

Apáthy sápadtan hallgatott.

— Az élő Istenre kérem az urakat, állitsák meg az őrület útján Károlyi Mihályt, mert különben vége az országnak.

Ugron Gábor dühösen felpattant és azt kiálltotta felém:

— Nem szabad a kormány cirkulusait zavarni!

December 7. Magyarláposon egy magyar karhatalmi osztagra az oláh iskolából, a hol oláh gyűlés volt, — rálőttek. Többen meghaltak, mások súlyosan megsebesültek. A katonák tüzeltek s a fegyveres oláhokat szétkergették. Az értelmi szerzők a község intelligens oláhjai voltak, a kiknek agyonlövetése épen a helybeli magyarok kérésére maradt el.

A láposiak segitséget, oltalmat kértek

Kolozsvárról, a kormányzóságtól. — Nem kaptak.

December 12. Ott voltam a nemzeti tanács éjjeli ülésén. Micsoda emberek, micsoda modorral és hanggal. A legnagyobb tekintély dr. Vincze Sándor, a ki a feleségével, mint titkárnővel őrizteti Apáthyt és Cala József, ez a cigánymunkás, a ki korlátlanul ítélt, rendelkezett. Vincze Sándor elmondta, hogy a forradalom éjszakáján az Astoriában a hideg rázta őket, hiszen pár elszánt ember elfoghatta volna az egész forradalmi vezérkart. Mikor Linderrel közölték, hogy ő lesz a hadügyminiszter, tökrészeg volt s úgy kiabálta:

— Mit akartok ? Én legyek miniszter ? Nem, nem akarok többé katonát látni!

Valóságos patkánygyülés és ezeknek a kezében van Erdély sorsa!

December 16. Egyházi gyülésünk volt, a melyen részt vett Zeyk Károly főgondnok is, — Tisza István sógora. Lélekben megrendülve, fájó szívvel mondtam el, hogy Erdély sorsa meg van pecsételve, nehány nap mulva megérjük azt a szégyent, hogy Kolozsvárt megszállják az oláhok. A legsötétebb jövő és kibeszélhetetlen szenvedés vár reánk.

Zeyk szavaimba vágott.

— Én meg azt mondom, bárcsak jönnének az oláhok!

Rettenetes lelki vakság! És a legtöbben épen így nem látják a fenyegető végzetet. Azt értem, hogy megvetik és gyűlölik a kolozsvári nemzeti tanácsot, de, hogy ezzel szemben az oláhokat várják, — ez szörnyű eltévelyedés!

December 18. Kilin Sándor hóstáti ifjú temetése. A szerencsétlen a Magyar-utcai kaszárnya előtt ment, a mikor oláh nemzetőrök leszúrták.

A temetőből visszajövet a városházára mentem értekezletre. Fényes László felháborodva mondta el, hogy oláhok melléről letépték az oláh kokárdát!

Erre felszólaltam.

— Épen most jöttem az oláhok által leszúrt Kilin Sándor temetéséről. — Én nem ismerem az urat, de hallom, miért méltatlankodik. — Lám-e, az oláh mennyivel praktikusabb, mert a magyarról a kokárdát a fejével együtt veszi le!

December 22. Hosszas kapacitáció után Apáthy körtávirat útján Keletmagyarországot a mai napra tiltakozó nagygyülésre hívta öszsze.

Vidékről kevesen jöhettek, mert az oláhok már megszállták a vasúti gócpontokat s a magyarokat a legnagyobb brutalitások között tartották vissza.

— Bezzeg december elsején Apáthyék külön vonatokat bocsátottak az oláhok rendelkezésére, hogy Gyulafehérvártt kimondhassák a csatlakozást — Romániához!

A Mátyás-szobornál beszédet tartottam s esküre hívtam fel a tömeget, hogy hazánk feldarabolásába nem nyugszunk bele.

Az Iparkamaránál folyt le a tiltakozó gyűlés. Apáthy beszélt először s azt mondta: bármiképen döntsenek is a nagyhatalmak, az a békeszerződés csak egy papírrongy...

Dr. Vincze Sándor nem fél a megszállástól. Jó fiúk az oláh katonák, majd meggyőzzük őket, hogy miért kell az oláh királyi párnak Erdély.

Sok egyéb beszéd hangzott el, köztük Debrecen kiküldöttje a nagy Alföld segítségét ígérte be.

December 23. Az oláhok fegyveresen ezerszámra gyültek össze Gyalu alatt. Orditva éljenezik nagy Romániát és fenyegetőznek.

— Kolozsvárott egyesülünk. Jaj a magyaroknak!

Ma reggel bevonták a magyar zászlókat... Az oláhok már Szamosfalván vannak.

December 24. Gyászos nap mindörökre Kolozsvár életében. Ma vonultak be Erdély szívébe, kincses Kolozsvárra Mátyás és Bocskay szülővárosába az oláh hordák.

Rablók módjára jöttek, félve, tapogatózva, hogy nincsenek-e benn a székelyek?

Rongyosak, mocskosak voltak. A hódító sereg legfeljebb hatszáz szalmakalapos, mezitlábas és bocskoros ember. Gerescu tábornok kezében nádbot, tisztjei kifestett képüek.

A seregnek alig van fegyvere, négy rongyos ágyút hoznak, de töltényei nincsenek. Tüzérei fején ócska vasfazekak...

Lelkünk gyülölettel telik el e csürhe népséggel és barátaival, a nyugati államokkal szemben.

A természeti világban a parazitákat pusztítani szokták. Az antant hatalmasokká teszi őket!

December 25. A Kis-Szamos hídján áll egy oláh katona, a kócos lovát itatta.

— Meddig igyekszel azzal a lóval?

Az oláh azt felelte:

— A Tiszáig!

December 31. Ma Kolozsvárra érkezett Berthelot francia tábornok. Cinkostársai titokban nagy előkészületet tettek. Hatalmas oláh tömegek vonultak fel és vesztek el a téli ködben. A mócok díszmenetében fanyergeken oláh pópák hosszú, sáros reverendában lovagoltak, a menetben mezítlábas emberek, asszonyok... Az útak szélén gyalogos bandéristák álltak, nem épen festői díszben.

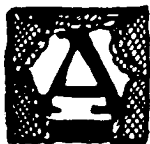
Groteszk volt ez a kép: az ősi város históriai emlékektől zsongó palotái előtt ez a vad nép...

Berthelot meg is kérdezte:

— Ezekben a szép palotákban lakik ez a nép?

Erdély feladása

mig az itt vázolt események lezajlottak, francia közbenjárásra megkezdte a magyar (!) kormány a Kolozsvár átengedésére vonatkozó tárgyalásokat.

A parancsnokság, a tisztikar s a legfiatalabb székely katona is meg volt győződve arról, hogy ez nemzetárulás és őrültség, a mint, hogy az volt a belgrádi tárgyalás és egyezmény is.

A székelység példátlan harci kedvvel mindenképpen végezni akart az Erdélybe rontott gyenge hadsereggel, amely nem tett ki 8000 főt sem. A kormány és a kolozsvári főkormánybiztosság pedig csititotta a székelyeket és szolgálta az ántánt-tervet, amely az oláhok kezére akart játszani mindent.

Igy kellett elvesznie Kolozsvárnak és az egész Erdélynek, igy lehetett urrá az a hitvány, alig felfegyverzett néhány ezer oláh a katonailag erős fölényben lévő székelységgel szemben és a magyarok karácsonyán, 1918. december 24-én a románok megszállták Erdély fővárosát.

*

A székely hadosztály csapatai e napon reggel kezdték meg az elvonulást. Utoljára a kolozsvári nemzetőr-zászlóalj hagyta el a várost. Az oláhok a király nevében hajnali 3 órakor szólitották fel, hogy vonuljon el.

Egy reguláris oláh kapitány, talán tizenkét lovassal a tanítók háza előtti téren jelent meg és tudatta, hogy a „királyi hadsereg“ a város szélén áll és be akar vonulni.

E közben remegett, mint a nyárfalevél...

— A zászlóaljtól olyan választ kapott, a milyent még egy oláh sem tesz ki az ablakba...

Véletlenül arra haladt el a „történelmi“ pillanatban egy német tiszt, a Mackensen-oszlop parancsnoka. Mikor megtudta, mit dadog az oláh kapitány, felháborodásában leköpte... A szalmás csizmába bugyulált oláh rosiorik erre elhagyták a tárgyalás szinhelyét s az oláh csapatok is csak akkor lopózkodtak be, a mikor már egészen bizonyos volt, hogy a székelyek elvonultak.

A Károlyi kormány intencióit s ezzel szemben a székely hazafiasságot jellemzi az alábbi eset:

Az elvonulás előtti napon előállott Fényes László, nemzetőri kormánybiztos és ajánlgatta, hogy legjobb lenne, ha csapataink letennék a fegyvert.

Hóbortos beszédét ezzel fejezte be:

— Uraim, én történelmet akarok csinálni! Az önök fegyverletétele a nyugat előtt bizonyitani fogja békés szándékainkat.

Verbőczy, mint a nemzetőr-zászlóalj parancsnoka, erre buzditó, harcra lelkesitő beszédet intézett katonáihoz s Fényesnek ezt a választ adta:

— Kormánybiztos ur, a honvédek az ön beszédét meg sem hallgathatják. A fegyvert

le nem tesszük, Kolozsvárról csak az utolsó percben távozunk!

— De ide még visszajövünk!

Fényes kifakadt.

— Megint egy százados, a kitől nem lehet dolgozni!

De erre el is osont, mert a felháborodott katonák már neki akartak ugrani.

*

A zászlóalj egyik derék tisztjének feljegyzése a következőket tartalmazza a szomorú elvonulásról:

„December 23-án a zászlóalj újból fogadalmat tett, hogy Erdélyt nem adjuk." 24-én reggel mindenki ott volt a beosztásában és búsan kelt útra. A transzport Kis-sebesen állt meg, a hol a leghidegebb bableves-vacsora mellett búslakodtuk át karácsony estéjét.

A parancsnok a fenyvesek tövében fájó lelke mélyéből mondott beszédet. Kitartásra, önzetlen küzdelemre buzdította katonáit. Visszaidézte a magyar szabadságharc dicső emlékeit.

— Legyetek Bem apó katonáinak méltó és hős utódai.

Az eskü után a Hymnusz hangzott el...

A harcedzett katonák kemény orcáin könnyek gördültek s görcsös zokogásba fult az ének.

*

A hadosztály törzse is december 24-én este vonaton hagyta el Kolozsvárt, de Kratochwill ezredes az erdélyi katonai parancsnokság tisztjeivel visszamaradt.

A csalfa antant-igérgetések szerint úgy volt, hogy a megegyezés értelmében *a székelyek is benmaradnak a városban;* az oláhok azonban amint nyeregben érezték magukat, követelték hogy a székely katonák vonuljanak ki s a kormány teljesítette ezt a kivánságot.

Ekkor kezdődött Kolozsvár hosszú kálváriája, amelynek szomorú története még csak ezután fog nyilvánosságra jutni. Akkor fogja megtudni a megszállók kegyes pártfogója, az antant, hogy ez a büszke város csaknem egy évnyi erőszakosság után sem adta be a derekát s ezért 1919. szeptemberében tizenhétezer magyar családot tettek bujdosóvá és kergettek ki hazájából az entente szégyenletes keleti szövetségesei.

*

A Kolozsvárról kivonult székely csapatok előbb Bánffyhunyadon (1919. január 7—10.) majd Nagyváradon állapodtak meg. (Január 10—17.)

Berthelot francia tábornok, az oláhok legelfogultabb pártfogója, — a ki nem átallotta francia tábornok létére azt, hogy a brassói Bolgárszegen szurtos oláh fátákkal zsugázott, — 1918. december 31-én Kolozsvárra érkezett. Akkor az oláhok, nekibuzdulva az olcsó hódítástól, már arról ábrándoztak, hogy újév napjára bevonulnak Nagyváradra!

Ennyire, — egyelőre, — még Berthelot sem mehetett és Apáthy főkormánybiztossal megállapitották az uj demarkácionális vonalat: Nagybánya — Kolozsvár — Déva. Ezenkívül közös megállapodással felszólították Kratoch-

will ezredest, hogy az erdélyi katonai parancsnoksággal együtt mielőbb hagyja el Kolozsvárt.

Ez január 7-én meg is történt...

*

Igy jutott a Székelyföld és az egész Erdély a demarkácionális huzavona és mesterkedés után, a francia kétszinűség és a Károlyi-kormány bűnössége folytán oláh kézre.

Ha e válságos időben az erdélyi főkormánybiztosság élén elszánt, erőslelkű magyar áll, — Erdély egész sorsa megfordult volna. Csak egy pár gonosz és otromba pacifista parancsot kellett volna tűzbe dobni s akkor, a székely hadosztály harci vágytól égő csapataira támaszkodva, még a kormány ellenére is megmenthette volna Erdélyt és vele Magyarországot is.

De hát nem ez történt. Apáthy, Fényes és Vincze szocialista, a szörnyű trió, Károlyiék ördögi intenciójához képest eladták Erdélyt...

Erdély elvesztése

zomorú cím alatt nem indokolásokat, magyarázgatásokat jegyzünk fel, hanem csak nehány tényt, a melyeknek együttes eredménye az, hogy Magyarország védőbástyája, kulcsa minden történelmi igazság és jog ellenére és Eúrópa szégyenére balkáni, brutálisan durva uralom alá került.

A tények itt következnek:

1916-ban, mikor „a szövetséges és társult főhatalmak" minden áron be akarták vonni Romániát a világháborúba és oldalukra akarták állitani, — megigérték területi igényei teljesitését. Ez pedig Erdélyről és azon magyar területi sávról szólott, a melyet Vix alezredes hirhedt 1919. március 21-iki jegyzéke megjelölt.

Az 1918. november 13-diki belgrádi fegyverszüneti egyezmény, mint demarkácionális vonalat, a Marost jelölte és állapította meg. Az egyezményt az entente kötötte meg. Ennek ellenére 1918. december 11-dikén 2671. szám alatt oláh királyi törvényrendelet jelent meg, a mely belgrádi egyezmény és későbbi békekötésre való tekintet nélkül „Erdélyt, a Bánátot és Magyarország oláhok által lakott részeit"

Romániával már örökre egyesítettnek jelentette ki.

E rendelet-törvény, amely első sorban az entente tekintélyének és akaratának kigúnyolása volt, kétségtelenül tudomására jutott az ententnek, hiszen a Maroson innen való demarkácionális vonalak egymásra való következése fokozatosan épen addig a vonalig haladt, amelyig 1916-ban Romániának területet igértek.

Ennek dacára Vix alezredes a hadügyminiszter utján biztosította a kolozsvári főkormánybiztosságot, hogy a szövetséges hatalmak nem engedik meg az oláh csapatoknak a Maros-vonal átlépését, épen a belgrádi egyezmény értelmében.

Hogy mennyire nem engedték meg, bizonyítják a gyorsan egymásután következő demarkácionális ujabb vonalak, amelyeket épen az entente és francia képviselői jelöltek ki.

1918. december 31.-én Kolozsváron volt Berthelot francia tábornok, a szövetséges hatalmak keleti hadseregének főparancsnoka. Akkor hivatalosan kijelentette:

Franciaország sohasem fogja tűrni, hogy az elnyomottakból, — amennyiben itt ilyenekről szó lehet, — elnyomók váljanak.

E bejelentés után Neculcea oláh tábornokkal egyértelműleg kinyilatkoztatták hivatalosan, — *sőt becsületszavukkal is megpecsételve,* — hogy a magyar főkormánybiztos működése elé semmi akadályt nem fognak gördíteni, mert a fegyverszüneti egyezményt pontosan meg akarják tartani és így a közigazgatás dolgaiba az oláh csapatok nem avatkozhatnak bele. Ne-

culcea még azt is hozzátette, hogy még a megszállt területeken is a magyar kormány kezében marad a közigazgatás, amelybe sem a nagyszebeni Consiliul Dirigentnek, sem a román nemzeti tanácsoknak beleszólani és imperiumot átvenni joguk nincs.

Kijelentette a két tábornok azt is, hogy a magyar államjavak megszállás ellenére is a a magyar állam tulajdonában maradnak és semmiféle magyar állami intézmény nem nyilvánítható oláh állami tulajdonnak.

Berthelot azzal búcsúzott el Apáthy főkormánybiztostól, hogy ha szüksége lesz reá, csak táviratozzon, ujra eljön.

Ugyanazon napon, 1918 december 31.-én ugyanaz a Berthelot francia tábornok uj demarkációnális vonalat állapított meg Nagybánya — Kolozsvár — Déva vonalában s ugyanakkor tessékelte ki az erdélyi katonai kerületi parancsnokságot Kolozsvárról!

Az entente és képviselői tehát egyfelöl nem akarták megtagadni az 1916. évi oláhoknak tett területi igéreteket,. — másfelől tekintélyük, nagyhangú kijelentéseik, sőt lekötött becsületszavuk ellenére is tudatosan, minden ízében a legteljesebb rosszhiszeműséggel a legalantasabb játékot űzték a demarkácionális vonalakkal és szerencsétlen nemzetünkkel.

Mindezekhez hozzájárult egy kormány amely megtagadott minden közösséget a területi integritással, egy pár bolseviki-jelölt, akik ellopták a székely ágyuk irányzékait és egyéb felszerelését, — egy nemzetőri kormánybiztosság, amely felfegyverezte az oláhokat s le akar-

ta tétetni a fegyvert a székely csapatokkal és végül egy magyar (?) főkormánybiztosság amely mindent megtett,, ami csak kárára lehetett Magyarországnak.

Ezért kellett néhány hét alatt elvesznie a magyar Erdélynek...

Az úrrá lett balkáni félvadakat, a kultúrálatlanság mintaképeit méltán jellemzi a költő:

„... Caeser és Antónius katonái
A légiók utódai ... ezek?
Ezekre szállott az imperium,
Az aranysasok s az acélkezek?
Jöttek, mint az éjféli tolvajok
És besurrantak a nyitott kapun
És mint posvány, terpeszkedtek el,
Mint mocsár gőze, városon, falun.
S azért, mert utjuk szegi pusztaság
S jelöli pusztulás és könny és vér,
Amihez fáradt testünket kötötték:
Rongy saroglya, nem diadal szekér!"

A bujdosás kezdete

z akkori magyar kormány menthetetlen vétke és az erdélyi főkormánybiztosság bárgyú engedelmessége és engedékenysége folytán az oláh-francia komplott könnyen és akadály nélkül tolta Erdélyben mind beljebb és beljebb a demarkácionális vonalat és „stratégiai okokból“ mindent megszállt.

Elszorult szivvel érezte minden magyar, hogy már csak napok kérdése Kolozsvár megszállása. . . .

Karácsony hetében elkeseredve gondoltak a székely hadosztály csapatai is arra, hogy el kell hagyniok Erdély fővárosát és vele tulajdonképen már Erdélyt is. És akkor kell ennek megtörténnie, a mikor nyers fegyveres erő szempontjából is ők vannak fölényben és csak róluk, nélkülük való egyezkedések, jogtalan igéretek és áruló rendelkezések folytán adják fel Erdély történelmi jogait épen azok, a kiknek az integritást körömszakadtáig kellett volna védeni. — Ide vezetett Károlyiék ördögtánca!

A páncélvonat tisztjei, katonái is ökölbeszoritott kézzel s halálos elkeseredéssel fogadták a hirt, hogy el kell hagyniok Kolozsvárt, mert abból már Cluj lesz. Könnyes szemmel,

mint egy szörnyü itéletet, hallották a katonai parancsnokság rendelkezését, hogy december 24-én Bánffyhunyadra kell menniök s ott kell bevárniok a további parancsokat.

Egy napi tétlen várakozás után Nagyváradra szólt az irányitás.

Megindultak a székely fiuk. Messze délkeleten, elérhetetlen távolságban van már a Székelyföld, a szülőföld, a feledhetetlen otthon. Mintha egy uj Atlantis sülyedne el balkáni mocsárba... Minden percben távolabb vannak a kincses várostól, a melyet egy lövés nélkül juttat a művelt nyugati alattomosság és gőgös tudatlanság a balkáni hóditók kezébe...

A páncélvonat dübörögve rohan el Kissebes mellett, Csucsán át a Királyhágóig...

Consummatum est. Nem tudták, imádkozzanak-e, vagy káromkodjanak, — hiszen most szakadtak ki igazán Magyarország büszke, erős várából, Erdélyből... A rájok boruló éjszakával lelkükre is éjszaka borult s érezték, hogy bujdosók, hontalanok lettek...

Ugy bántotta könnyes szemüket a Kőröspárti metropolis hivalkodó villanyfénye. Nagyvárad nem tudta, át nem érezte, micsoda tragédia szakadt ezen a napon Erdélyre és Kolozsvárra, csak arra gondolt, hogy van-e még katona, a kinek a gallérján rangjelzés van és, hogy mennyi napidijért lehet mundérba bujni...?

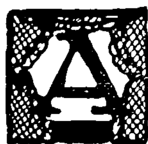
A reggel ugy virradt fel, mint más, közönséges téli reggel, pedig ez a nap, 1928 december 25-ike volt Csonka-Magyarország első napja...

Nagyváradon kitünt, hogy a páncélvonaton a hosszú háború viszontagságai folytán súlyos hibák keletkeztek, a melyek akcióképességét megbénítják. Erre a páncélost Szombathelyre irányították. 1919. január elsejét útközben, Karcagpusztán érte meg, aztán, hogy Szombathelyre ért, ott hetekig javították.

Mikor akcióképes lett, útnak indult, hogy ismét harcba vigye a rajta levő székelyeket, messze keletre, Erdély felé...

Mint a Lenkei század . . .

míg a páncélvonatot javították, elég jól éreztük volna magunkat Szombathelyen, de lelkünk mélyén mindig ott lappangott a gondolat, mint egy fájó seb, hogy milyen sorsra jutott Erdély s mi van most szeretteinkkel?

Egymásra néztünk lázban égő szemekkel s vártuk, hogy valami csoda történik Erdély magyarságával és velünk is...

Mint „zöldfülű", — a hogyan bajtársaim neveztek, — nagy reménységekkel vártam a holnapot. Vonatunk egyszeriben kész lesz, a parancs is itt van már, hogy induljunk, csak még nem tudtuk, merre...

A parancsnokunkat vártuk. Ott üldögéltünk a vasúti vendéglő egyik kis szobájában s türelmetlenkedtünk. Nem voltunk hozzászokva a tétlenséghez, hiszen a háború összeomlása után nyomban a székely hadosztályhoz kerültünk. Bizony, a „forradalmi napokban" jóformán el sem búcsúzhattunk az otthoniaktól s aztán küzdöttünk Erdélyért. Elkeseredve láttuk, hogy a fizetett próféták, a kik Pestről futkároztak, nagy hangon hirdetve, hogy minden rendbe jön, a megszállás csak ideiglenes, csak rossz álom, — tudatosan, gonoszul hazud-

tak, akárcsak a „művelt nyugat" nálunk forgolódó képviselői.

A több hetes pihenő és a sok mende-monda után harcolni akartunk már az otthonunkért, a fajtánkért, mindenért, a mi nekünk kedves, — szóval Erdélyért!

— Megjött a parancsnokunk. Végignézett rajtunk, majd azt mondta:

— Fiúk, azt a parancsot kaptuk Budapestről, hogy azonnal menjünk vonalszolgálatra a Muraközbe.

Mély csend. Századosunk nagyot sóhajtott.

— Higyjétek el, szívesebben mentem volna Erdély felé, hiszen ott van igazi szükség most reánk.

Magunk is úgy éreztük, meg tudtuk, hogy székely atyánkfiai sehogyan se akarnak leszakadni a Királyhágó mellékéről, hanem inkább le akarnak számolni az orozva támadó örökös ellenséggel, a balkáni zsiványokkal... Ott van a mi helyünk is, a harcoló székelyek között.

Hallgattunk, de lázongó indulat viharzott bennünk. Jancsó főhadnagy szótlanul ebédelt, de olyan kegyetlen erővel vagdalta a húst, hogy a tányérja is kettéhasadt. Úgy sejtettük, ő is kelet felé gondol...

Egyszerre nehéz csizmák dobogtak az ajtónál. B. őrmester lépett be s aztán megszólalt:

— Százados ur, alázatosan jelentem, a páncélvonat legénysége alázatosan kéri, szivesked-jék kihallgatáson fogadni.

— Hát miért, valami baj van?

— Igen, instálom, megszállta őket a buzgóság, verekedni szeretnének.

A százados mosolygott.

— Hiszen arra lesz is alkalom. Holnap megyünk a horvát határra s ilyenkor, tudjátok, mindig akad egy kis csete-paté.

— De épen az a baj, — nyomta meg a szót B. őrmester, — hogy oda megyünk és nem Erdély felé. Ma beszéltek a fiúk egy arról jött emberrel, a ki azt mondja, dörög már a puska arrafelé.

A százados felcsattant.

— Micsoda fegyelmezetlen magatartás ez? A katonának egy kötelessége van, az, hogy engedelmeskedjék.

— Végszóra nyilt az ajtó s betódult az egész legénység, még a mozdonyvezető és fűtő is.

— Mi ez? Lázadás? Kiáltotta a százados belevörösödve!

— Nem vagyunk mi lázadók, százados ur, — szólott csendesen az őrmester, — nem is leszünk mások, mint akik eddig voltunk, hűséges magyar katonák. De, hogy hallottuk, hogy hazugság minden igéret, a mivel hitegették, bolondították az erdélyieket, — mert testvéreinket rabbá teszi, nővéreinket meggyalázza az oláh! A székelyek új harcra készülnek, hogy fegyverrel vegyék vissza, a mit az ellenségeink csalással, róka ravaszsággal elvettek.

— Oda akarunk menni mi is harcolni és ha kell, meg is halunk székely becsülettel... — szólt az egyik káplár.

— Higyje meg a százados úr, mi hűsége-

sen engedelmeskedünk a legmagasabb parancsnoknak, a hazaszeretetnek, szívünk tiszta sugallata szerint. Hallottuk, a mit százados úr az őrmester úrnak mondott, tehát azt kérjük alázatosan, vezessen minket Erdély felé.

Minden baka helyeslő fejbólintással járult a kéréshez.

A százados tagadólag rázta a fejét.

— Hogyan gondolják ezt maguk? Nem hallották, a mit mondtam: a katonának engedelmeskedni kell!

— Úgy gondoljuk, — szólalt meg K. szakaszvezető, — hogy a százados urat is Erdély felé húzza a szíve...

— Miféle iskolába tanulták azt, hogy a parancsnokot dirigálják?

— Az iskolában, csakugyan ott hallottunk a Lenkei századosról, a ki negyvennyolcban hazavezette a huszárokat. Mi is így gondoltuk...

Fox százados szeme gyanusan csillogott. Majd erőt vett magán és megveregette a szakaszvezető vállát.

— Derék fiúk vagytok. Hát megpróbáljuk. Kérni fogom a vonalparancsnokságot, hogy ha lehet, rendeljen minket — arrafelé. Most pedig várjatok szépen, türelmesen. — Az Isten adjon a magyar hazának sok ilyen derék katonát.

— Éljen a százados úr! Éljenek a tiszt urak! — Kiáltották a katonák s boldog reménységgel vonultak ki.

Fox százados, ez az izig, vérig magyar lelkű katona a tisztekhez fordult: — Hiszem, hogy ez a mostani szomorú helyzet nem tart

sokáig. Mindent el fogok követni, hogy a mi drága Erdélyünk kapujához kerüljünk. Most betelt rajtunk: a haza minden előtt.

— Másnap megjött a válasz, mehetünk a Királyhágó felé. Mentünk is boldogan, telve harci kedvvel.

Budapesten Jancsó főhadnagy járt el a minisztériumban és sikerült a felszerelésünk kiegészítése. Úgy látszik, a kormány is belátta, hová visz az engedékenység. Az oláhok már Kissebesnél állanak s ha a székelyek fel nem tartóztatják, egy hét alatt a Tiszáig tolakodnak.

Délután már robogtunk kelet felé. A legénységi kocsiból harsányan szólt a nóta:

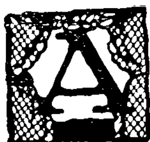
Gyertek székely fiúk, húzzunk kordont eléjük,
Közeledik már az oláh hadsereg,
Szólnak az ágyúk, ropognak a masingeverek,
Most látszik meg babám, mit ér a székely gyerek!

— Nem volt valami sikerült nóta, de a lelkükből szólott.

— Senki sem volt fáradt, mikor elébünk tűnt a Királyhágó. A szemek csillogtak, az izmok megfeszültek. A sorakozónál Jancsó főhadnagy tisztelgést vezényelt a páncélvonatra felvont háromszínű lobogó előtt, aztán mintegy hitvalló ima csendült fel s visszhangzott a sziklafalak közt:

„... Ez a föld, melyen annyiszor
Apáink vére folyt...“

Küzdelmes ujév

nnak idején a francia sajtó hasábjain látott napvilágot az a közlés, hogy Károlyi már 1917. végén ajánlatot tett az antantnak, hogy ő Magyarországot az orosz forradalom mintájára szétzülleszti. 1918-ban Svájcban haditerveket árult el és levelezett Guilleaux francia kommunistával egy világforradalom kirobbantása ügyében.

Ilyen „mult“ után érthető Károlyi magatartása, politikája és pacifizmusa, a mely az 1918. novemberi belgrádi fegyverszüneti egyezményben kulminált.

Egy világháboru összeomlása után, a Diaz-féle fegyverszüneti egyezmény tudatában lement a katonai és munkástanácsok képviselőivel, meg néhány destruktiv egyénnel Belgrádba ott kijelentette, hogy a Diaz-féle egyezményt nem ismeri el, s hangsulyozta, hogy Magyarország leteszi a fegyvert. E példátlanul gonosz és tipikusan hazaáruló kijelentések alapján kelt a belgrádi egyezmény, a melyet *Linder* irt alá november 13-án.

Ezzel Károlyi önként feladta a Szamos felső völgyétől a Maros-Tisza vonalig Erdélyt és az Alföldet, — az esetleges védelem meghiusitására pedig kötelezte magát a Károlyi-kormány, hogy Mackensen seregét elvonultatja, vagy lefegyverezi.

A mit a balkániak álmukban sem képzeltek el, rettentő valóság lett: Magyarország fele ingyen hullott az ölükbe. Románia, a melyet belforradalom fenyegetett, Károlyi árulása folytán diadalmas hóditásra készülhetett.

Gyengeségét, tehetetlenségét jellemzően bizonyitja, hogy az első demarkácionális vonalat, a Marost csak december közepére érte el.

Aztán Jászi elvei alapján, a ki már régen hangoztatta, hogy a magántulajdon nem szentség, Románia előtt sem volt szent semmi...

Pártfogói, a később bőségesen megjutalmazott francia tábornokok ravaszul huzgálták előre a stratégiailag fontos pontokat és uj demarkácionális vonalakat. Maszlagolták a világot, hogy az oláh előnyomulás csak ideiglenes, a — különben seholsem létező — francia haderők megérkezéséig tart.

Károlyiék készségesen előkészitették és támogatták a francia-oláh célokat. A pacifizmus jelében és álarca alatt bénitották Erdély védelmét minden lehető módon. Az első demarkácionális vonalon tul erőszakos rablás volt minden lépés, a mit az oláhok megtettek, — hogy pedig ez az előnyomulás valahogyan meg ne akadjon, kiadták a rendeletet:

Az oláhok a fontos pontokat, Székelykocsárd vonalát és a városokat megszállhatják, a mig a francia csapatok megérkeznek. Bár jogunk van megállani és a fegyvert megtartani, de ha le akarnak fegyverezni, óvást kell emelni. A vérontás elkerülendő s inkább egyezkedni kell.

Ennek a kétségbeejtően együgyü és telje-

sen rosszhiszemü rendeletnek erőszakos és gonosz végrehajtója Fényes László volt.

Egyfelől folyton próbákat tett, hogyan lehetne a székelyeket destruálni és velök a fegyvert letétetni, másfelől addig erőszakolta Károlyi rendeletének a teljesitését, a mig a székely csapatok el nem vonultak Kolozsvárról.

A Diaz-féle egyezményben megállapitott husz hadosztály a belgrádi egyezmény, illetve Franchet d'Esperay előirása szerint leszállt 6 gyalogos és 2 lovas hadosztályra. Ez is csak papiroson maradt. Mikor pedig az erdélyi nemzeti öntudat megteremtette a székelyek hadosztályát, Károlyi és emberei bünös defetizmussal nem nyugodtak addig, mig ki nem tuszkolták a tulajdonképeni Erdélyből.

Felfegyverezték az oláhokat, eltávolitották a magyar védőcsapatokat. — Nem akartak többé magyar katonát látni az elárvult és szabad prédául odadobott magyar földön...

*

Halálos elkeseredéssel, fogcsikorgatva fogadta a székely hadosztály minden tisztje és katonája azt a rendelkezést, hogy Kolozsvárt el kell hagyniok. Érezték, hogy ördögi kezek mind szorosabbra huzódó hurkot vonnak Erdélyre és lázongva átkozták azokat, a kik egy tehetetlen, rongyul fegyverzett, hóditásra képtelen népségnek átjátszották Erdélyt.

A hadosztályparancsnokság azt a jellemző Károlyi-féle intézkedést, hogy bár az oláhoknak nincs joguk Erdély megszállására, mégis, ha oláh csapatok valahová bevonulnak, az ellen tiltakozni kell, de fegyveres ellenállást kifej-

teni nem szabad, hanem a fegyvert le kell tenni", — nem teljesitette, hanem Erdély védelmét kezte szervezni.

Ez vezette arra is, hogy bár az erdélyi katonai parancsnokság Kolozsváron maradt, a székely hadosztály törzsét onnan kivonva, Nagyváradra küldte.

A csapatok egy része ugyancsak Erdély tényleges védelmére szánta el magát, azért nem vonult ki Erdélyből. Igy a kolozsvári nemzetőri zászlóalj is megállapodott Kissebesen és december 24-én, a fenyves erdők tövében, födetlen fővel hallgatta parancsnoka, Verbőczy százados szavait.

— A mi harcunk önzetlen áldozat az elárult és elárvult Erdélyért. Lebegjen szemünk előtt a negyvennyolcas honvédek dicső példája. Ne legyünk méltatlanok szent emlékükhöz! Legyünk Bem apó katonáinak méltó és hős utódai. Erre esküdjetek meg! A fegyvert le nem tesszük soha és küzdünk utolsó lehelletünkig Erdélyért!

Ebben a hüséges fogadalomban, — amelyet a hires zászlóalj minden poklokon át becsülettel megtartott, — Erdély lelke szólalt meg...

— És ez a lélek másnap már tettekre ösztönözte őket. Megtudták, hogy egy oláh csapat Magyarnádason át Gorbóig előre jött és öt elmaradt székely a keze között van. Azonnal előre nyomult egy osztag és megmentette a foglyokat.

Az oláhok célja világos volt: a kolozsvári vasutvonal kulcsát, a sztánai alagutat akarták

őrizni, — esetleg felrobbantani, — hogy a székelyek visszaütését lehetetlenné tegyék. A terv füstbe ment, Verbőczy vitézei már ott állottak és igy a hóditók Egeresnél tovább nem jutottak.

*

December 31-én nevezetes vendége volt Kolozsvárnak: megjelent Berthelot tábornok, az oláh katonaság ujjászervezője, nagy francia protektora és — az oláh fáták kedvelt táncosa...

Nem jött üres kézzel. Mivel védencei már Kolozsváron voltak, ahová vér nélkül bejutottak, — hozott nekik egy uj demarkácionális vonalat.

Hol volt már a Maros-vonal? Hol volt a stratégiai pont ideiglenes megszállása? Berthelot még nagylelkü is volt. Az oláhok ujévre már Nagyváradot szerették volna megszállani. A francia tábornok, hogy mintegy jelezze, milyenek lesznek az igazságos békék, Nagybánya—Kolozsvár—Déva vonalát jelölte meg *második* demarkácionális vonalnak.

Ezt együtt határozták el Apáthy István kormánybiztossal...

Az uj vonal következtében Berthelot udvariasan kitessékelte az erdélyi kerületi katonai parancsnokságot Kolozsvárról, amely előreláthatólag végleg Cluj lesz.

A parancsnokság, élén Kratochvill ezredessel 1919. január 7-én elhagyta Kolozsvárt és Bánffyhunyadra tette át székhelyét.

Az oláh boldogan dörzsölte a kezét.

— Enfin seul...

A hadosztály csapatai, épen, hogy a nagyváradi tervezett megszállást megakadályozzák, — a Szinyérváralja—Csucsa—belényesi vonalat szállották meg, más, — a hadosztály kötelékén kivül álló csapatokkal együtt.

Az oláhok, — felhasználva az alkalmat, hogy a kolozsvári nemzetőri zászlóaljat Kissebesről az Alföldre vezényelték, — Bánffyhunyad alá vonultak és a környező községeket megszállották.

Január első napjaiban már szárnyra kelt a rémhir, hogy Egeresen az oláh ünnepekkel kapcsolatban magyar vérfürdőt akarnak rendezni...

A V. zászlóalj kapta az utasitást, hagy akadályozza ezt meg. — Lázba jöttek a fiuk. Mindenki menni akart.

Január 5-én éjjel sötét vonat robogott Erdély felé. Bánffyhunyadon tul, a sztánai alaguton át merészen előretört Egeresre. A vállalkozó csapat vitte a segitséget, az életet a halálos szorongások közt élő magyaroknak, a remegő anyáknak és gyermekeknek.

Amikor a három szakaszból álló és négy géppuskával ellátott század kiszállott a vonatból, szomoru látvány ötlött a szemébe: egy sereg összekötözött ember vergődött a havon... Az egeresi gyülölt magyarok voltak, a végórák borzalmai között.

A székely csapat vonata még be sem ért az egeresi állomásra, amikor az Egeresen öszszegyült környékbeli fegyveres oláh bandák már lőtték őket. A mi gépfegyvereink pattogni kezdtek s a havon bukdácsoló, menekülő olá-

hok a még mozgó vonatról kapták az első golyózáport. A községben levő reguláris oláh katonák a szokatlan időben megjelenő gőzös dübörgéséből rosszat sejtettek és az erdők felé menekültek.

Rövid harc után minden oláh elmenekült és a halálraszánt magyarok nem győztek eléggé hálákodni szabaditóiknak.

— A nemzetőri zászlóalj, amelynek egy része e fegyverténynt végrehajtotta, már ezzel megmutatta harci kedvét és elszánt berontásával ugyancsak meglepte az oláhokat. A székelyek e vállalkozásra Derecskéről indultak el január 5-én E.. főhadnagy parancsnoksága alatt és három nap mulva vonultak be állomáshelyükre.

Mivel a székelyek biztositani akarták az egeresi magyarok sorsát, a 21. gyalogezred II. zászlóalja másnap megszállotta a veszélyeztetett községet.

Az oláhok az egeresi eset idején már a Csucsa és Bánffyhunyad közötti Kissebesen állottak. Egyik csapatuk itt is póruljárt, mert V. „fekete ördögei" minden parancs nélkül megrohanták, a vasuti őrházat birtokba vették, az oláhokat pedig szétszórták.

A székely csapatok Nagy Pál ezredestől le a legfiatalabb katonáig égtek a harcvágytól és készek lettek volna azonnal előrenyomulni, akár Kolozsvárig, — viszont az oláhok érezték, hogy a székelyekkel szemben meg nem állhatnak. A bevált receptet vették tehát elő és most már *harmadik* demarkácionális vonalnak a Zilah—bánffyhunyadi vonalat követelték.

A francia támogatással bejelentett követelést Károlyiék készségel teljesittették s ennek alapján az erdélyi kerületi katonai parancsnokságnak is el kellett hagyni Bánffyhunyadot és január 9-én az egeresi megszálló zászlóalj is kénytelen volt távozni.

A székely hadosztály parancsnoksága megelégelte a szemérmetlen francia—oláh játékot és elhatározta, hogy a már felvett Csucsa—avasi vonalat a végsőkig tartani fogja. Ehhez képest szilárdan tartotta is 1919. husvét hetéig.

Az arcvonal a következő csoportositással huzódott:

1. szinyérváraljai csoport, — a 12. sz. szatmári honvédgyalogezred csapatai és egy székely zászlóalj.

2. szilágysomlyói csoport, — a székely zászlóaljak zöme és köztük a Gyurotsik-féle zászlóalj.

3. Csucsai csoport, — a kolozsvári 21. sz. honvéd gyalogezred.

4. Belényesi csoport, — Verbőczy-zászlóalj és csapatok a 4. sz. nagyváradi honvédgyalogezredből.

*

A demarkácionális vonalakkal való huzavona idején, január közepén történt a hirhedt cigányi-i eset, amelyet az oláhok annyira felfujtak és amelynél erőszakos rosszhiszemüségüket műfelháborodással és terrorral akarták leplezni.

Az oláhok a Zilahtól kelet felé, légvonalban mintegy husz kilométerre eső Zsibót akarták megszállani s vele kapcsolatban a Zsibó—

Paptelek—Cigányi—zilahi vasutvonalat, amelynek egyik ága Sarmaság—Alsószopor—Tasnád felé kanyarog.

Amikor a zsibói megszállás tervét tudatták a Zilahon levő 24-es, (brassói h. ezred) pótzászlóaljjal, amelynél az ezredhez tartozott székelyek gyülekeztek, — B.. Gerő őrnagy, a zászlóalj parancsnoka tiltakozott ez ellen, sőt tudtára adta az oláhoknak, hogy fegyveresen ellenáll.

Ennek dacára az oláhok vonatokon tolták előre csapataikat. Tervük teljesen átlátszó volt. Ha Zilah felett csapataikat Zsibó megszállásával kapcsolatban Sarmaságig előre dobhatják, akkor a székelyek számára nemcsak Zilah veszett el, hanem a székely front is derekában kettészakad, (Szinyárváralja—szilágysomlyói rész) sőt Szilágysomlyó és vasutvonala is elvész.

Az oláhok nemcsak Zsibót szállották meg, hanem a fentebb vázolt cél érdekében Zsibótól nyugatra Paptelek, Nyirsid elhagyásával már a Zilahtól északra, alig néhány kilométerre fekvő Cigányi-ig jutottak.

Itt azonban a 24-es zászlóalj az oláhok vonatát alapos géppuskatüz alá vette, mire a körülbelül egy zászlóalj erősségü oláh osztag szétfutott.

Az itt elesett kilenc oláh miatt rögtön panasszal fordultak a franciákhoz, — természetesen elhallgatva jogtalan előnyomulásukat és a frontot megszakitó tervüket. Az elesettekért a — *kolozsvári* tuszokra 900.000 korona sarcot

róttak ki és Kolozsvárnak kilenc érckoporsót és koszorut kellett szolgáltatni.

*

Ugyanezen napokban a kolozsvári nemzetőri zászlóaljat, mint karhatalmat Salgótarjánba rendelték ki. Ott ugyanis a kommunista Kún Béla annyira felizgatta agitációs beszédekkel a munkásokat és a népet, hogy ezek valóságos kommunista rombolásokat kezdtek.

Érthető ez, mikor a fővárosban Kunfi a kommunistákkal való megegyezést sürgette, Vágó József pedig erőszakosan követelte a proletárdiktatura azonnali kikiáltását. Akkor már ki voltak ragasztva azok a plakátok is, amelyeken egy munkás vörösre mázolja az országházat...

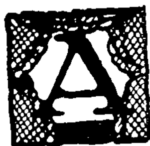
A székelyek rendet teremtettek, aminek bizonysága, hogy amikor Salgótarjánból visszaindultak Csucsára, Kun Béla hivei kórusban kiabálták:

— Dögöljetek meg, ahol akartok!

Az ország védelmében és becsületéért elesett hős halála tehát ilyen kifejezést érdemel, az önfeláldozó székelyek példaadó harca ilyen aposztrofálást kap az első vörösektől...

Két hónap története

mikor a székely hadosztály törzse és minden csapata 1918. karácsonyára elhagyta Kolozsvárt, — parancsnoka, Nagy Pál ezredes jól tudta, hogy az oláhok részben fegyveres erővel, részben ujabb demarkácionális vonalakkal előre tolakodnak. Épen ezért Nagyváradra érkezése első percétől kezdve minden gondja a védelem erősitése volt. Nagyváradon hathatós segitséget talált Raics ezredesben, aki dandárával a Nagyvárad—belényesi vonalon zárta el a Királyhágót és készséggel támogatta a székelyek honvédelmét.

De Nagy Pál ezredes azt is tudta, hogy minden jóakarat és elszántság mellett is a szilágymegyei Meszes hegytől, a Bükk-hegységen át a bikszádi hegyekig és tovább a Tisza völgyén Taracközig, Körtvélyesig huzódó hosszu vonalat néhány ezer ember tartósan védeni és megtartani nem képes. Arra törekedett tehát, hogy uj csapatokat toborozzon és szervezzen.

A kormány, — mindjárt Nagyváradra érkezése napján — egész sor irányitást adott, amely mind azt célozta, hogy a székely csapatok különböző cimeken minél messzebb legyenek Erdélytől.

Mivel pedig sem a székelység, sem ő maga nem akart tágitani Erdély védelmétől, elhatározta, hogy Szatmárnémetibe megy, ahol ötezer főre való hadikórház is van, ahol eredményesen folytathatja csapatai szervezését és a keretek feltöltését. Nagy Pál ezredes körültekintése és erélye, Kolozsvártól Nagyváradig a vasuti állomásokon néhány vaggonra való puskát, töltényt és egyéb hadianyagot mentett meg, amely gazdátlanul várta — az oláhokat. Fegyver tehát egyelőre volt elég, csak ember kellett, aki kézbe vegye.

Nagy Pál ezredes kipróbált és eredményes szervezése közben nagy gondot forditott a toborzásokra is. Ügyes tisztek és beosztottak szinte minden nagyobb városban toboroztak visszatérő erdélyi hadifoglyokból és önként jelentkezőkből katonákat a székely hadosztály számára. Ha a magyar, különösen alföldi nép megértette volna, milyen sorsot és mennyi kárt kerül el, ha támogatja, erősiti a székelyeket, akkor sok minden másképen történt volna, az oláh pedig semmi esetre sem juthatott volna el a Tiszáig. A jelentkezőkkel is baj volt. Ha három-négyszázan jelentkeztek, — jó volt, ha ötven-hatvanan bevonultak.

A toborzásoknak számra nézve jobb eredménye volt olyan, — kivált erdélyszéli — községekben, ahol a lakosság közvetlenül veszélyeztetett zónában volt, ahol tehát igazán a hazai földet és faluja határát védte.

Nagy Pál ezredes és tiszttársai szivós szervező munkájának végeredményben történelmi jelentőségü sikere volt: a keretek feltöl-

tésével kiépitette a székely hadosztályt és az arcvonalat megerősitette.

Februárra a csoportok elhelyezkedése a következő volt: hadosztályparancsnokság — Debrecen, — székely tüzérdandár parancsnokság Debrecen — dandárparancsnokság Szatmárnémeti, 3. sz. gyalogdandár parancsnokság — Nagykároly.

A csapattestek, amelyek rendelkezésre állottak, a következők voltak:

1. székely ezred (Szatmárnémeti)
Önálló székely zászlóalj (Szatmárnémeti)
12. gyalogezred (Szatmárnémeti)
21. gyalogezred (Barátka)
32. gyalogezred (Tasnád)
24. gyalogezred I. zászlóalj (Nagyléta.)
Varga-különitmény (Debrecen)
Verbőczy-féle kolozsvári nemzetőri zászlóalj (Fekete-kőrös völgye)
Gyurotsik-zászlóalj (Zilah)
Székely huszárezred (Hajdunánás)
9. huszárezred (Téglás)
38. tábori tüzérezred (Hajdudorog)
38. nehéz tüzérezred (Hajdunánás)
Székely üteg (Hajdunánás)
Páncélvonatok.

— A zárójelben levő helynevek az illető parancsnokság székhelyét jelzik.

*

A felvett arcvonal védelme és a csapatok erősitése sürgősen szükséges is volt, mert az oláhok nem nyugodtak.

Mivel a zilahi átkarolás, — amint fentebb vázoltuk, — nem sikerült, az oláhok másfelé

néztek. A szinyérváraljai székely csoport elleni felvonulás a földrajzi helyzet miatt a legnehehezebb lett volna és e mellett kisebb jelentőségü előretörést eredményezhetett volna. A szilágysomlyói székely csoportok megtámadása épen azok erőssége miatt nem kecsegtetett sikerrel.

Legnagyobb hatásunak és legjobban célhozvezetőnek (Debrecen—Nagyvárad) mutatkozott a Kolozsvár—Bánffyhunyad—csucsai vonalon való előnyomulás. Az oláhok tehát itt próbálkoztak.

E vonalon a 21. gyalogezred volt elosztva, hozzácsatlakozott a Verbőczy-féle kolozsvári nemzetőri zászlóalj, — a Nagyvárad—belényesi vonalon pedig a Raics-dandár csapatai állottak.

A csucsai ellenállás kezdeményezésének dicsősége a 21. gyalogezredet illeti meg. Az e közben véghezvitt hősi fegyvertények hire rázta fel az országot letargiájából s eszméltette, — legalább egy részben, — arra, hogy az ország feldarabolását nem kellene ölbetett kézzel nézni, hanem a hazát meg is kellene védeni . . .

A 21. gyalogezred parancsnoka Kubay Lajos ezredes volt, zászlóaljparancsnokai pedig Hevessy, Holényi és Strinovics alezredesek voltak. Hozzájuk mindenben méltó tisztjeik velük együtt az önfeláldozó, igazi hazaszeretetnek örökké dicsőséges példáit adták. E mellett hálával és kegyelettel kell megörökitenünk mintegy ezerötszáz katonájukat, kik lehetetlen nyomoruság és nélkülözés között is becsülettel, el-

szántsággal harcoltak és véreztek, — Erdélyért!

Kubay alezredes egyik harci intézkedésében ezeket mondta ezredének:

— „Legyetek büszkék a 21-es névre, mert ezt a nevet most legendaszerüen emlegetik az egész országban, — Erdélyben pedig epedve várják megindulásunkat.

— Üdvözöljük Verbőczy nemzetőreit, akik követelték, hogy velünk együtt az első vonalban küzdhessenek a szent cél érdekében."

Hát küzdöttek és helyt is állottak vitézül. Az 1919. januári, csucsai vonalon való harcok története olyan, mint egy dicsőséges, lelkeket meginditó hősköltemény, pedig — véres valóság, leonidászi küzdelem volt...

A csucsai harcok 1919. január közepén kezdődtek meg. Az oláhok akkor Csucsa előtt állottak.

A nemzetőri zászlóalj I. százada már első nap tüzvonalba került H... Sándor főhadnagy parancsnoksága alatt, aki január 20-án érkezett Révre.

Az oláhok a mieink felvonulására visszavonultak Csucsa irányában s nyomukban a 21. ezred részei megszállották Kőrösfeketető községét.

A H.. század feladata az volt, hogy Révtől Sonkolyosig biztositsa a vasuti vonalat és a 21. ezredbeli csapatok jobbszárnyát és hátát, részben pedig csatlakozzék a Királyhágón álló 21. ezred III. zászlóaljhoz. (Strinovics alezredes.) Ugyanezen századból került ki a Paltinis 894-re egy tábori őrs.

Még ugyanazon napon egy járőr felderítette Királyhágótól kezdve a vasuti vonalat és Csarnóházát, ahol még előző napon oláh osztagok voltak.

A nemzetőri zászlóalj II. százada Bá.. Béla főhadnagy parancsnoksága alatt gépfegyverekkel és két ágyuval beérkezett az 21. ezred körletébe. Több örség felállitása után a század a Királyhágóra rendeltetett előre.

Másnap éjfélkor a kiegészitett tábori örsöket bevonták és a Bá.. század Csucsára vonult, ahová január 24-én be is érkezett. Alig pihent meg, nyomon követte a visszavonuló oláhokat és Kissebest elérve, a vasutvonal keleti oldalán előre nyomult, hogy a Sebesvár melletti magaslatokat megszállja. Ezzel párhuzamosan a 21. ezred 11. százada a vasuti vonal nyugati oldalán nyomult előre.

A Bá.. század kisebb csatározások után az oláhokat a hegyek közé szoritotta, a keleti magaslatokat megszállotta és a 11. századdal helyreállitotta az összeköttetést. Estére Bá.. főhadnagy az oláhok támadását visszaverve, Malomszeg felé tört előre s annak vasuti állomását meg is szállotta.

Alig, hogy a Bá.. század és a 11. század birtokba vették Malomszeget és állomását, G. főhadnagy parancsot hozott, hogy a két század vonuljon vissza Sebesvárra, mert a közeli Bánffyhunyadról erősebb oláh csapatok készülnek támadásra.

Már a parancs átvétele percében a malomszegi székely előőrsöket megtámadták az oláhok. Az előőrsök visszavonultak, ami után a

Bá.. század visszavonulás helyett merészen megtámadta az előnyomuló oláhokat. Gépfegyverei és ágyui tüze segitségével hamarosan szétverte őket s ezzel az oláh támadás összeomlott.

Az oláhok elintézése után a Bá.. század a parancs értelmében Sebesvárra, majd Kissebesre vonult vissza.

— Az összeütközések másnap folytatódtak. A 21. ezred másfél százada és a Bá.. század ujból előrenyomult a január 24-i vonalon és Sebesvárig eljutva, a keleti magaslatokat ismét megszállotta.

A felderitő járőrök minden irányban szétmentek és az egyik nemsokára jelentette, hogy a Magura 754. irányból nagyobb ellenséges erő közeledik. A század nyugodtan az állásában maradt, bár a 21. I. zászlóalj még nem közelitette meg Malomszeget.

Másnap, január 26-án reggel a 21. 3. és 21. 9. századok és a nemzetőri század erősitést kapott: V. százados érkezett meg másfél századdal és öt géppuskával. Szükség volt a segitségre, mert az oláhok több irányból tüzelést kezdtek, majd rajvonalakban indultak meg a székelyek balszárnya felé, mialatt a Templomhegy és Hódosfalva közti vonalon erős gépfegyver- és puskatüzelés kezdődött. A közben megerősitett balszárny rendületlenül állotta a tüzet.

Délben beavatkozott az oláh tüzérség és tőle telhetőleg lőtte a székelyek állásait, majd lépcsős rajvonalakban az oláh gyalogság is támadásra indult, főképen a D. Runcului 889. felől. A Kolozsvárról kiküldött oláh erők próbál-

kozása nem járt sikerrel, mert a székely csapatok a támadásokat visszaverték. A balszárnyat ugyan tulhaladták az oláhok, de az még akkor sem ingott meg, ugy, hogy estig harcolt.

A székelyek csapatai késő este Kissebes előtt összpontosultak, egy részük pedig a Mg. Sebesului 768-nál foglalt állást. Az oláhok késő estig tüzeltek reájuk.

Hevessy alezredes csoportparancsnok másnap a Csucsától keletre fekvő magaslatokat szállotta meg csapataival s ezek január 29-én délutánig maradtak állásaikban, amikor a debreceni 3. sz. gyalogezred váltotta fel őket.

Mivel az oláhok látták, hogy az elvesztett Királyhágót és Csucsát elfoglalni többé nem tudják, viszont a székely csapatok könnyü szerrel kisebb erejük dacára is, nem egyszer Bánffyhunyadig vonultak elő, a francia fegyverszüneti bizottság közbelépését kérték. Pathé tábornok ennek nevében január 28-án déli 12 órai kezdettel az ellenségeskedést beszüntette.

Ez azonban nem gátolta az oláhokat abban, hogy a székely állásokat január 29-én délután is ne lőjjék, sőt tulbuzgóságukban még a fegyverszüneti bizottságra is lövöldöztek...

*

A nemzetőri zászlóaljnak volt egy ügyes katonája, aki — csak ő tudja, hogyan, — minden héten bement Kolozsvárra, ott bevásárolt, híreket hozott és vitt, aztán nyugodtan visszament a csapatához. Ez hozta hirül, hogy a január utolsó hetében lefolyt harcok alatt az oláh parancsnokság részben már „el is vonult" Ko-

lozsvárról. Ugyancsak ő hozta el a január 29-i jelentést is, amely szerint:

„Az utóbbi napokban nagy számban érkeztek Csucsa felől román sebesült katonák, akik nagy elkeseredéssel beszéltek arról, hogy őket harcba vitték, holott azzal jöttek Magyarországra, hogy itt csak a rendet fogják fentartani és nem kell harcolni senkivel. A sebesültek száma több mint ezer."

Ezzel párhuzamban feljegyezzük, hogy Kolozsváron az oláh katonákat igy biztatták: menjetek ki Csucsára, ahol házmagasságu az elesett székelyek hullája és lássatok csudát.

A jámborok egészen más csodát láttak. Egy részük belehalt a látványosságba, a másik rész pedig sebesülve jutott vissza Kolozsvárra. Boldog volt, aki ép bőrrel elhagyta Bánffyhunyadot...

— A Károlyi-kormány kétszer adott életjelt a januári harcok alatt. Először, amikor megemberelte magát és elhatározta, hogy segitséget küld a harcoló székelyeknek, akik főképen tüzérségi anyagot kértek.

Küldött is — száznegyven lovat....

Második szereplése pedig az volt, hogy hajlott a fegyverszüneti bizottság szavára és az ellenségeskedés beszüntetésére vonatkozó egyezményt készségesen aláirta!

Tette ezt akkor, amikor a székely csapatok már a legjobb uton voltak a siker felé. Egy kis erősités kellett volna a harcban állók harci kedve mellé és akkor, amiért Kolozsvár imádkozott, valóra vált volna.

A Csucsa—bánffyhunyadi harcok egyik hőse mondja.

— Egy kis lökés és benn lettünk volna Kolozsváron. Szinte éreztük a kolozsvári magyarok szivdobogását és mi is kipirult arccal mentünk előre! — Hej, azon a fegyverszüneti okmányon a szegény, meggyötört és elárvult Kolozsvár, sőt az egész Erdély sorsa fordult meg!

Verbőczy csapatai a harcok alatt két ujdonságot szereztek: itt kapták az oláhoktól a „csort negru", — a fekete ördög, — elnevezést és Bánffyhunyadnál bravuros rajtaütéssel fogták el az oláhok élelmiszeres és lőszeres vonatát.

— Az emlékezetes napok egyik epizódja a következő:

A 26. sz. vasuti őrház magyar őrét az oláhok, amikor a kezükbe került, a szó teljes értelmében besózták. Hátán a hust kacorral felhasitották és az eleven sebekbe sót hintettek. Az egyik tettes, amikor a székelyek meglepetéssel előrenyomultak, lóra kapva menekült, de az üldöző járőr lelőtte.

Ilyen kegyetlenkedéseknek se szeri se száma ugy, hogy mikor a székelyek más állásba mentek, az őrházak magyar őrei könyörögtek, költöztessék őket el, mert minden rettenetességnek ki vannak téve. A jószivü vitézek el is költöztették őket mindenestől, kit szerelvényen, kit páncélvonaton. A katonák egy része addig verekedett az oláhokkal, mig a másik része összepakkolta a szegény menekülő vasutasok holmiját...

Az egyik öreg vasutas fia, mint katona, évek mulva találkozott a „fekete ördögök" vezérével és hálálkodott megmentésükért.

— Ne nekem köszönd fiam, — válaszolt a százados, — hanem a katonáimnak. — Tudod, szivesen megmentettük volna mi az egész Kolozsvárt, csak rajtunk állott volna...

— De hát a szent pacifizmus nem engedte.

*

A 21. ezred és a kolozsvári nemzetőri zászlóalj, amely legmélyebben hatolt be Erdélybe, a hősök egész sorát vonultatta fel a hires csucsa-vidéki harcokban. Sajnos, hogy teljes nevüket az esetleges oláh bosszu miatt nem irhatjuk ki, csak betükkel jelölhetjük:

I. Sz. B. Po. A. Szt. S. P. Szi. Sz. Csi. hadnagyok és az 1919-ben később elesett Ráczkövy hadnagy. A. D. K. Mi. F. Mu. B. Ba. Mik. alhadnagyok. B . B. zászlósok, Ho. Mi. Ma. hadapródok, B. P. P. N. I. D. V. Ko. hdp. jelöltek, P. tiszthelyettes, Sz. M. Me. K. S. K. S. H. To. G. Ko. B. Or. őrmesterek, F. K. Sz. Cs. A. O. Sz. F. szakaszvezetők, K. Sz. K. S. O. B. Bö. Bo. Cs. M. É. I. Sz. K. tizedesek, B. H. B. B. Kr. őrvezetők.

Mindenütt ott voltak, ahol az oláhval kellett harcolni, Da. Sz. hadnagyok és K. alhadnagy. Elválhatatlanul együtt küzdő bajtársak voltak Sz. B. Csi. hadnagyok, merész vállalkozás pedig meg nem eshetett Be. hadnagy nélkül. Mindig egy vonalban, versengve küzdöttek Mi. B. Mu. Ba. Mik. és D. alhadnagyok. A kiváló vezetésnek, halált megvető bátorságnak

nagyszerü példáit adták századaik élén Bá. és H. főhadnagyok.

Legalább ez a néhány betü örökitse meg Erdélyért való önfeláldozó küzdelmük hősi emlékezetét!

— A januári küzdelmekről szólva, hálátlanság lenne, ha elfeledkeznénk a 123. tüzérosztályról és az I. székely tüzérezred III. ütegéről, amelyeknek jelentős részük volt a sikerekben. Amannak a kiváló parancsnoka S. tüzérszázados volt.

A székelyekel együtt küzdött a 101. magyar ezred 2. százada is hősies kitartással. Parancsnoka a vörös uralom alatt csaknem az életével fizetett épen azért, mert Erdélyért a székelyekkel együtt harcolt!

A csikiak, hunyadmegyeiek, kolozsváriak századai, géppuskái és a kolozsvári tengerész-géppuskás szakasz egy országnak adták örök példáját a hüséges, hősi honvédelemnek.

— A kolozsvári nemzetőri zászlóaljból, a tengerész-géppuskás szakaszból került ki a csucsavidéki harcok első hősi halottja: Zonda Árpád. A kolozsvári derék tengerész-törzsőrmester az összes legénységi hadikitüntetések tulajdonosa volt, aki jól irányzott géppuskájával halálos tüzet szórt az oláhokra. A Sebesvár körüli harcokban haslövést kapott; Nagyváradra vitték, ott is temették el. Koporsóján bujdosó, harcoló erdélyiek koszoruja diszelgett: „Erdélyért hősiesen elhunyt bajtársunknak." — „Felejthetetlen bajtársunknak."

A lelkész igy bucsuztatta el az első hősi halottat:

„Aki e koporsóban fekszik, a szép bihari bércek oltalmában, a legszentebb eszméért fiatal életével fizetett meg. Isten, aki ezt igy akartad, mártirrá tetted őt. A hozzá hasonló áldozatok, amelyek vérrel festik meg a havas bérceket, — azt hozzák meg, amiért milliók imádsága eped. — Emléküket a magyarság szivében legyen maradandó és azt sohase tépje szét szentségtelen kéz...

— A nagyváradi Rulikovszky-uti temetőben, a megnyitott uj sor első sirjában pihen, a százával domboruló hősi sirok között Zonda Árpád, a kolozsvári géppuskás, — akit Nagyvárad saját halottjának jelentett ki...

*

Az erdélyi csapatok magukra hagyatva vivták hősi küzdelmeiket, mintha nem is az egész országért harcoltak volna, hanem csak valami helyi érdekért.

Pihenőjük nem volt, — mert kevesen voltak, a hegyen-völgyön való arcvonal pedig hosszu, nagyon hosszu volt.

— Mi és a huszonegyesek, — mondja az egyik hős, — voltunk az első vaggonlakó katonák... A csucsai állomáson állott néhány teherkocsi, az volt a pihenőhely, ha valaki kidőlt.

A folytonos járőrszolgálat, portyázás meg is viselte az erdélyieket. És mégis, mikor az egyik őrsöt fel akarták váltani, könyörgött, hogy hagyják meg szolgálatában.

Pedig az őrsök alattomos, ellenséges oláh falvak körzetében, rengeteg erdőkben, hegyek tetején állottak. Drótakadályhoz használatos

drótjuk nem volt, hanem közönséges huzalt feszitettek ki s arra csengettyüket erősitettek...

Vad, zord, januári télben, hófúvásban dideregtek, fagyoskodtak a székelyek, — nyári bluzokban, rongyokban, vásott bakancsban. A tisztikar, — a testvéri önzetlenség példája, — szegényes utiböröndjeit kibontotta és a fehérnemüt a legénység között szétosztotta...

Köpönyege alig volt egyik, másik katonának. Mégis kitartottak. Harci kedvük, elszántságuk nem lankadt, őrtüzeik, amelyek mellett fagyos tagjaikat melengették, — igazi tüzek az éjszakában, — mégsem aludtak ki. Ha támadni kellett, mindenki jelentkezett, könyörgött, hadd mehessen ő is — Kolozsvár felé...

Igy volt ez a csucsai vonalon és fel, a Meszes hegyen, Bükk-hegységen, Avasan át, a máramarosi havasokig, az egész arcvonalon.

Magyarország népe pedig a székelyek és erdélyiek önfeláldozását meg nem értve, jó részben tudomásul sem véve, élvezte otthon a bubos-kemence melegét, a háboru utáni pihenőt és elmélkedve az őszirózsás forradalom vivmányairól, várta a földosztást...

Jellemző, hogy a váradvidékiek, mikor az erdélyi csapatok közvetlenül őket védték, egyenesen megmondták:

— Ha legalább száz korona zsoldot kapunk, akkor megyünk harcolni, de olcsóbban nem.

Árucikk lett tehát a honvédelmi kötelesség és alku tárgya a hazáért való harc...

A 21. ezred és a nemzetőri zászlóalj a kényszerü fegyverszünet után sem pihent. Összeköttetést létesitett Krasznán át Szilágysomlyó felé, ahol a 12. ezred állott őrt, — elszéledt oláh katonákat fogdosott össze s féken tartotta az oláh lakosságot.

A nemzetőri zászlóalj, — amely már a Maros vonalától kezdve harcolt Erdélyen végig és amely a januári harcokban saját nyomatékos kivánságára részt véve, az élen harcolt és legközelebb jutott Kolozsvárhoz, — hamarosan a Fekete-Körös völgyébe ment.

Ott különleges feladatot teljesitett. Ugyanis a Belényes—vaskohi és az aradmegyei oláhság nemzetőrségekbe szervezve, fel volt fegyverezve és állandó veszedelmet jelentett a magyarságra nézve. Ezért a nemzetőri zászlóalj V. százados parancsnoksága alatt heteken át bejárta a bihari hegyek rejtelmes, félreeső vidékét, a Moma-Kodru és Gyálu Máró környékét és a Kocsuba—nagyhalmágyi vonalig rajtaütésszerüen megjelenve, az oláh gárdákat lefegyverezte és szétkergette. Ezzel nemcsak a Kőrös völgyében álló csapatok hátát biztositotta, hanem a közbiztonságot és az elszórtan élő magyarokat is megvédte.

Az oláh tenger közepén csaknem husvétig ez a zászlóalj jelentette a magyar államhatalmat és a magyar erőt és lezárta a Fekete-Kőrös völgyét az oláh előretörés elől.

*

A január legvégén beállott fegyverszünet óta a székely hadosztály arcvonalán heteken át nem történt komolyabb összeütközés. A had-

osztályparancsnokság, számbavéve a száz kilométernél hosszabb frontot és csapatainak létszámát — erejét nem akarta kétes, vagy sulyosabb következményekkel járó célokért feláldozni. Számot vetett azzal is, hogy az elszigetelt előretörések maradandó sikerrel és jelentékeny eredménnyel nem járhatnak. Ezért mindennemü harci vállalkozás végrehajtását megtiltotta.

Február végére azonban ugy alakult a helyzet, hogy nevezetesebb eseménynek kellett bekövetkezni.

Ugyanis, amint fentebb már vázoltuk, az alakulatok feltöltése, kivált toborzás révén az illető védelmi szakasz környékén levő községek jelentkező lakosaiból történt. Mivel pedig az oláh és magyar arcvonalon át kellett jutni, mindennapos eset volt, hogy már megszállott területről jöttek jelentkezők. Otthon hagyott családjuktól és falujukból az átjövőktől gyakran hoztak izeneteket, hireket.

A hirek kivétel nélkül arról szóltak, hogy az oláhok a legdurvább és legerőszakosabb módon garázdálkodnak a megszállott területen. Ők, akik eleinte rendfentartás ürügyével tolakadtak előre, felboritottak minden rendet. A személy-, vagyon- és életbiztonság megszünt és a legrémesebb balkáni vadság és állatias kegyetlenség tombolt. A magyar lakosságot ugy tekintették, mint szabad prédát és áldozatot, amelylyel végezniök kell. Érthető tehát, ha egyfelől a megszállott helyekről folyton sürgették csapataink felszabaditó előnyomulását, másfelől az erdélyieket és székelyeket a végsőkig elkeseri-

tették, felizgatták a megszálló oláhok embertelenségei.

Igy következett be a zilahi rajtaütés is. Zilah beleesett a követelt és megkapott harmadik demarkácionális vonalba és igy a székely zászlóalj elvonulásával már megszállás alá jutott. A Gyurotsik-zászlóalj, amely legnagyobb részben zilahiakból állott, — mikor napról-napra rosszabb hireket kapott hazulról, merész tettre határozta el magát.

Egy éjjel a zászlóalj, anélkül, hogy elöljáró parancsnoksága tudomására hozta volna, előrenyomult és Zilahon termett.

A különböző oldalakról előtörő csapatok felverték a várost és megtámadták a mit sem sejtő oláhokat. Ezek kétségbeesve menekültek a szélrózsa minden irányába, egy részük pedig fogságba került. Mire a zilahiak megértették, hogy mi történt, a városban már nem volt fegyveres oláh.

A rajtaütés tehát sikerült, csak az volt a baj, hogy a győztes zászlóalj szétoszlott, kiki a családjához sietett és igy azok a kötelékek, amelyek a várostól keletre eső magaslatokat megszállták, már gyengék voltak és a felszabaditott város biztositására nem voltak elég erősek.

Az oláhok hamar felocsudtak meglepetésükből, tüzérséget és erősebb csapatokat hoztak. Először ágyuzták a várost, majd tervszerü támadással, lassu utcai harcokban visszafoglalták azt.

A lakosság rettentően megsinylette a szomoru fordulatot és az oláhok bosszujától félve,

tömegesen hagyta el Zilahot. A menekültek nagy része néhány nap mulva már Debrecenben volt és minden nélkül, számkivetve, szomoruan nézett a kilátástalan jövő elé.

Amint a székely hadosztály parancsnoksága hirét vette a zilahi eseményeknek, Kratochwill ezredes, hadosztályparancsnok azonnal személyesen közbelépett és nyomatékosan sürgette a kárvallott és elmenekült lakosság visszaengedését. A franciák utján folytak az erre vonatkozó tárgyalások és az oláhok hosszas huzavonája után később kedvező eredményre vezettek.

A Gyurotsik zászlóalj egyik tisztjének, aranyosrákosi Kovácsy Árpádnak egykoru feljegyzései hüen adják vissza azon filmszerüen lepergett világtörténeti lüktetését az akkori idők napjainak, perceinek, melyet mi erdélyiek mindnyájan átéltünk. Cselekedtünk, mert úgy kivánta a helyzet, küzdöttünk, szenvedtünk, mert úgy kivánta a hazaszeretet, a becsület — Erdély.

*

„A harctérről érkeztem Bethlenbe 1928. nov. 10.-én. Megszerveztem a magyar nemzetőrséget s a már meglevő oláh gárdát leszereltem. A környékbeli rabló oláh hordákat megfékeztük. (Egy ilyen epizód: Szeszárma községben Üregdy N. László édesanyjának szétrabolt butorait, berendezését szedtem össze, a rablókat pedig a dési ügyészségnek adtam át.) A nagy felfordulásban éjjel nappal készenlétben kellett állnunk. Az oláhok Bethlenbe vonulásakor Rettegre mentünk, sineket felszedni az előnyomulás gátlására, innen Désre, majd Móricz Zoltán

főhadnagy és társai társaságában Zilahon jelentkeztem Gyurotsik őrnagy úrnál szolgálattételre. Ő Tasnádra küldött toborozni. Toborzás közben parancsot kaptam, hogy vonuljak be Debrecenbe, mert az oláhok Kolozsvárt, Zilahot megszállották s Tasnád megszállására készülnek. Toborzott embereim még nem vonultak be s kedvem sem volt további visszavonulásra, halogattam a debreceni utat, mig ujabb parancs nem jött: Szilágysomlyón át Nagyfaluba vonuljak, hol vár rám zászlóaljparancsnokom csapatával. Itt a Gyurotsik különitmény II. századául osztattam be s Kraszna megszállására küldettem ki. Kisebb felderitő harcok árán Varsolc-ot és Haraklányt szálltuk meg. Haraklánynál az oláhok több támadását vertem vissza, közben egy járőrömmel (Nyikos e. é. ö. szkv. volt a járőrparancsnok) Cigányi bejáratánál egy oláh századot verettem szét, egy golyószórót, egy francia géppuskát fogattal együtt zsákmányoltam. Egyik járőröm Görcsönben garázdálkodó oláh járőrfoglyokat, köztük egy tisztet ejt. Az oláhokat állandó éjjeli és nappali rajtaütésekkel kellett zavarnom. A tiszteken és tisztjelölteken kivül az altisztek közül a két Sztáray testvér és egy Horváth nevü altisztem vitézségükkel igazi mintaképei voltak a valódi székely katonának.

A zászlóalj átcsoportositásával balszárnyam a Dalu-Mare alatt a vasutvonalnál kezdődött s arcvonalam egész Magyarkecel és Oláhkecel közötti magaslatokig tartott. Az oláhok állandóan támadták különösen jobbszárnyamat, mely egy szakaszból állott s Biró Jenő hadnagy volt a pa-

rancsnoka. Századparancsnokságomat emiatt tartalékszakaszommal Magyarkecelen helyeztem el, miután az oláhokat onnan kiverve Oláhkecelre üztem, további támadásainkkal az ott levő oláh sorkatonaságot és gárdistákat is szétszórtam. Ezután következett a zilahi támadás, melyet mondhatnám legénységünk forszirozott ki. A zászlóaljnál történt tiszti megbeszélés szerint századom 3 oszlopban támadott: Pál Gyula hadnagy szakaszával Kraszna Récséből kiindulva a gerincen át Zilahra ment azzal, hogy a Wesselényi szobornál találkozik velem, azaz századommal, magam 2 szakasszal, — melyből egy tartalék volt és Balog géppuskásaival Egerpatakot támadtam meg és puskaharc után elfoglaltam, bevárva ott Biró Jenő hadnagy szakaszát, aki Oláhkecelt megtisztitva be is érkezett. Én a köves uton folytattam az előnyomulást Zilahnak, Biró szakaszával tőlem balra az út feletti gerincen nyomult előre, hogy engem onnan fedezzen és biztositson, továbbá Pál szakaszának hátát tisztitsa meg.

Eközben ért jobbról, az ut feletti dombról egy század oláh részéről puska és géppuska rajtaütés, melyet rövid idő alatt puskatüzzel, majd szuronyrohammal szétszórtunk s ezzel az út szabad lett Zilah felé. Ezután szakaszaimmal egymás előnyomulását oldalozó előnyomulásokkal segítve benyomultunk Zilahra, hol embereim a halálraijedt oláhokat ugy vadászták, mint a nyulat, több tisztet, tiszti asszonyt és romániai hadifoglyot ejtve. Mivel a többi századok még nem érkeztek meg, a ref. templom tornyára kitüzettem a magyar zászlót, hadd

lássák, hogy ismét mienk Zilah. Miután szakaszaimat minden eshetőségre készen védelmi állásokba osztottam szét, értesültem, hogy a többi századok legénységének nagyrésze szétszéledt családja látogatására s a nagy örömnek már isszák az áldomását. Az oláhok közben parlamenteir utján fegyverszünetet kértek, amit velük le is tárgyaltam. Ez azonban már nem tejesedhetett, mert megtudván csekély erőmet, egyik támadást a másik után inditották. Segitséget sehonnan sem várhattam s igy egyedüli feladatomnak tekintettem, hogy addig tartsam a várost, amig lakói elmenekülnek. Mikor ennek megtörténtéről a hatóságtól értesitést kaptam, lassan uccai harcok után visszavonultam és jelentkeztem a parancsnokságnál. Az oláhok, bár több zászlóaljnyi erősek voltak, üldözni nem merészeltek."

*

A feljegyzések többi részét nem idézzük. Egy ez is a számtalan közül, melyek mindegyike minden nap minden órájának nehéz, küzdelmes harcairól beszél. Mi adta azt a haláltmegvető bátorságot, egy 4 évig tartó, minden ideget, türelmet felemésztő vesztett háboru után? Mi adta az elszántságot annyi közöny, annyi rosszindulat, közepette? Midön igazi jó magyar emberek, legjobbjaink is a tanácstalanság és elfásultság ölében vergődtek?

Egy szó, egy büvös ige, melyre megdobban a szivünk, felszáll sóhajtásunk és zokogásba ful imánk: Erdély!

A páncélvonat sorsa

1919. február 2.-tól kezdve, hogy a páncélos Csucsára érkezett, nap-nap után végigfutotta a frontot. Az oláh őrsöknek hamarosan réme lett, mert mindenüket elpusztitotta.

Három hét mulva, február utolsó napjaiban vivta a páncélvonat legkeményebb küzdelmét. Komoly offenzivába kezdett s az oláh tüzérséggel keveredett tüzharcba. A 96-os vasuti őrház mellett az oláhok felszedték a vasuti sineket s a páncélos megállott.

— Fiuk, — szólt a parancsnok, — ez ugyan cifra mulatság, de ha sikerül, majd fut az oláh. Le fogjuk rakni a sineket. Ki jön velem?

Mindenki ott akart lenni. Alig lehetett lehüteni a buzgóságot.

A szerelőkocsi előre ment egy gépfegyverrel, az orgonakiséretet a páncélos adta.

Javában srófolgatták, kalapálták a sineket, amikor oldalról előbukkant egy oláh csapat. Nosza, neki a gépfegyverrel.

— Zöldfülü, — szórjad, — intett a százados. A „zöldfülü" pedig olyan buzgón dolgozott, hogy észre sem vette, — nini, a többiek már fedezékből lövöldöznek, ő pedig fedetlenül működik a szerelőkocsin.

A harc hamar eldőlt. Az oláhokat lefegyverezték, elcsipték. Aztán, hogy már csak az

erdőkből lövöldöztek a frátyék, rendbehozták a sineket s egy óra mulva a páncélvonat már ott dübörgött a kissebesi kanyarodóban.

Benn volt a farkasveremben. Előtte állott az oláh tüzérség fedetlenül. A gépfegyverek kegyetlenül dolgoztak, a páncélos ágyuja pedig ütemesen dörögte a taktust...

Az oláh tüzérek eszük nélkül menekültek, amerre csak elbújhattak.

*

Március elejétől kezdve kettős küzdelmet folytatott a páncélvonat. Egyik felől védte a csucsai frontot és támadta az oláhokat, másik felől a székely gyalogság hátát kellett fedeznie a vörös támadástól.

Még hivatalosan nem ütött be a bolseviki uralom, de azért a vörös kokárdás és rangjelzés nélküli egyenruhában garázdálkodó nagyváradi bandák a csőcselékkel együtt már halásztak a zavarosban.

Március elsején éjjel kapta a páncélos a parancsot, hogy azonnal siessen a Jád-völgyébe, ahol a vörös érzelmü csapatok fellázadtak és a nemzeti szineket viselő átvonuló katonákat gyalázzák, bántalmazzák.

A páncélvonat sietve teljesitette a parancsot és a lázadást a legkiméletlenebb eréllyel nyomta el, a bolsikat pedig összefogdosta és megvasalva adta át a nagyváradi katonai ügyészségnek.

Március 21-én nagyot zuhant a lejtőn Magyarország, — a főváros kitüzte a vörös lobogót és a szervezetlen polgári társadalom, a vidék, amelynek akkor mindenre volt érzéke,

csak a honvédelemre nem, — megadással türte, hogy a két pokoli szövetséges, — az entente és a bolsevizmus, — mint két malomkő, megőrölje.

Ugyanazon a napon már a páncélvonat parancsnoksága is megkapta a felhivást: esküdjön fel a vörös zászlóra.

Megvetéssel utasitották el ezt a sértő felhivást.

Minden a régiben maradt, a mozgó vár mereven elzárkózott minden vörös gondolattól és jelvénytől.

Pedig épen ezért csaknem elviselhetetlen helyzetbe került, mert személyzete egy pillanatra sem hagyhatta el a vonatot. Azaz, elhagyhatta, amig a székely testvérek közt volt, vagy az oláh tüzvonalban...

— Uram, — mondja a páncélos egyik székelye, — cudarabb állapot már nem is lehetett, mint a mienk. Nappal rohantunk az oláhok felé, verekedtünk velük, estére mindig vissza kellett futnunk a mieink háta mögé, hogy védjük őket éjjeli vörös meglepetésektől. — Bizony megviselt benünket ez a szakadatlan szolgálat, megfeszitett figyelem, sok nyomoruság, de — szivesen tettük, hiszen székelyekről volt szó.

Igy ment ez április 16-ig, amikor a páncélvonat Nagyváradra futott, hogy segitsen az első ellenforradalmi megmozdulásnak.

Jancsó főhadnagy, aki vezette a páncélost, Nagyvárad pályaudvar-parancsnokságát átvette s vele együtt küzdött a rövid idő mulva Püspökladányban kivégzett Pongrátz csendőrszázados. Igy a nagyváradi fehérek győztek.

Az öröm azonban nem tartott sokáig. Az előrehatoló oláhok megszállták Nagyváradot s azóta nyögi ez a város az entente megszállásnak nevezett balkáni bolsevizmust...

*

A IV. a) székely páncélvonat utolsó fegyverténye tehát a Kőrös-parti fehérek győzelemre segitése és a vörös bosszutól való megmentése volt.

Azután, hogy a viszonyok teljesen balra fordultak, a páncélos, hogy az oláhok kezére ne jusson, kerülő utakon Kassára ment. Mivel azonban a tisztikar és személyzet vörös zászló alatt egy percig sem akart szolgálni, elhagyta jóban, rosszban osztályos kedves páncélosvonatát és — Szegedre ment — Horthy Miklós fehér zászlaja alá...

Nagyváradtól–Szatmárig

székely hadosztály törzse nem maradhatott hosszabb ideig Nagyváradon.

A történelmi igazság kedvéért meg kell irni, hogy első sorban azért, mert a város hivatalos körei nem nézték rokonszenvvel és szerették volna, ha mielőbb eltávozik a városból.

Ennek a barátságtalan magatartásnak az egyik oka kétségtelenül az volt, hogy számoltak a belátható idő alatt bekövetkező megszállással s azt hitték, az oláhok majd rossz néven veszik tőlük utólag, hogy parancsnokságunk munkáját támogatták. A másik oka pedig csak az lehetett, hogy Nagyvárad kezdettől fogva erős talaja volt a destrukciónak, — mint ezt igazolják a kommün alatti események.

A hadosztályparancsnokság tehát uj székhely után nézett. Azt is tekintetbe véve, hogy a szervezés alatt álló arcvonalhoz hol kerül helyes viszonyba és hol alkalmasabb a talaj a megindítandó honvédelmi akcióra, — választása Debrecenre esett. Január 15-én az átköltözés meg is történt.

Hadosztályparancsnokságunk már akkor bizonyosra vette, hogy az oláhok hóditási vágya és folyton erőszakolt előnyomulása csak akkor szünik meg, ha legalább a Tisza-vonalig eljut. Teljesen logikus volt tehát az a feltevés, hogy

az a szinmagyar vidék, amely feltétlenül beleesik a fenyegetett övbe, megérti a székelyek ügyét és a saját önvédelmi érdekét és elő fogja mozditani a toborzás sikerét.

A hadosztály hamarosan megcsinálta toborzási haditervét és munkához fogott.

A szervező osztály tisztjei városról városra mentek s a hatóságok támogatásával agitáltak, toboroztak s minden lehetőt elkövettek, hogy a népet a fenyegető veszedelemről felvilágositva, a hadosztályba való belépésre buzditsák.

Az eredmény közepes volt, amit egyfelől a nép közömbössége, háboruutáni letargiája, hitetlenkedő elbizakodottsága okozott, másfelől pedig a — szocialista ellenagitáció. Tisztjeink százszor is hallották a stereotip választ:

— Hagyjanak békét, elég volt a háboruból, meg nem is jön ide az oláh, csak ugy mondják!

A szocialisták pedig tudákosan hajtogatták:

— Nincs szükség katonaságra, inkább itthon kell szervezkedni, mert ez a fontos; azután meg nemsokára következik a földosztás!

Hajdumegye szocialista nagyhatalmassága, Händler, minden hatósági és katonai érvelésre fölényesen legyintett.

— Legyenek nyugodtak az urak. Ide sohase jönnek az oláhok — ha pedig mégis megpróbálnák, gondoljanak az én szervezett 5000 munkásomra. Majd megvédik azok Debrecen városát!

Nagy a gyanum, hogy Händler és szocia-

lista vezértársai ekkor már kaphattak valami igen bizalmas utasitást Budapestről s felvilágosithatták őket a bekövetkező vörös uralomról s az integritás „felesleges“ voltáról, különben a honvédelem ügyének nem vetettek volna gáncsot s nem tartották volna feleslegesnek a székely hadosztály akcióját.

A toborzási, lelkesitő akcióval párhuzamosan általános gyüjtés is folyt a honvédő katonaság felszerelésére és a kiküldendő szeretetadományokra. Az intelligencia nem is fukarkodott s a Debrecenben lakó székelyek is odaadó lelkesedéssel forditották a figyelmet a nemzetmentő ügyre. De a nép dusgazdag, háborus nyereségektől duzzadó része igen soknak tartotta, ha egy-egy forintot odavetett a szegény székelyek javára, akik az ő százezres, milliós vagyonát önként, becsületből védték. — Szomoruan jellemző adatok ezek! Ennek a szerencsétlen országnak ebben a kritikus időben olyan kormánya volt, amely a naponta megismétlődő kérésekre, sürgetésekre meg se mozdult s el nem látta a harcoló katonaságot, hanem még a katonai felszerelésekre is társadalmi gyüjtést kellett rendezni.

Az a kormány, amely igy járt el, nem arra törekedett, hogy az országot megmentse és az ellenséget feltartóztassa, hanem inkább arra, hogy teljes legyen a züllés, a felforgatás, hogy a romlásból, a mocsárból diadalmasan emelkedjék ki a kommunista uralom. Az a szinmagyar, ősi honvédő nép pedig, amelynek vagyonos része lehetőleg kevés hátrányát szenvedte a nagy háborunak, megszállott terület, vagy

hadszintér nem volt, ellenben gazdagodott a szédítő háborus konjukturák között, — még a garasos adományt is sokalta, a saját javára!

Mint jellemző kórtünetet és kortörténeti adalékot jegyzem fel, hogy ebben az időben a népet valami lázas mulatásvágy, beteges duhajság fogta el. Falun, városban egymást érte a táncmulatság, a batyubál s a tánciskolák soha olyan népszerüek nem voltak, mint ekkor. Haszontalan hejehujákra gondolkozás nélkül szórták a pénzt s minden éjjel kivilágos kivirradtig járta fiatalabb, idősebb a two-stepet...

Ezt a bódult mámort látva, akaratlanul is eszembe jutott az abszolutizmus idejéből való hires gunyvers: „Táncoljatok lányok!!“ Az őszi termés ott rothadt a sima földeken, a végeláthatatlan táblák szántatlanul, vetetlenül várták a tavaszt, dolgozni nem akart senki, csak mulatni, duhajkodni batyus lakoma, meg two-step mellett. Vesztét érezte ez a nép!

Akadtak hajdusági fiuk is, akikben felébredt a jobb érzés és beállottak a székelyek közé. De ezek is, amikor ünnepélyes bucsuzás után elindultak Erdély széle felé, — a lelkesitő szónoklatok után, az induló vonatról kiabáltak a hadosztályparancsnok felé:

— Ezredes ur! Tiszteljük a tánciskolát!

Notabene. Mikor Érmihályfalvánál látták, hogy csakugyan a frontra viszik őket, csapatostul visszaszöktek — a tánciskolába...

Szem- és fültanuja voltam annak is, mikor hadifogságból hazatért magyar fiuk, hajolva a kérő, hazafias szóra, felszereltek és a székely hadosztály csapataihoz indultak. Mikor a vas-

uti állomás felé mentek, a debreceni Piac-utcán szóba álltak velük a civisek:

— Tiszta bolondok — mondogatták — hogy még harcolni mennek. Minek? Megbukott a háboru, elcsapták a királyt, nem kell többé katonaság!

A korszerü maszlagolás szólaltatta meg a többieket.

— A „zocolistáknak" igazuk van, nem harcolunk tovább, inkább azzal törődjünk, hogy a földosztáskor mekkora porciót hasitanak ki nekünk.

— Még hogy önként katonáskodnak, ki hallott ilyent? Dobják el a puskát, majd kitakarodik az ellenség magától is.

A „felvilágositások" nyomán a negyvenötből vonatra ültek négyen... Azt hiszem, ez az epizód jobban belevilágit a nép lelkébe, mint két kötetnyi magyarázat.

Január 30-án alakult meg a debreceni székely nemzeti tanács, amely a székelység ügyének igazán hivatott képviselője és védője volt mindvégig, — felszentelték az uj csapatok fehér selyemzászlaját, amelyek már ez alatt esküdtek föl az oláhok elleni harcra.

A lélekemelő ünnepélybe csak egy disszonáns hang vegyült: Händler, a szocialisták elnöke, mint a bekövetkező kommunizmus előhirnöke, a Kossuth-szobor talpazatáról lobogtatta a vörös zászlót s lármásan ajánlgatta a csapatoknak, hogy ebben a jelben győzzenek.

És győzött a vörös zászló. Három hónappal ezután, a husvét utáni napokban, Debrecen előtt állott az oláh. A várost csak az osztrák vörös

munkások csapatai védték, de a Händler sokat emlegetett, hires 5000 szervezett munkása hiányzott a csatából, mert a küzdelem órájában fegyvereiket és szakszervezeti igazolványukat elhányva, ész nélkül menekültek a Tisza felé.

*

A székely hadosztály frontja 1919. január végén a következő vonalon huzódott: Szinyérváralja — Szatmár — Szilágysomlyó—Csucsa—Belényes.

A szinyérváraljai csoport a 12. szatmári gyalogezredből, a belényesi pedig a Verbőczy-Szatmár—szilágysomlyói a székely zászlóaljak zöméből és közte a zilahi Gyurotsik-féle zászlóaljból, a csucsai, a kolozsvári 21. honvéd gyalogezredből, a belényesi pedig a Verbőcy-féle kolozsvári nemzetőri zászlóaljból s a nagyváradi 4. sz. honvéd ezred kisebb csapataiból állott.

Az egyes csoportok századokra tagolva oszlottak el az egész arcvonalon.

Január végén és február első heteiben megélénkült a demarkációs frontvonal. Amellett, hogy a csucsai, szilágysági, sőt az avasi vonalon is folytonos csatározások folytak, lenn, az aradi vonalon uj front támadt.

Székely csapatok Soborsinnál megtámadták és alaposan elverték az oláhokat és a Békéscsaba székhelyről irányitott páncélvonat egyik bravurt a másik után követte el.

A többek közt egy izben szinte hihetetlen kirándulással lefutott Brassóig.

A hadosztályparancsnokság, hogy közelebbről és közvetlenül irányithassa a harcokat, szék-

helyét áttette Debrecenből Szatmárra, ahol székely csapatok már hosszabb idő óta voltak. Debrecenben csak a hadtápparancsnokság maradt, amely folytatta a szervező akciót.

Amint Szatmár lett a hadosztályparancsnokság székhelye, ez a város vált a felszabadító székely akció központjává. A pihenőre beérkező, vagy szolgálatot benn teljesitő tisztek és csapatok még később, a kommunizmus idején is bizonyos nemzeti, magyaros jelleget adtak a városnak. Aki látta a Bocskay-sapkás székely vitézeket, ugy érezte, mintha a régi, fejedelmi kor elevenedett volna fel. Ők voltak a hajdani magyar sereg késői utódai és a leendő nemzeti honvédő hadsereg előhirnökei, akik még a vörös világ lángja mellett is a régi lelkesedéssel ápolták a nemzeti oltár szent tüzét.

Egyébként Szatmár mindig megértő szeretettel és örömmel látta falai között a székelységet, amely közvetlenül őt védte a betörésre kész ellenséggel szemben. Amig a püspöki konviktus ódon boltivei alatt székely fiuk jártak-keltek, addig nyugodtan alhatott az oláhoktól, sőt a husvét előtti napokban ők mentették meg a vörösek körmei közül a város vagyonát és ők állitották helyre a polgári uralmat és közigazgatást is.

Szatmáron vált a székely vitézek mindennapi fohászává a zilahi menekült zeneszerzőnek Balázs Árpádnak gyönyörü nótája, mely kifejezte leghőbb vágyukat:

Nem kell nékem a világon semmi,
Csak még egyszer tudnék hazamenni!

Itt lett a zászlószentelési estély szenzációja

és fénypontja *Szilágyi* Béla főhadnagy Mikesről szóló remek költeménye. A honvágytól, honszeretettől ragyogó, gyönyörü verset a székelyekkel együtt könnyezte meg Szatmár közönsége s ebből értette meg a leigázott, bübájos szülőföld csodás varázsát. A verset kinyomtatták s minden székely mintegy talizmánt őrizte a szive fölött. Csak mi tudjuk, hogy ez a költemény mennyire tüzelte a székelység honvágyát és áldozatkész hazaszeretetét.

Mikes hazajött.

Szatmár, 1919. január hó.

Zugó tenger mellől, téli éjszakában,
Kilencszáztizennyolc december havában
Rég elnémult lelkek hazafelé járnak,
-- Véres szivü csüggedt, bus halovány árnyak.
A nagy fejedelem hü székely vitéze,
Bujdosó székelyek bus szavu vezére
Idegen sirjában nem lel nyugodalmat,
Mert az igaz székely sirjában nem alhat,
Hogyha véreinek drága szabadságát
Jött-ment idegenek bocskorral tiporják!

Szellemszárnyon suhan messze-messze földre
Fenyvesektől zugó zágoni erdőkbe!
De a kicsi házak csüggedten hallgatnak,
Itt meghalt az élet, zárva minden ablak!
Mintha a mező is gyászba volna vonva!
— Zágoni házakban nem szól székely nóta!
Zágoni anyának könny csillog szemébe
S tehetetlen harag fájdalmas szivébe!
Négy évig oda volt deli derék fia
S hogy hazajött, ujra el kell bujdosnia!
Zágoni korcsmában csak dudaszó járja,
Vad dajnálás mellett zsukátáz a gárda!

Tovább száll a szellem nagy keserűséggel..
A Nemere süvölt a Szépmezőn széjjel,
Hol Gábor Áron az ágyukat öntötte,
Ártatlan székelyek vére hull a földre!
Hol a székely gazda nagy dalolva vetett,
Ott idegen arat jövőre, ugy lehet!
Kézdivásárhelyi öreg templom tornyán
Sárga-kék zászló leng a szélbe otrombán
S hol az ős székelyek áldoztak Hadurnak,
Bálványosvár alatt oláhok táncolnak!
— Gyönyörü Háromszék, de elcsendesedtél,
Óh, de elhagyatott, óh de árva lettél!
Hát hol az a sok-sok nótás székely gyermek?
Drága szülőföldem, reád sem ismerek!
Szentgyörgyi kollégjom sok kis vig diákja,
Mint csüggedt madarak busulnak hiába,
Mert ott nem hangzik most többet a magyar szó,
— Óh milyen temetés... Mekkora koporsó!
Mikor egy nemzetet akarnak megölni,
Csak azért, mert százszor különb mint a többi!

És elszáll a szellem a nagy Csomág felett,
Hol a Szentanna-tó szomorun integet,
Csikországi erdőn nem nyilik gyöngyvirág,
Csikországi lányok nem szednek ibolyát!
Nem táncol a legény a csürdöngölőre,
A lélek, a jókedv elszállt már belőle!
Somlyó vén temploma bucsut nem lát többet,
Hát itt mindent, ami székely volt, megöltek?
Gyergyó nagy hegyei szomorun bámulnak,
Hogy a pásztortüznél bocskorosok vannak!

S átrepült nagy Mikes a Hargita bércén,
— Hátha van még székely Udvarhely vidékén?
Udvarhelyi lányok járnak a fonóba?
Udvarhelyt tudják még, mi a székely nóta?
— Kár volt idejönni! Itt is sir a lélek...
Itt is tép a bánat, itt is csuf az élet.
Hivatlan rosszivü, állati vendégek
Itt is gyilkolják a drága székely népet!

Hát ahol a Maros csendesen kanyarog?
Ott még a csillag is szomoruan ragyog!
Néma fájdalmában, szegény örök árva,
Bujdosó székely hős elszáll Kolozsvárra.
De a szivét ott is keresztre feszitik,
Mátyás szobra alatt oláh ének folyik!
— Óh, hát merre vagytok, ti drága székelyek?
Drága testvéreim, hát hol keresselek?
Hát egy ilyen népet sirba lehet dugni,
Azért, mert igaz volt s nem tudott hazudni?
Óh, hát a székelynek mért csak az a sorsa,
Hogy az idegen föld rögeit tapossa?
Csikország, Udvarhely, Háromszék szülötti,
Titeket akarnak egy szálig megölni?

S a Királyhágón leborul keseregve
Nagy Mikes Kelemen hazajáró lelke!
Óh, hát ez a sorsunk? Hát hol az én népem?
És senki sem felel... sir a szél az éjben,
— De egyszer messziről... a magyar rónáról,
Erdély bérceitől messze, nagyon távol,
A majtényi siknál, hol a zászló letört,
Mint hogyha csendesen megmozdulna a föld!
Székely nóta hallszik... székely baka fujja,
Benne sir a lelke, minden veszett buja!
„Kedves édes anyám, nem irok levelet,
Tán az idegen föld takarja testemet...
Mondd meg fecskemadár, székely baka vagyok,
S Szatmár városában busulok, hervadok!"
S a nagy Mikes lelke felujjong reszketve,
— Óh, hát van még székely! Nincs még semmi [veszve!
És idejött hozzánk! Most is itt van velünk...
S vélünk lesz akkor is, ha majd hazamegyünk!
Ha majd hazamegyünk! — Mi lesz akkor [Isten...!
Ha lesujt az öklünk, mindenki reszkessen!
Aki székely embert bántani merész volt,
Jobb, ha már csináltat előre koporsót!

Mert hát hazamegyünk!...Megyünk nemsokára
A székely nem lehet hazátlan és árva!
Vezess Rákóczinak örök bujdosója,
Vezess! Nemsokára ütni fog az óra!
Vezess haza, vezess! Bérces szép hazánkba!
Hazamegyünk, haza, tudjuk, nemsokára!
S messze Csikországban gyöngyvirág viruljon,
Utunkra mindenütt piros rózsa hulljon!
Zágoni hegyeken nyiljatok virágok,
Nem hiába vártok háromszéki lányok!
— S akkor nyugton alhatsz, jó Mikes Kelemen,
Magyar nóta szól az erdélyi hegyeken
S mig csak egy székely sziv dobog e világba
Sohsem veszhet el a székely szabadsága!

*

Február végén nagy ünnepség szinhelye volt Szatmár. A fővárosi székely nemzeti tanács és Pogány József kiséretében megjelent a székelyek zászlószentelésén Károlyi Mihály.

Pogány, aki mindig ellenszenvezett a székely katonasággal s egész télen át megvonta tőlük a ruházatot és kellő felszerelést, külsőleg megbékült vele. Legalább látszólag megbocsátotta Vén Zoltán „bünét“ is, aki tudvalevőleg azzal fenyegetődzött, hogy Salgótarjánból feljön a zászlóaljával és szétüt a szocialista vezérek között, akik elárulják, veszedelembe döntik az országot.

A Piac-téren tartott gyülésen nagyban szónokolt Pogány, a tisztek azonban ugy állitották fel a székely csapatokat, hogy Napoleon ur bombasztjaiból mentül kevesebbet értsenek meg. Károlyi is tartott beszédet, amelyet a „Nem nem, soha!“ szállóigével fejezett be.

Csak később ébredtünk rá, mennyi hipokritaság volt ebben a beszédben. „Nem engedjük, a románoknak oda nem engedjük Erdélyt! Nem, nem, soha!“

Ezt mondotta Károlyi, aki odaadta Erdélyt az oláhoknak! Igy beszélt az a Károlyi, aki már akkor kifőzte a vörös boszorkánykonyhán az integritás feladását és a bolsevizmus uralomrajuttatását, ami a zászlószentelés után alig néhány hét mulva be is következett.

Egy másik előkelő székely is lelkesen tapsolt Károlyinak, holott ő tétette ad acta Losonczy hadnagy-mérnök életrevaló, székelymentő inditványát. Ez azt tartalmazta, hogy a fővárosi nagyszámu székelységet fegyverezzék föl s az igy alakult ujabb székely hadosztály a már fennállóval együtt támadja meg és verje ki Erdélyből a románokat. Losonczy a kommunizmus uralomrajutása után is szorgalmazta inditványát, amire — amint Losonczytól tudom — azzal fenyegették meg, hogy ha el nem hallgat a tervvel, elfogatják őt a Lenin-fiukkal... A marosvásárhelyi székely köztársasági inditvány leszavaztatása után igy dupláztak rá a híres „Nem, nem, soha!“ szállóigére...

Erdély 1919-ben

olozsvárról és Erdélyből a székely csapatok alig hogy kivonultak, az oláhok ugy elzárták a rablott országrészt, hogy onnan ugyszólván semmi hir sem jutott Magyarországra.

Annál értékesebb Barabás Samu feljegyzése, amely egykoru, hű képét adja egyes kolozsvári és erdélyi eseményeknek és feltárja, milyen volt az erdélyi oláh uralom 1919-ben és mi történt ott azalatt, mig a székelyek idekünn harcoltak.

*

1919. január 10. E napon Ferenc József unitárius püspök, Hirschler József apátplébános, Barabás Samu református esperes, Eisler Mátyás és Glaszner Simon rabbi, Biró Balázs, báró Horváth Emil, Szádeczky Lajos, Réz Mihály, Apáthy István, Árkossy Gyula, Dózsa Endre, Rusz György, Boér Elek, Boros György és Vincze Sándor idézést kaptak a kolozsvári térparancsnokságra. (Az utolsó három már nem volt Kolozsváron.)

Ott kijelentették előttünk, hogy tuszok vagyunk, egyelőre lakásunkon internálva.

— Az urak bolsevikiek, anarkisták és izgatnak Nagyrománia ellen. Felelőssé tesszük minden atrocitásért, ami a magyarok részéről

érni fogja a románokat és pedig nemcsak a megszállott területen, hanem a meg nem szállott területen is. (Ilyen képtelenséget csak oláh mondhat.)

És a képtelenség valóság lett. Mikor Kolozsvártól mintegy száz kilométerre, Cigányinál a székelyek kilenc oláh katonát lelőttek, Neculcea tábornok rendeletére másnap, január 17-én délig 900.000 korona sarcot kellett fizetni, mert különben azonnal internáltak volna bennünket. Kolozsvárnak kilenc érckoporsót és kilenc babérkoszorut is kellett küldenie...

Erre a következőket mondottam:

—Sem bolsevikiek, sem anarkisták nem vagyunk, Nagyromániához pedig semmi közünk. Megvárjuk a békekonferencia döntését. Ha nem a mi javunkra fog dönteni, élünk cselekvési szabadságunkkal s vagy itt maradunk és alávetjük magunkat az uj államalakulásnak, vagy vándorbotot fogunk és uj hazát keresünk.

Az öreg unitárius püspök is felszólalt:

— Kérem, itt valami tévedés történt. Önök a katholikusok és a reformátusok részéről az esperest hivatták fel és jelölték ki tuszoknak. Hogyan lehet, hogy az unitáriusok részéről a püspököt jelölték ki?

Az oláhok erre a püspököt felmentették a bolsevizmus vádja és következményei alól és Ürmössy Károly unitárius esperest *kinevezték bolsevistának és anarkistának* és kötelezték, hogy minden második napon ő is jelentkezzék a többiekkel.

Január 15. Ma délelőtt Apáthy István kormánybiztost az oláhok elfogták. Délután ház-

kutatást tartottak nálam. Mindent felforgattak, végre az irodában a biblia-társulat kis biblia részeit megtalálták és bolsevista iratoknak minősitették.

A Farkas-utca 8. alá vittek, ahol egy teremben már 34 fogoly volt, köztük Szentmiklósi József szerkesztő. A többi mind cigány, oláh és betörő, tolvaj. Egész éjjel verték a szomszéd szobában a foglyokat. — A szobában sem ágy, sem lóca nem volt, csak egy asztal. Az oláh 20 koronáért megengedte, hogy rátelepedhessünk.

Egy oláh főhadnagy is volt velünk elcsukva. Agent provokateur volt.

Január 24. Véres nap. Sortüz és szurony támadás fegyvertelen magyarokkal szemben. Pathé francia tábornok Kolozsváron van. Hire ment, hogy rokonszenvez a magyarokkal. — Végre akad, aki meghallgat bennünket. A munkások összegyültek. Peticiójuk első pontja Apáthy István szabadon bocsátása volt. A nyári szinkörből vonultak a New-York szálló elé, nemzeti zászló alatt.

Itt katonai készenlét várta őket s egyenesen sortűzzel fogadta a tömeget. Azután a magyar zászlót összetépték, sárba tapodták. A lelőtt magyarok közt volt egy halálra sebzett kis diák is.

— A mikor az oláhok sárba tiporták a magyar zászló foszlányait, br. H. R.-né lehajolt és felvette azokat. Azonnal letartóztatták és puskatussal ütlegelve, felpofozva, hurcolták gróf Nemes Jánosné Farkas-utcai házába, a melyben az oláhok gyüjtőfogházat rendeztek be.

A bárónét hosszas gyötrés után Pathé tábornok elé vezették.

— Mi a büne?

— Semmi.

— Akkor miért fogták el?

— Mert a sárból felvettem az összetépett magyar zászlót.

— Hogyan merészelte?

A báróné végignézett a hetyke francián.

— Ön tábornok úr hasonló körülmények közt nem venné fel a francia trikolort?

— Igaza van madame.

És a bárónét azonnal szabadon bocsátotta, mert „kötelességét teljesitette."

*

Erről a napról irta Végvári 1919. január 24. cimmel:

„Egy zászlót vittek fegyvertelenül
Komolyan, búsan —
És énekeltek rendületlenül.
És jött a sortűz és jött a puskatus,
Villant a szuronyok éle
És hullt a vér, a drága honfivér
Az utca holt kövére.
A zászlót megragadták vad kezek,
Azután csend lőn, temetői csend,
Csak az órán a homokszem pereg . .

*

Február 1. Ötven sisakos martalóc szállotta meg a parokkiát. Mindent felforgatva, a templomot is végigkutatták. Az orgonát is szinte szétszedték. Végre a templom egyik fülkéjéhez értek, amelyben a két Apaffy fejedelem koporsója pihent. Lakatossal nyittatták fel a rozsdás

zárat, de mikor látták a koporsókat, babonás ijedelemmel elmenekültek...

Február 8. Az oláhok általános mozgositási rendeletet adtak ki Erdélyben. Vajjon mit akarnak, hiszen állítólag béke van. Ki ellen fegyverkeznek és ki ellen akarnak hadat viselni? Nem tudjuk, csak szomorú sejtelmeink vannak....

Amugy is kietlen, zord körülöttünk minden. Szenvedő testvéreink is hallgatnak, de néma ajakkal ma sokkal beszédesebbek, mint valaha...

Február 11. Az oláh sajtó véres kardot hordoz körül. Az „*Unirea*" ezt a felhívást adja közre:

„Ami előrelátható volt, bekövetkezett. — A magyarok még most is, amikor le vannak tiporva, nem férnek a bőrükbe, még fokozottabban folytatják atrocitásaikat és terrorizálják az egész világot.

De most megszólalt a harsona. A mócok csapatai előre igyekeznek, hogy fegyvert ragadjanak. Most az egész román nemzet egy táborba gyülekezik, hogy megvédje ősi birtokát. Eddig idegen, sőt ellenséges érdekekért ontottuk vérünket. Ha a magyarok megakarnak győződni arról, hogyan harcol a román nép, mikor saját nemzeti ideáljáért küzd, megláthatják.

Ki lehetett volna kerülni a vérontást, de ha ők kivánták, *lesz benne részük bőven.*

Keljetek fel románok az ország négy sarkából! Most vagy soha! Papok, akik mindig elöljártatok a fronton a kereszttel, hirdessétek a románoknak a szószékről és a templomok ajtóiból, hogy ütött a szent óra, a mi keresztjáró népünk számára.

Minden román lélek vessen háromszor keresztet és mondja: Amen és az Isten segítsen!

— Nincsen emberi hatalom, mely megállhatna utunkon. Minden önmegtartóztatás szálljon ki lelkünkből!

Fegyverre!"

Ez a hazugságokkal telitett lázitó és uszitó felhivás a magyarok ellen szól. Ezek hóditani akarnak — Magyarország rovására!

Ezek el akarnak jutni a Tiszáig!

Február 17. Minden héten egyszer, kétszer megszáll bennünket egy-egy csapat oláh katona. Őriznek, lesnek bennünket, felforgatják házkutatásokkal mindenünket, aztán mennek. Ma ujra idézést hoztak a térparancsnokságtól. Egész délután fenn voltam, este elbocsátottak. Ki sem hallgattak.

Március 15. Az oláhok félnek ettől a naptól s előre törték a fejüket, hogy tilthassák meg ünneplésünket.

Kapóra jött Kilin Sándor esete. Ezt a hóstáti legényt, megtámadta egy oláh őrmester. Az ebből támadt verekedés miatt jött a tiltó rendelet, hogy semmiféle összejövetel nem tartható és az utcán is „két embernél nagyobb tömeg" nem verődhet össze.

A templom egész nap fegyveres katonákkal volt körülvéve.

Már tegnap este óta minden nyilvános hely zárva van. A Mátyás-téri korzózás tilos.

Ma délután temetés volt. A rendőrség eltiltotta, hogy a Bocskay-ifjuság nemzeti zászlóval vonuljon fel legénytársa temetésére. Az ifjak azonban hatalmas koronát fontak virágokból és

széles nemzeti szalaggal látták el. Elől vitték a szalagos koronát. A kaszárnya ablakaiból a mócok orditoztak és — köpködtek a korona felé...

Ma jelent meg egy rendelet, hogy mindenki váltson arcképes igazolványt 48 óra alatt. Erre egész népvándorlás indult a rendőrség felé. Nagy lett a rémület, — hirtelen hirdették, hogy tévedés van, mindenki siessen haza és ne legyen tüntetés, mert azt a „legnagyobb brutalitással" torolják meg.

Március 27. Azt rebesgették, hogy éjjel a túszokat összefogdossák, de a szokott napi megszállásnál egyéb nem történt.

Március 28. Itéletidő, dühöng a vihar, szakad a havas eső. Hajnalban teherautók rohantak az utcákon, telve kétségbeesett szülőkkel, siró gyerekekkel. Meleg ágyából huzták ki Gy. Böhm Mihály, Markos Gyula, Dósa Miksa, Asztalos Sándor és Homonnay Bálint Deniflé tisztviselőket és családjukkal együtt nyitott teherautókon a vasutra vitték és eltoloncolták őket a demarkácionális vonalra.

Rettenetes a bűne ennek a pokoli fajzatnak és szövetségeseinek.

Március 29. A túszok javarésze elrejtőzött. Senki és semmi sem biztos az oláh előtt.

Zavaros hirek érkeztek, a melyek szerint Károlyi átadta a hatalmat Kun Bélának. Szörnyü végzet.

Az oláhok titkolóznak, de nagy a sürgésforgás közöttük. Nem tudunk semmi bizonyosat, balkáni sötétségben vakoskodunk.

Március 30. Szeszák remek alkotását, a Kárpátok őrét az oláh martalócok talpazatáról

letaszitották. Éjjel nagy csapat oláh tiszt helyezkedett el a szobor körül és gúnyosan énekelte a Hymnuszt. Majd kötéllel lerántották és durva hahótázással guritották a Mátyás téren. Azután teherautón elvitték a meggyalázott szobrot.

Bucsujáró hely lett a szobor üres helye. Mindenki gyászolt, mindenki siratta a kárpátok őrét...

Az oláhok fölényesen hencegtek.

— A Kárpátok már az oláhoké és a cseheké, —nincs szükség már magyar őrökre!

Petala tábornokhoz küldöttségbe mentünk, kérve, tiltsa be a vandalizmust. Megigérte. — Ugyanekkor Erdély minden városában ledöntötték, hurokkal lerángatták Kossuth, Rákóczi és Bem szobrait...

Április 2. A vasutasok elhurcolását ma plakátirozták ki. A vasutasok sztrájkba léptek és az elhurcoltakat nevezték ki értelmi szerzőknek. Izzó a hangulat. Egy éjjel 750 műhelymunkást fogtak össze és barakkokba hurcolták őket, folytonos verés, kinzás között. Jajgatásuk behallatszott a városba.

Az ujságok megjelenését betiltották.

Junius 10. Romániában vagyunk. Minden tisztviselő zsarol és lop, a katonák fegyverkutatás cimén zsarolják, gyötrik a tehetősebb magyarokat.

Ghilesán főügyész lemondott, nem győzte a sikkasztó tisztviselők letartóztatását. Kecsula élelmezési biztos pár hónap alatt milliókat harácsolt. Kis takarékpénztári tisztviselő egyszerre többszörös milliomos lett. Georgeu Juon máról

holnapra pompás házat, pazar berendezést, 400 holdas birtokot szerzett.

Jellemző a legszerényebb prókátor, Isacu Aurél szava:

— Fiam, menj és védd ezt az embert, mert gazdag...

A csendőrség, katonaság, tisztviselői és ügyvédi kar összejátszott. Öntudatosan csak a módosabb magyarokat háborgatták, fogdosták össze és részesitették „jogi védelemben."

A hogyan az oláh államot más államokból rabolták össze, — úgy rabolnak, harácsolnak az egyes oláhok is.

Julius 6. Erdély az oláh király lábainál. A stratégiai pontok megszállása, az „ideiglenes megszállás" sikerült, sőt, „a móc a maga kócos lovát a Tiszában itatja..."

De azért ez a balkáni fergeteg nem törhette meg büszkeségünket és nemzeti öntudatunkat. Még csak a názáreti Jézus hordozta annyi méltósággal keresztjét, mint az erdélyi magyar és székely.

A mai napon reggel ötszáz magyarruhás nő jelent meg a korzón. Elől három mágnásasszony, kezökben piros, fehér és zöld napernyő.

Fél tizkor megkondultak a templomok harangjai a magyar nők megállapitott rendben ötvenes csoportokban a templomokba oszlottak el Nyomukban az oláh tisztek.

Imádkoztam a magyar hazáért. Istentisztelet után pár perc mulva az oláh patrul elhurcolt. Engem az imáért, a kántort a Hymnuszért.

Julius 8. A Hunyadi-téri tüzérkaszárnya

13-as cellájába, egy poloskás oduba zártak el mindkettőnket.

Az első este egy szász őrmester szólt be. Ő mondta el, hogy még huszonkilenc szász tiszt van elcsukva a — Kossuth-nótáért... Szidták Brandsch, Schullerus és Teutsch (vikárius) vezéreiket és a szász papokat, a kik eladták őket az oláh uralomnak. Tüntettek is ellene, a hol csak tehették.

— Bejött hozzánk egy szász tiszt is.

— Ne féljenek. Nem tarthat sokáig ez a helyzet. Az ágyúk a mi kezünkben vannak, alkalmas időben megforditjuk azokat... Legyenek átkozottak, a kik elárultak minket!

Popovics, kisjenői oláh ügyvéd valóságos hóhérunk volt. Naponta berontott. Rám rivallt:

— Maga ellen 22 eljárás folyik hazaárulás, felségsértés, lázitás miatt! Maga az akasztófán fog elszáradni! Maga miatt nem jött tisztelegni a királyi pár elé még a rabbi sem.

— Ügyvéd úr, — szóltam hozzá, — mit ért bolseviki alatt, mikor azt kiabálja, hogy én vagyok a legnagyobb bolseviki Erdélyben?

— Bolseviki mindenki, a ki nem hódol be Nagyromániának.

Julius 12. Ma volt a református egyházkerület fegyelmi törvényszéki ülése.

Jusztea főhadnagy, azelőtt oláh tanitó, volt a cenzor. Tökrészegen állitott be a gyülésbe. Hosszas kötekedés után elaludt s a mikor felébredt, ráorditott az elnöklő püspökre:

— Mit beszélnek még annyit? Ide a mérleget, aztán elég!

— De hisz ez biróság és nem bank, itt nincs mérleg.

Azután elment, őrséget hozott és a fegyelmi biróságot letartóztatta, majd közrefogatta és a térparancsnokság felé vezette dülöngő, tántorgó léptekkel. — A Hunyadi-téren a püspök vezetésével haladó csoportra rivallt:

— Oszolj! De a püspököt fogjátok el!

Erre valamennyien körülfogtuk a püspököt és úgy kisértük.

A mikor a térparancsnokságnál faképnél hagyott bennünket, felmentünk. Sándor József előadta, mi történt.

— Az őrnagy nem hitte el, hogy egy oláh tiszt részeg és botrányt okozó lehetett volna.

Hivatkozott, hogy ők az antant szövetségesei, ők ilyesmit el nem követnek.

— Vigyázzanak, ha nem tudják bizonyitani, baj lesz!

E pillanatban belépett a főhadnagy és a szőnyegben megbotolva, az őrnagy pocakjának esett.

Miután Juszteát belökte a szomszéd szobába, bocsánatot kért a sérelmekért.

Augusztus 30. Tréfán Lénárd ferencrendi provinciálist szentistvánnapi beszédéért elfogták A vádoló tanúk irástudatlan bakák és gyerkőc detektivek voltak. A katonai ügyészi székben Petala tábornok 19 éves fia ült. Tréfánt egy bukaresti egyetemi tanár védte, a ki többek közt ezt mondta:

— A román kormányzótanács a hatóságokkal együtt olyan gyülöltté teszi Erdélyben az oláh nevet, a milyen sohasem volt. — Megértő

politikát kellene folytatni. Olyanoknak kellene lenniök, a minőknek a magyarokat követelték magukkal szemben.

Három napi tárgyalás után Tréfánt Petala parancsára egy évi börtönre itélték el.

Szeptember 25. Egyházi főhatóságom megbizásából két izben is Nagyszebenbe mentem a kormányzó tanáccsal való tárgyalásra. Önkormányzatunkat megsértették, iskoláinkat, tanárainkat, tanitőnőinket zaklatják, tantervünket önkényesen megváltoztatják. Nagy áldozattal megteremtett uj nőnevelő intézetünket egyszerüen elrabolták és abból venerikus női kórházat csináltak.

Maniuval és Hatiegánnal, az egykori magyar táblai biróval (!) továbbá Braniste kultuszminiszterrel tárgyaltam. Hatiegán az igazságügyminisztériumban a nemzetiszinü keretes Hymnusz táblákat és a magyar zászlókat lábtörlő és szőnyeg gyanánt alkalmazta és tapostatta...

Maniuék tagadták állitásaimat, mikor felsoroltam a különböző felekezetü papokat, a kiket a legdurvább és legpogányabb módon ütötték, verték. Erre bemutattam egy orvosi bizonyitványt egyik református pap súlyos összeveréséről.

Elvörösödve igérték, hogy ilyesmi többé nem fog előfordulni. — Mint minden igéretük, úgy ez is balkáni igéret maradt. A papokat és papnékat tovább is üldözték, hurcolták börtönbe, fellegvárba...

Maniutól megkérdeztem:

— Mit tettek volna önök, ha az összes ma-

gyar tisztviselők mindjárt kezdetben letették volna a hűségesküt?

Maniu hallgatott.

— És ha most felajánlanák?

— Tempi passati, — szólt Maniu.

— Elnök úr, — szóltam, — ismerje be férfiasan, hogy tempi passati lett volna az eskü akkor is, mikor felhivták a magyarokat erre. Önöket 48 óra alatt elfújták volna, a saját véreik, ha mohóságukat ki nem elégitik!

Maniu bevallotta:

— Való igaz. Ma is több az eszkimó, mint a fóka...

A tárgyalás folyamán Maniu végighuzta ujját a Clemenceau-vonalon.

— Ebbe nem nyugszunk bele. Nekünk a Dnyesztertől a Tiszáig kell minden.

— Mi sem nyugszunk bele, — szóltam. De mi magyarok azért tiltakozunk ellene, mert még magyar állampolgárok vagyunk és magyar földön állunk és a történelmi Magyarországot nem lehet egy gyülölködő tigris plajbászvonásával eldarabolni.

Elmondtam, hogy a kolozsvári kidobott tisztviselők mily hősiesen viselik magukat. Munkások, napszámba járnak és igy élnek. Boeriu a hóhér, a ki még a szalmakazlakban sem akar megtűrni magyar tisztviselőt...

Elmondtam, hogy dr. Kincs Miklós zilahi főorvost, mikor a tőle kölcsön vett hámfákat kérte, becsalták a laktanyába és Motora Szabin főhadnagy parancsára kegyetlenül megbotozták és ájulása alatt talpát szíjjá hasogatták.

Hallgattak a magyar kenyér neveltjei és árulói, a keblünkön melengetett kigyók...

*

Itt véget ér a napló. Az oláhok folytonos hurcolás, jelentkezés után Barabás Samut internálni akarták valami pokoli oláh oduban. Erre felkészült és viszontagságos vergődések után, kimenekült Magyarországra, a hová 1919. november derekán érkezett meg.

A márciusi toborzások

árcius elején a székelység szeretett volna már az oláhokra támadni. Azonban tartalékra volt szüksége. Mivel a fővárosból már nem remélhetett segitséget, toborzás utján próbált megerősödni.

Az oláh is előre akart nyomulni, de a mint pontosan tudtuk, még akkor sem volt Erdélyben több embere, mint legfeljebb nyolcezer, az is jelentős részben erdélyi oláh nemzetőr.

Mindkét fél érezte, hogyha a holtpontról el akar mozdulni, támadásra kell készülnie. Az oláh jól tudta, hogy a franciák segitségével üzött demarkáció-előtolásnak van határa s azon tul a fegyveres erőé a döntés. A székelység, sőt maga a kormány is tisztában volt azzal, hogy nagyobbszabásu fellépés nélkül az oláh előnyomulásnak gátat nem vethet s a francia kétszinüség mindig az oláh javára és a mi kárunkra folytatja perfid praktikáit, a mig a Tisza partjáig előre nem segiti őket.

E tekintetben talán elég, ha a márciusi csucsai esetre és a reá következő debreceni tárgyalásokra hivatkozom. Csucsánál a francia közbelépés megszüntette az ellenségeskedést, ami kissé nehezen ment, mert az oláhok még a francia parlamentair-tisztekre is rálőttek. A következő napokban egy francia ezredes, Fran-

chet d'Esperay vezérkari főnöke, Kratochwill hadosztályparancsnokkal napokig tárgyalt, jött, ment, meghallgatta a zilahi menekültek panaszait, átvette a székelyek memorandumát, személyesen meggyőződött arról, hogy Debrecenben — a melyről azt hazudták az oláhok, hogy lakossága többsége oláh!, — még mutatónak sincsen belőlük, látta, hogy minden tekintetben tévutra vezették s azután — a mi igazságunkat számba sem véve, az oláhokat fegyverkeztette, felvonultatta. A hosszas tárgyalás, nagyképü békités és jogtalan rendelkezés után pár nap mulva sürübb lett az összecsapás a fronton és március 18-án már Debrecen lőtávolába terjesztették ki az oláh arcvonalat.

Mennyi áltatás, tudatos valótlanság és gonosz rosszhiszemüség volt a franciák eljárásában elejétől végig! Hiszen 1919. *február 17-én* már határoztak az erdélyi határok felől. Kimondta a „legfőbb haditanács," — Berthelot és Bratinau közbelépésére, — hogy a belgrádi egyezmény érvénytelen, *francia csapatokat nem lehet küldeni, mert nincsenek*, hanem a megszállást végezzék az oláhok...

Szóval akkor már Sir Crowe, Larsch, Tardieu támogatásával, mint valami ázsiai, vagy afrikai félvad törzsnek a gyarmathatárát, — ugy szabdalták ki az uj magyar határokat.

Akkor még senki sem hitte és senki sem tudta, hogy a müvelt nyugat hideg előkelőséggel és képmutatással leplezi brutális elfogultságát és menthetetlen perfidiáját. A székelyek is csak azt tudták, hogy Erdélyért harcolni kell és erővel kell feltartóztatni az oláhok előre tolakodását.

Még a kormány is érezte, hogy valamit tennie kell. Igy kezdődött meg országszerte a toborzás március első felében.

A székely hadosztály kötelékében és ennek kiküldetésében ebben a mi hadosztályunk javára részt vettem s közvetlenül tapasztalhattam, hogy — tekintve népünk hangulatát, a főváros és vidék teljes tájékozatlanságát — ennél szerencsétlenebb és ostobább ötlete a Károlyi-kormányzatnak nem volt.

A Linder-féle hirhedt jelszónak alaposan sikerült a magyar katonaság gyors szétzüllesztése, a toborzásnak pedig teljesen sikerült az imperative szükséges honvédelem alapos megbénitása. Minden gondolkozó ember előtt világos, hogy mindaz a tragikus fordulat, ami Magyarországra a forradalom óta elkövetkezett, ebből a két forrásból ered.

A toborzás megkezdésekor a hangulat a lehető legrosszabb volt. A nép az októberi forradalommal felmentettnek érezte magát minden munka, fegyelem és kötelezettség alól. A termés ősszel künnmaradt a földeken, nem volt munkáskéz, amely betakarítsa.

A fegyelem megbomlott, a társadalmi rend felborult s a széltében-hosszában megtörtént rengeteg rablás, fosztogatás, a földek, javak önhatalmu birtokbavétele már nem volt egyéb mint az egyéni, ötletszerü kommunizmus egyik, vad ösztönökből burjánzó válfaja, — introdukció a bolsevizmusba. . . A forradalommal a katonai kötelezettség és háboru alatti statáriális fegyelem megszünt, önként senki sem akart a hazáért fegyvert fogni. Hiába hallotta, olvasta a

nép, hogy a haza komoly veszélyben van, ellenségei hiéna-mohósággal törnek rá, — abban a szörnyű elfásultságban és kábult érzéketlenségben reá sem hederített...

Hogy teljes legyen a szerencsétlenség, a nép közé dobták a földosztás bombáját. A földosztás igérete és jelszava nyomán egyszerre felcsapott a népben az urgyülölet s kiélesedett a kettőjük közti ősi ellentét, amelyből megint csak ujabb társadalmi megbénulás következett. Egyben pedig a nincstelen, vagy csekély birtokkal rendelkező elemnek minden álma és gondolata természetesen a földosztás volt, ettől nem akart elmaradni, annak idején nem akart távol lenni s *ezért hallani sem akart katonáskodásról.*

Hányszor hallottam ilyen okoskodást:

— Meg is esnék, hogy elmenjünk katonának, aztán éppen akkor legyünk távol hazulról, amikor a földeket szétosztják és emiatt nekünk ne jusson!

Állithatom, hogy ilyen körülmények között egy Kossuth is hiába toborzott volna, ugy el volt annak az utja rontva, hogy eredményt várni józan ésszel nem lehetett. — Ne hivatkozzék arra senki, hogy hát a kommunizmus miért tudott később toborzás utján hadsereget teremteni, hiszen mindenki tudja, hogy a vörösök toborzása a legszigorubb sorozásnál is rosszabb volt, mikor a tömegeket bekényszerítették és en bloc behajtották a vörös hadseregbe. A puszta tény az, hogy egy hosszu világháboru után a magyarországi hangulat és forradalom

utáni züllés folytán toborzással eredményt elérni nem lehetett.

A toborzás idejében Szatmár megye egyik részét jártam be. Faluról falura mentünk, az intelligencia odaadóan támogatott, jó példával járt elől, mindhiába. Hazafias, felvilágositó, buzditó és elkeseredett beszédem falrahányt borsó maradt. A nép, mintha minden faluban összebeszélt volna, a beszédek nyomán mindenhol egyformán vetette oda:

— Menjenek a felmentettek, a nagygazdák fiai, az urak!

— Elég volt a háboruból, nem kell a katonáskodás!

— Nem hisszük, hogy az oláh idejöjjön, de ha jön is, kiállunk a falu alá és ott védjük meg a portánkat!

— Most földosztás következik, az előtt csak nem megyünk el hazulról!

Sajnos, akadt egy pár község, amelynek lakói azt mondták:

— Hát hadd jöjjön ide az oláh, azt sem bánjuk!

Hiába mondtam el, milyen kegyetlenséggel lépnek föl az oláhok, milyen felelőtlen erőszakosságokat követnek el, hiába jósoltam meg, hogy minden jószág veszendőbe megy, ha az oláh előrejöhet, hiába hivatkoztam arra, hogy milyen megalázása a büszke magyar fajnak, ha ez a nép taposhat rajta, — a válasz mindig a fentebb leirt szólamok valamelyike volt.

Hányszor hivatkoztam arra, milyen szégyen az, hogy a maroknyi székely a tél óta hidegben, fagyban, esőben, hiányos felszereléssel,

rossz ruhában, köpönyeg nélkül küzd a magyarságért, a magyarság helyett; hányszor magyaráztam el, hogy a törzsökös magyarság, amely négy és fél esztendőn keresztül idegen érdekekért vakon ment a tűzbe, most, amikor igazán a hazájáról, portájáról, családja védelméről van szó, csak nem maradhat közömbös; hányszor alkudoztam, hogy nem kell több ember az egész Alföldről, csak tizezer, az is inkább tartaléknak s hátvédnek!

Mindhiába, betelt a példabeszéd, hogy akit az Isten el akar veszíteni, annak elveszi az eszét.

Sohasem feledem el, elkeseredésemben a a Tiszahát egyik községében a nép érzéktelenségén felindulva, kitörtem.

— Én aki magyar érzésemért bujdosó lettem a számüzetés keserű kenyerére jutottam, látva ezt a szörnyű elfajulást, megtagadom, hogy tesvéreim vagytok és megérdemlitek azt a sorsot, ami reátok vár! Majd eljön az ideje nemsokára, hogy sirva emlékeztek meg arról, amit mondtam!

Ha lett volna a népben egy szikra önérzet, megvert volna ilyen beszédért, az igaz, hogy akkor a lelkesitő, kérő szóra is hajlott volna.

Az első toborzó körut után jelentettük a hadosztálynak, hogy a toborzás előreláthatólag hiábavaló és csak egy mód vezet célhoz: be kell hivni néhány korosztályt. A hadosztály világositsa fel a kormányt, ha nem ismeri a nép hangulatát, hadd térjen az ország érdekében az egyetlen helyes utra. A vezérkar ismerte és jelentette a szomorú eredményt — városonként 2—3 ember jelentkezett — de hiába, mert a

kormány, ugylátszik, kótyagos pacifizmusában nem akart komoly sereggyüjtést.

— Most, az események után már sok mindent tudunk, amiről akkor sejtelmünk sem volt. Most már tisztán látjuk, hogy a toborzás idején, a székelyek szörnyű vivódása közben az akkori kormány már készitette az aranyhidat a — bolsevizmusnak!

Leszögezem ezt a tényt is, ami határozottan erre vall: az egyik vármegye köztisztviselőinek legnagyobb része önként jelentkezett, az intelligencia, a birtokos osztály kivétel nélkül, korra való tekintet nélkül irásban kötelezte magát, hogy jó példával elől járva, jön a székely hadosztályba.

A kormánynak nem volt más teendője, csak az, hogy adjon felmentést a köztisztviselőknek a polgári hivataloskodás alól s egyezzék bele katonai szolgálatukba. De folytonos sürgetések dacára meg sem mozdult s a kérvényt el nem intézte. Ez már nem is kormányzati mulasztás volt, hanem szándékos akadályozása a honvédelemnek.

Március folyamán a székelyek támadása még nem lett volna késő, mert a románok nem voltak tulsulyban. De a toborzás hiábavalósága, a kormány magatartása miatt a székelyek nem léphettek akcióba. *Ebben a hónapban s ezeken fordult meg az ország sorsa* és minden szerencsétlenség, romlás, amely támadásunk elmaradása folytán következett be, *a magyarság tehetetlensége és a kormány rosszhiszemüsége rovására irandó.* Ha a székelység idejekorán akcióba léphet, elmarad a legutolsó Vyx-féle demarká-

cionális vonallal való merénylet és mindaz a borzalmas átok, a mi erre következett.

Szerencsétlen ország! Nem volt az Alföldön tizezer magyar, aki hazája védelmére önként zászló alá álljon, nem volt kormány, amely fegyverbe parancsolja a hires katonanemzetet!

Ezért következett be egy második tatárjárás, ezért valósithatta meg fantasztikus álmát az oláh. Hej, a honfoglalók ivadéka, a hajduság, a gőgös kunság, a gazdag Tiszavidék, de keservesen meglakolt könnyelmüségéért, tehetetlenségéért: a megszállás hiéna-mohósággal vetette magát reá s olyanná tette, mint a megszedett szőlő...

A vörös tavasz

mikor 1918. karácsony napjára az oláhimádó Berthelot tábornok besegitette őket Kolozsvárra, másnap már a Máramaros-Nagybánya, Szatmár-Nagykároly, Nagyvárad-aradi zóna kiüritését követelték.

Károlyiék, a mennyire gonoszak voltak, ezt meg is tették volna, de — a székely hadosztály nem tágitott Erdély széléről.

Berthelot, — a ki nagy jutalmat kapott az oláhoktól, a magyar területek jogtalan és felháboritó ledarabolásáért, — Vix alezredesen keresztül rendelkezett és szoritotta mind összébb a fojtogató gyürüt.

Igy jut el Magyarország 1919. március havába, amelyben — mint előbb megjegyeztük — már tulhaladott álláspont volt a belgrádi egyezmény is, mert befejezett tény volt az ország jogtalan és ostoba feldarabolása.

Károlyi, a ki már 1917-ben a franciák kémje volt, nem mert velük szembe szállani, hanem beletaszitotta Magyarországot a kommün posványába. Kún Béla, Pogány és Böhm kezébe adta a hatalmat, hogy az országot keresztre feszithessék...

A vörös rém, a mely már régen benn lappangott az országban és február óta nyiltan tört a hatalomra, végre célt ért. Reánk szakadt a vörös tavasz.

A vörös uralom meglehetős zavart okozott a vidéken. Mivel lehetetlennek tartották azt, hogy nálunk a bolzevizmus uralomra juthasson, nem értették, mi történt. Aggodalom, szorongás fogta el a lelkeket, — mi következik a váratlan változás nyomán?

A pesszimisták leverten jósolták, hogy az orosz rémuralom minden borzalmát át fogjuk szenvedni. Az optimisták ugy okoskodtak, hogy miután a kommunizmusnak a közvéleményben talaja nincs és váratlanul jutott hatalomra, nem fog a szélsőségig menni és inkább csak erős szocializmus marad.

A következmények rácáfoltak az optimistákra s rövidesen megkezdődött az átalakulás munkája, a nemzetőrségekből vörösőrségek lettek, a polgári közigazgatás pedig a munkás- és parasztanácsok kezére jutott. — Aztán jött a véres kéz uralma.

A diktatura balfogásai és torzintézkedései szinte provokálták a nemzeti szellem ellenakcióját. Ide tartozik az is, hogy sok községben egy kis „tévedéssel" csupa jómódu birtokost választottak be a direktóriumba, amelynek elnöke a pap lett...

Az intelligencia hamar átlátta, hogy a diktatura ellene és a vagyonnal birók romlására tör, tehát amennyire a kinos helyzetben lehet, szervezkednie kell. Szerencsés tapintattal a kisbirtokos elemmel fogott kezet, mint amelyet szintén létalapjában támadott meg a vörös rendszer.

Ennek köszönhető, hogy egyes vidéki empóriumokat kivéve, a vidék határozottan „fehér"

volt s mindenképpen az ellenforadalmat támogatta és szolgálta. Ismerve az egész Szatmár megye akkori közvéleményét, fehér hangulatát, állithatom, hogy ha a husvéti oláh offenziva nem következik be, akkor ebben a megyében a székely hadosztály érzelmére és erejére támaszkodva, komoly ellenforradalom tört volna ki.

A kommunista uralomnak a toborzásokra megsemmisitő hatása volt. A nép alig hogy sejteni kezdte, hogy mi az a kommunizmus, a legnagyobb ellenszenvvel fogadta a vörös hadsereg gondolatát, sőt, maguk a vörös őrségek tiltakoztak az ellen, hogy őket a vörös hadseregbe osszák be. Hallottam, a mikor az apa a fiát agyonveréssel fenyegette arra az esetre, ha belép a vörös hadseregbe, amely a magántulajdon elleni merényletek fegyveres ereje lesz.

Igy a székely hadosztályba való toborzás teljesen megbénult s csak akkor lett eredményesebb, amikor mind szélesebb rétegeknek kellett volna katonává lenni s a fehér érzelmüek, hogy katonák is legyenek, de mégse legyenek vörösek, a székely hadosztályba jelentkeztek. Csodálatos ösztönnel érezték meg, hogy a vörös hadsereg és a székely hadosztály nem mindegy. Amaz vörös, emez pedig nemzeti és kenyértörés esetén a vörösökkel *szemben* fog állani.

Szatmáron és környékén, ahol ez az áramlat éppen a székelyek oltalmára támaszkodva, elejétől fogva erős volt, csapatosan jelentkezett, kivált az értelmiségi osztály, a mi hadosztályunkba. A hadi érettségivel elbocsátott és katonai szolgálatra utalt ifjuság a tanárok vezetésével, az elsőtől az utolsóig nálunk jelentke-

zett. Igy oldotta meg a kérdést, hogy katona is legyen, de mégse álljon a vörösök közé. Megértettük és helyeseltük, hogy ez már nem is jelentkezés volt, hanem nemzeti jellegü tüntetés a nemzetközi vörösök ellen.

A vörösök is észre vették, mit jelent a székelyekhez való beállás. Erre vall a nagykárolyi eset. Mikor ugyanis a megye székhelyén elhangzott a jelszó, hogy „be a vörös hadseregbe“, a tisztviselők kivétel nélkül, nyomban jelentkeztek — hozzánk. Erre a tanácskormány megtagadta a civil szolgálat alóli felmentést. Inkább ne legyenek katonák, mint hogy a székelyekhez vonuljanak be.

*

Ezek után lássuk tárgyilagosan, milyen magatartást tanusitott a székely hadosztály tisztikara és legénysége a vörös uralommal szemben és milyen érzéseket váltott ki belőle?

A harcoló székelységet a kommün általánosságban a legsulyosabb lelki válság elé állitotta. Nem azért, mintha egy pillanatig is fontolgatta volna, vajjon jó szemmel nézze-e, hanem épen azért, mert tudta, hogy a mi ő előtte szent és drága, az a kommünnek — vörös kendő. Áthidalhatatlan ür és világnézleti különbség választotta el a vörösöktől.

Sokkal nagyobb és szentebb dologról volt szó: arról, hogy miképen befolyásolja a vörös diktatura az ő nemzeti küzdelmét és miképen ronthatja meg Magyarorszég és Erdély jövendő sorsát?

A székelyeket a tiszta nemzeti érzés, az ősi otthon felszabaditása, a magyar haza védel-

me tömöritette egy kis hadseregbe és késztette a legmostohább körülmények közt való szivós harcra. És ime — éppen amikor a hadosztály erőt akar gyüjteni Erdély felszabaditására, a haza védelmére — váratlanul uralomra jut egy olyan irányzat, amely minden közösséget megtagad a haza fogalmával, a nemzeti érzéssel, a nemzeti gondolattal, az integritással.

Mit tegyen ebben a helyzetben? Ha szembehelyezkedik a kommunizmussal, lefegyverzik és akkor vége a székely ügynek, Erdély felszabaditásának és a haza védelmének s egyszersmind vége ennek a kis harcedzett nemzeti hadseregnek is, már pedig sem a nemzeti érzés, sem a hazafias okosság nem kivánhatja ezt éppen akkor, amikor prédára leső ellenség van az országban.

Azt pedig még kevésbbé tehette a székelység, hogy szembefordulva a kommunizmussal, feljöjjön a fővárosba rendet teremteni, mert akkor a védetlenül hagyott demarkációs vonalon azonnal előrenyomult volna az oláhság.

Higgadt megfontolás és kellő körültekintés után a székely hadosztály csak azt tehette, amit meg is tett: egy diplomatikus lépéssel biztositotta a hadosztály fenmaradását és harci képessége minden eszközét. Igy legalább maradt még reménység arra, hogy a székely sereg a hazát megmentse s az ellenséget feltartóztassa.

Ez volt a meggyőződése tisztikarnak és legénységnek egyaránt. Kényszerhelyzetében önmagát megtagadva, ösztönös felháborodását lecsititva, türt és minden keserüséget lenyelt a hazáért.

Csak a bujdosó, harcban égő, szenvedések tüzében álló székely hadosztály tudja, mennyi lelki harc után történt, mekkora fontossággal birt, mikor a parancsnokság elismerte a tanácsköztársasági uralmat! Ezzel és ekkor is azt a magyarságot védte, amely a saját védelmére nem akart harcolni és nyugodtan türte, hogy érette és helyette a székelyek harcoljanak.

A főváros és a vidék talán még ma sem tudja felfogni, hogy a székelység soha akkora lelki nagyságot nem tanusitott, akkora áldozatot nem hozott, és az országnak akkora szolgálatot nem tett, mint a mikor példátlan önmegtagadással, meggyőződése ellenére, az ördögöt is elfogadta, csakhogy a hazát megmenthesse.

A hadosztály magatartásának első eredménye az volt, hogy a vörösök is elismerték, mint külön seregtestet a székely hadosztályt és még a kiáltványokon is, mint ilyen szerepelt.

A politikai megbizottak rendszerét megpróbálták hadosztályunkba is behozni, de nem sikerült. A hadosztály törzsénél papiron volt egy megbizott, — egy szatmári kereskedő, a ki azonban soha, semmiféle intézkedés kiadásába bele nem avatkozott. A parancsnokság különben egy zászlóaljat nagyobb nyomaték kedvéért Szatmáron tartott, hogy a város vörös vezetőségét sakkban tarthassa. Husvét előtt pár nappal a város nagy hasznát is látta ennek az intézkedésnek.

*

Hogy a székelység egy pillanatig sem ingott meg hazaszeretetében, az természetes.

Önfeláldozásának célja, becsületes nemzeti

érzése kizárta azt, hogy internacionalistává legyen. De lehetetlenség volt ez azért is, mert a vörös uralom előkészitői, Károlyi, Böhm és Pogány egyuttal a székely hadosztály legkonokabb ellenségei is voltak. Károlyi és csatlósai akadályozták meg a székely köztársaság kikiáltását, Pogány és Böhm voltak azok, akik a demarkációs vonalon harcoló, didergő székelységtől egész télen megtagadták a köpenyeget, a bakkancsot, az ágyut és a municiót. Károlyi a maga bünös politikájával feladta Erdélyt, cinkosai pedig megakadályozták, hogy a székely hadosztály a visszahóditásra offenzivát kezdjen. Már januárban lehetővé vált hat hadosztály felállitása, de még március végén sem lett belőle semmi. A székelység, még a legkisebb közkatona is, tudta és érezte, hogy ahol ezek az emberek a zászlóvivők, oda ő nem tartozhat.

A teljesség kedvéért feljegyzem, hogy az uj rendszer első lázában akadt néhány ember, aki — bizonyára nem ismerve Kun Béláék igazi céljait — jónak itélte a kommunizmust. De nemsokára ezek is olyan ellenségei lettek, mint az egész hadosztály.

A kezdődő vörös uralom első erőszakosságai és visszásságai egyre több zugolódást váltottak ki. És, amikor jellegzetes vörös gombokat kellett volna feltenni, a székelység nem tette a sapkájára, sőt annál tüntetőbben hordta a fehér szalagot és a magyar kokárdát. Ad oculos, igy győződött meg Szatmár megye, hogy a székelyek csakugyan — fehérek.

De látható volt egyébből is. Volt a hadosztálynak egy tisztje, aki az első percben nem

szidta a diktaturát. Már ez elég volt arra, hogy azt mondja neki egyik közlegénye:

— Mi eddig mindig becsültük és szerettük a főhadnagy urat, de ha nem szidja velünk együtt a vörösöket, akkor elfordul a szivünk a főhadnagy urtól.

Nagy szó volt ez egy népszerü, hires tiszttel szemben egy fegyelmet tudó, egyszerü, közkatonától. — Nota bene, ez a tiszt volt később az, aki husvét nagyhetén a legerélyesebben közremüködött a szatmári direktórium összefogdosásán.

A kommunista propaganda kezdetekor a szatmári szinházban folyt le egy vörös gyülés. Egy ideig hallgatták a székely katonák a borzas agitátort, de aztán megunták. Egyikük felállt s az ezernyi közönség hallatára odakiáltotta:

— Hallja az ur, eddig csak eltürtük, hogy itt mindenfélét összehordjon, de mondom, hogy mi, tisztességes, hazafias székelyek vagyunk, akik szeretjük a hazánkat. Hát most már elég legyen, mert — megyünk a puskákért!

A közönség lelkesen megéljenezte a derék fiut, a vörös apostol pedig sietve eltakarodott.

Attól az időtől kezdve Szatmáron tüntetőleg a székely tisztekkel sétáltak az urinők és leányok, a vörös jelvényes elvtársak kiséretét pedig következetesen visszautasitották. Most már a szatmári és vidéki intelligencia nemcsak azért becsülte és szerette a székelységet, mert az ő szükebb hazáját védte, hanem azért is, mert becsülettel, tántorithatatlan hüséggel minden poklokon keresztül kitartott a nemzeti szinek mellett.

Nemsokára nagy vörös gyülés volt Szatmáron, megjelent Garbai és Pogány.

Azt hitték ezek a jámborok, hogy világbolonditó eszméikkel talán megtudják bontani a székely egységet.

A fogadásukra kirendelt székely csapatokat ugy állitották fel tisztjeik a piacon, hogy a vörös igékből minél kevesebbet halljanak, nem mintha féltették volna katonáik lelkét, hanem inkább a vörös prófétákét. Még a rangjelzéseket sem szedték le a vörös bálványok tiszteletére...

A nagy cécó után nemcsak erősebb lett a kommun iránti gyülölet, hanem mind sürübb is lett a vörösökkel való összetüzés. Ekkor vezényelték a városba az egyik zászlóaljat, hogy minden eshetőségre kéznél legyen, a vöröseknek pedig megüzenték, hogy a forradalmi törvényszék ugy merjen székely katonát vagy tisztet elitélni, hogy gulyássá apritják.

Két malomkő között

mint a kommunista mozgalom megkezdődött, az oláh nyomban megmozdult. Felismerte, hogy ennél a fordulatnál kedvezőbbet céljai elérésére nem is kivánhat: a kommunizmus elleni támadás cimén az antanttól fegyvert és felszerelést kap, támadásával érdemeket szerez, felcsigázott rablóvágyát kielégitheti s Magyarországot megszállhatja, kirabolhatja legalább a Tiszáig.

És mindezért nem is kell nehéz küzdelmeket vivnia, mert egész helyesen ugy okoskodott, hogy a bolsevizmus a magyar társadalomban felfordulást, visszavonást, belső harcot okoz és ez az ellenséggel való küzdelmet szinte lehetetlenné teszi.

Semmi kétség, — az oláh vezetőségnek jól jött ez a bolsevizmus, hiszen céljai eléréséré ennél jobb szövetségest keresve sem találhatott volna.

A székely hadosztály tisztikara és minden értelmes katonája tudta, hogy a kommunizmus a legnagyobb szerencsétlenség, ami bennünket érhet, mert kipusztitja még azt a kevés nemzeti érzést is, amely a magyarság lelkében ugy, ahogyan szunnyadoz s népünket éppen a legválságosabb időpontban elkeseredett társadalmi harcokra izgatja. Kimondhatatlan keserüséggel láttuk, hogy mikor minden nagyratörő oláh

nemzeti jelszóval támad reánk, az ezeréves Magyarországon éppen akkor fojtják el erőszakkal a nemzeti érzés szent tüzét.

Azt hiszem, tiszttársaim soha életükben el nem felejtik azt a rettentő elkeseredést, amit bennünk ennek az átkos helyzetnek a felismerése okozott.

A kommunizmus veszedelméhez járult még a külső és belső katonai helyzet jelentékeny és reánk nézve nagyon is kedvezőtlen változása. Felderitőink már április elején jelentették, hogy az oláhok Erdélyben a kommunizmus elleni harc jelszavával két hét alatt két hadosztályt toboroztak oláhokból és szászokból s ennek folytán a demarkációs vonalon belül minden mozdulat a bekövetkező támadásra vallott.

Az oláhot, — aki pedig ősi hajlamainál fogva született kommunista, részben megijesztették, részben kényszeritették a fegyverfogásra s igy ők a határvonalakat kettőzött erejü őrségekkel és csapatokkal rakhatták meg.

Hadosztályunknál épen ellenkezőleg alakult a helyzet. A kommün vezetői elejétől fogva gyülölték a székelyeket és — féltek is tőlük. Mindig ellenforradalmi szervezetnek tekintették, a mely egyszer reájuk vetheti magát s akkor vége az aranynapoknak. Hadosztályparancsnokságunk feltárva az oláh mozgolódás veszélyeit és sulyos következményeit, folyton sürgette a felszerelések kiegészitését és általában az erősitéseket, de hiába.

Ehhez járult, hogy a kommün uralma eltüntette, — legalább kezdetben — a nemzeti érzés utolsó nyomát is és a toborzás már sem

eredményt, sem erősitést nem hozott. Végzetszerüleg elszigetelődtünk: a kommün, ha nyiltan ellenünk nem is mert fellépni, de gyülölt és számitott reá, hogy hamarosan felmorzsolódik a székely haderő. A magyarság pedig teljes értetlenséggel és közönnyel nézte önfeláldozó küzdelmünket.

Vezérkarunk mérlegelte nehéz helyzetünket, a fenyegető oláh támadást és csapataink erejét. Százötven kilométeres fronton, Csucsától egészen Máramaros megyéig, összesen nem volt tizezer emberünk. Talán a hadtörténelemben is példátlan, hogy ennyi ember ekkora frontot hosszu ideig tarthasson még olyan fajsulyu katonasággal szemben is, mint amilyen az oláh. Toborzásunk, vagyis a hadosztály megerősitésének akciója már kilátástalanná vált, a magyarság előbb vázolt közönye s a kommunizmus hatása miatt, sőt még a toborzottak jelentékeny része sem vonult be szolgálatra. Kétségtelen volt, hogy ha megtámadnak bennünket, sikeresen ellent nem állhatunk s az eredmény az oláh előretörése lesz.

A székely hadosztály katonái öntudatos védelmezői voltak hazájuknak. Jól tudták, mi a helyzet, szinte érezték, hogyan szorulnak mindjobban két tüz közé és érezték, hogy prédának, áldozatnak tekinti őket oláh és vörös egyformán. És mégis kitartottak, nem csüggedtek.

— Mekkora lelki erő, mennyi nemzeti érzés volt bennük, hogy mégis kitartottak!

A hadosztályparancsnokság és a tisztikar látta helyzetünket: előttünk egy támadás, amely felfogja morzsolni, szét fogja robbantani

a székely hadosztályt, mögöttünk egy hitvány szovjeturalom, amelynek szálka vagyunk a szemében, mert nem maszlagolt meg bennünket a nemzetköziség. A hadosztálynak igy is, ugyis vége s Erdély és a székelység felszabaditásának hazafias gondolata álom marad, sőt a székelység annyi véráldozata után még Magyarország javarésze is megszállás alá kerül.

Mit kellene tenni, hol a kivezető ut? Van-e értelme annak, hogy minden hazafias székely, aki az ország védelmére fegyvert fogott, elpusztuljon azért a magyarságért, amely ezt az áldozatot nem érdemli meg, mert nem akar magán segiteni? És mi lesz a székelységből, ha ifjuságának egy része az elkárhozott magyarságért feláldozza magát?

Nyomatékosan mutatok reá: ime a vázolt helyzet, a feltárt dilemma váltotta ki a gondolatot, hogy a székelységet ki kell menteni a két tüz közül, de ugy, hogy a bekövetkező merész cselekedet egyuttal a haza érdekét szolgálja politikailag is, katonailag is. Igy alakult ki a székely tisztikar és katonaság közakaratából az elhatározás: egyfelől bebiztositjuk hátunkat egy oláh offenziva ellen, másfelől pedig, mint egyetlen kompakt nemzeti haderő, végezünk a szovjeturalommal!

Igy következett be az a lépés, hogy a hadosztályparancsnokság megbizottakat küldött a Szegeden székelő francia parancsnoksághoz, — Gondrecourt francia tábornokhoz és Nagyszebenbe az oláh kormányzótanácshoz, akik arról tárgyaltak, hogy mivel mi meg akarjuk dönteni fegyveres erőnkkel a magyarországi proletár-

diktaturát, adjanak biztositékot, hogy a legutóbbi Vix-féle határvonalat az oláhok át nem lépik s a Budapest-felé nyomuló székely hadosztályt hátba nem támadják.

Gondrecourt az antant felhatalmazása alapján hadosztályunkat biztositotta afelől, hogy tetszetős tervünket nem gátolja s oláh hátbatámadás nem fog történni.

— Francia igéret és „biztositás“ — pipafüst!

Az első órában kitünt, hogy a hivatalos kijelentés betartására nem számithatunk. Gondrecourt 1919 április 16-án bocsátotta utnak a székely hadosztály futárát a fenti komoly biztositékokkal s ezzel szemben az oláh hadsereg már az előző napon, április 15-én megkezdte a támadást!

A hadihelyzet, az egész Tiszántul elvesztésének a közvetlen veszélye megijesztette a vörösöket is. Most már rezerválva elveiket, a székelyekbe akartak kapaszkodni s az ő feláldozásukkal akarták a nagy Alföldet tartani.

Igy érthető, hogy az *egész arcvonal parancsnokává* Kratochwill ezredest, hadosztályunk parancsnokát nevezték ki azzal a rendelkezéssel, hogy parancsnokságát helyezze át Debrecenbe és egyben vegye át a Nyiregyháza és környékén levő vörös hadosztályt, valamint a nagyváradi vörös hadosztály parancsnokságát is.

Kratochwill mint vérbeli katona tudta, hogy a züllött vörös sereggel már semmire sem mehetne.

Válasza okos, hazafias volt: nem fogadja el a kinevezést, „mert neki a veszélyes helyzetben, az oláh előnyomulás idején a csapatai között a helye!"

Ott is maradt és megosztott velük jó- és balsorsot.

A vörösek tovább próbálkoztak. Erősitéseket helyeztek kilátásba. Legelőször egy nemzetközi (a bécsi Rothsiegel) vörös ezredet akartak Mátészalkára vinni. Ezt azonban Kratochwill diplomatikusan Debrecenbe irányitotta. A bécsi vörösek ott is maradtak, amig — nem jöttek az oláhok.

Világos volt a kommun vezetői előtt, hogy a székely hadosztály hazafias érzelmü. S igy mig egyrészt Kratochwillt igyekeztek parancsnoknak megnyerni, másrészt gyülöletük olyan nagy volt, hogy még az oláhval sem törődve, minden eszközt kipróbáltak, hogy a hadosztályt szétrobbantsák.

„Erősités gyanánt" vörös géppuskás századokat küldtek a székely csapatok háta mögé. Ezek azzal kezdték munkájukat, hogy ahol tulerőben voltak, nekitámadtak egyes kisebb székely osztagoknak és azokat lefegyverezték.

Ezt természetesen a székely zászlóaljparancsnokok nem türhették s most már ők támadtak a vörösekre és géppuskáikat elszedték.

*

Midőn igy sem sikerült megbontaniok a székely egységet, minden törekvésük oda irányult, hogy a székely hadosztály csapatait valahogyan olyan körletbe csalják, ahol a vörös csapatokkal lefegyverezhetik őket. Majd midőn

ez a tervük is meghiusult, a hadosztályparancsnokság éberségén, Pogány József megpróbálta, hogyan lehetne Kratochwill ezredest Nyiregyházára csalni, akár rendelkezéssel, akár szép szóval, —— telefonon is többször keresett vele érintkezést — de Kratochwill azzal tért ki, hogy sulyos beteg — és Pogány elvtárssal szóba sem állott.

(Vége az első kötetnek)

TARTALOMJEGYZÉK.

